

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΤΟΣ 32ον

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1969

ΑΡΙΘ. 297

Η ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ*

Τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου ἑορτάζει σήμερον τὴν ἐπέτειον τοῦ ἱστορικοῦ «Ὁχι». Ἡ μνήμη τοῦ Ἔθνους στρέφεται καὶ σήμερον πρὸς τὴν 28ην Ὀκτωβρίου τοῦ 1940 καὶ θὰ στρέφεται εἰς τὸ διηνεκές καὶ ἐξ αὐτῆς θὰ ἀντλή νέας δυνάμεις διὰ τὴν ἐπιβίωσιν αὐτοῦ· ὁ ἱστορικὸς Νόμος τῆς ἀνακυκλήσεως εἶναι ἀναγκαῖος καὶ ἀπαραίτητος διὰ τὴν ζωὴν τοῦ Ἔθνους· ἡ γένεσις καὶ ἡ φθορὰ καὶ ἐκ τῆς φθορᾶς ἡ γένεσις ἀποτελοῦσι τὴν «κίνησιν» τῶν ἔθνῶν· ἡ ἀνωτέρω «κίνησις» διαπιστοῖ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀκμὴν τῶν ἔθνῶν. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εὐρισκόμενον εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου, μεταξύ Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς, ἠσθάνθη θαυτάτα τὴν «κίνησιν» ταύτην· ὁ Ἑλληνισμὸς ἀρχαιοθεν καὶ νῦν ἐδέχθη καὶ δέχεται τὰ ποικίλα ρεύματα· τὰ ἐμφανιζόμενα, εἴτε ὑπὸ τὴν μορφήν ἀλλοφύλων καὶ ἐχθρῶν, εἴτε ὑπὸ τὴν μορφήν πνευματικῶν ροπῶν «κινουῦν» πάντοτε τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ διατηροῦν τοῦτον ἐν ἐγρηγόρσει ἱστορικῇ· ἡ ἐγρηγόρσις αὕτη ἢ ἀπ' αἰῶνων διατηρηθεῖσα φυλάσσει τὸ ἔθνος, ἵνα διατηρῇ τοῦτο τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ παρουσίαν· ἡ παρουσία ἑνὸς ἔθνους δὲν εἶναι μόνον χῶρος καὶ ἐμπειρία τοῖς

ἔξω, ἀλλ' εἶναι συγχρόνως καὶ δύναμις ζωῆς, ἡ ἀνωτέρω δύναμις, ἣτις περιβάλλει ἐσωτερικῶς τὸ ἔθνος καὶ διατηρεῖ τοῦτο ἐν ζωῇ, ἐνῶ συγχρόνως δι' αὐτῆς μεταλαμβάνουσι καὶ ζοῦν ἄλλα ἔθνη. Ἡ Ἑλλάς διετήρησεν ἐν «ζωῇ» ὀλόκληρον τὸν εὐρωπαϊκὸν χῶρον καὶ λοιπὸν κόσμον καὶ ἐβάπτισεν αὐτὸν ἐν τῷ πνεύματι αὐτῆς. Τὸ ἔθνος εἶναι ζῶν ὀργανισμὸς γεννᾶται καὶ ἀποθνήσκει φυσιολογικῶς, ἀκολουθεῖ δηλαδὴ τοὺς κανόνας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου· εἶναι τὸ ἔθνος ἐν μιᾷ λέξει «ἄνθρωπος ἐν μεγάλῳ», ὑποκείμενον εἰς πᾶσαν γένεσιν, ἐξέλιξιν καὶ φθοράν· ὑπάρχουσιν ἔθνη τὰ ὁποῖα ἔμειναν ἱστορικῶς «ἀκίνητα» καὶ τὰ ὁποῖα ἐτάφησαν ταχέως ὑπὸ τῆς ἱστορίας, ἐνῶ τινὰ ἐξ αὐτῶν μένουσιν ἄνευ ἱστορικῆς μνήμης· ἡ ἱστορικὴ μνήμη εἶναι προῖον τῆς κινήσεως τοῦ ἔθνους· ἡ «ἀκίνησις» τοῦ ἔθνους μαρτυρεῖ τὴν ἔλλειψιν ἱστορικῆς μνήμης, ἡ δὲ τελευταία τὸν θάνατον αὐτοῦ· ὁ Ἑλληνισμὸς κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ ἐμφάνισιν ἐν τῷ προσκηνίῳ ἔτι τῆς ἱστορίας ἤρξατο διὰ «κινήσεων» αἰ πρώται μετακινήσεις τῶν ἑλληνικῶν φύλων, αἱ διάφοροι μεταναστεύσεις τῶν Ἑλλήνων, οἱ πρώτοι ἐμφύλιοι πόλεμοι ἐν τῷ ἀπωτάτῳ παρελθόντι καὶ εἶτα οἱ παντὸς εἶδους πόλεμοι τῶν ἔξω ἀποτελοῦν τὴν ζωὴν τοῦ ἔθνους, ὡς καὶ τὴν ἐξαιρετον αὐτοῦ παρουσίαν ἐν τῇ μνήμῃ τῶν λαῶν· οἱ Μαραθῶνες, αἱ Σαλαμίνας, αἱ Πλαταιαί, ὡς καὶ τὰ ἄλλα ἐπιτεύγματα τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνι-

(*) Λόγος πανηγυρικὸς ρηθεὶς ὑπὸ τοῦ τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Πατρῶν κ. Α. Ν. Ζούμπου, τὴν 28ην Ὀκτωβρίου 1968, ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν τελετῶν τοῦ ὡς ἄνω Ἰδρύματος, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐθνικῆς ἑορτῆς τοῦ ἱστορικοῦ «ὄχι».

σμοῦ, πρὸς δὲ ἡ 25η Μαρτίου τοῦ 1821 καὶ ἡ 28η Ὀκτωβρίου τοῦ 1940 οὐδέν τι ἄλλο εἶναι ἢ «κινήσεις», αἵτινες ἐξησφάλισαν τὴν ζωὴν τοῦ ἔθνους· ὀλοκλήρον τὸ δρᾶμα τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας γέμει τοιοῦτων «κινήσεων». Ἡ θεωρία τῆς «κινήσεως» κατὰ τὸν Ἐφῆσιον φιλόσοφον Ἡράκλειτον, ὅστις καλύπτει ταύτην διὰ τῆς ἐννοίας τοῦ «πολέμου», ὃν θεωρεῖ Νόμον ἀναγκαιότητος πιστοποιεῖ καὶ ἐκφράζει ἄριστα τὰ ἀνωτέρω «πόλεμος πατὴρ πάντων, πάντων θασσιλεύς» καὶ οἱ πόλεμοι τῶν Ἑλλήνων, αἱ «κινήσεις» αὗται τοῦ ἔθνους ὑπῆρξαν πάντοτε ἀντικείμενον τῆς εἰδοκρατικῆς Ἠθικῆς.

Ὁ Ἑλληνισμὸς ἀρχαῖος καὶ νεώτερος οὐδέποτε «ἐκινήθη» κατακτητικῶ τῶ τρόπῳ καὶ αὐτὴ αὐτὴ ἡ πορεία τοῦ Ἑλληνισμοῦ πρὸς Ἀνατολὰς ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ὑπῆρξεν ἡ ἐμπέδωσις ἀσφαλείας δι' αὐτόν, δι' ὅσα εἶχεν οὗτος πρότερον δεινοπαθήσει, ἐνῶ συγχρόνως ἦτο ἡ ἔλευσις τοῦ ἐλληνικοῦ φωτὸς εἰς τὸν ἐσκοτισμένον οὐρανὸν τοῦ ἀσιατικοῦ χώρου. Πᾶσα πράξις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, πᾶσα «κίνησις» τοῦ ἔθνους εἶχε πάντοτε νόμιμον καὶ ἠθικὸν χαρακτήρα, διότι τόσον ἡ πράξις, ὅσον καὶ ἡ μορφή αὐτῆς ἐνέχουσι στοιχεῖα τοῦ ἠθικοῦ Νόμου. Ἡ θούλησις τοῦ ἔθνους, ὡς «ἀνθρώπου ἐν μεγάλῳ» ἀπεργάζεται πᾶσας τὰς πράξεις, κινουμένη δὲ πάντοτε ἐκ παραστάσεων καὶ συναισθημάτων, ἐκ τοῦ νοῦ δηλαδὴ καὶ τοῦ θυμικοῦ, προσδίδει πλὴν τῆς πράξεως καὶ τὴν «μορφήν» αὐτῆς. Ὅντως αὐτὴ αὐτὴ ἡ πράξις, ὡς καὶ ἡ μορφή αὐτῆς ἀποτελοῦσι τὸ ἀντικείμενον καὶ τὴν οὐσίαν τῆς ἠθικῆς· καὶ περὶ μὲν τῆς πράξεως τῆς «φιλοδοξούσης» νὰ καταστή ἀντικείμενον ἠθικῆς, ὀφείλει, ὅπως αὐτὴ τυγχάνη τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συμφωνίας τῆς βουλήσεως τοῦ πράττοντος πρὸς τὸν ἠθικὸν Νόμον, ὅστις ὀρίζει κατὰ Κάντιον τὶ ὄνθρωπος τῶν πραγμάτων πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ ἐν τῶ θίῳ αὐτοῦ καὶ τί νὰ φεύγῃ πάντα ταῦτα δέον νὰ ἐπιτελῶνται ἄνευ ἐξωτερικῆς τιμῆς πίεσεως, ἢ βίας καὶ μόνον ἐξ ἀ-

γαθῆς προαιρέσεως, τουτέστιν ἐξ ἐσωτερικῆς ὑποχρεώσεως, ἥτοι ἐκ καθήκοντος, καὶ τοῦτο κατὰ τὸν Kant δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ θάθρον καὶ τὸ θεμέλιον πάσης ἠθικῆς.

Καὶ εἶναι μὲν θεθαίως δυνατόν, ἡ ἀνωτέρω ὁμολογία βουλήσεως καὶ ἠθικοῦ Νόμου, ὡς εἰκός, νὰ παράσχη πρᾶξιν τινα, ἀλλὰ τὴν μορφήν αὐτῆς, τὸ «εἶδος» θὰ ἐπικυρώσῃ ἡ ἀνωτέρω ἀγαθὴ προαίρεσις, ἥτις κατ' Ἀριστοτέλη προηγεῖται πάντοτε πάσης πράξεως· ἐπειτα τὸ κύρος τῆς πράξεως θὰ ἐξαρτηθῇ ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς ἀγαθῆς προαιρέσεως, ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ «τέλους» καὶ τοῦ σκοποῦ αὐτῆς. Ἄλλ' εὐλογον τίθεται τὸ ἐρώτημα: Ἄφ' οὔ ἡ ὑπαρξις τοῦ, περὶ οὗ ὁ λόγος, Νόμου ὑφίσταται ἐν αὐτῇ τῇ πράξει, τίνα λοιπὸν χρεῖαν ἔχει ἡ ἀγαθὴ προαίρεσις; Τὸ πρᾶγμα ὅμως ἔχει οὕτω ἡ θούλησις θεθαίως, ὡς ἀνωτέρω ἔχομεν μνημονεύσει, ἐπιζητεῖ τὴν συμφωνίαν αὐτῆς μετὰ τοῦ ἠθικοῦ Νόμου· ἐφ' ὅσον ἡ μνημονευθεῖσα συμφωνία ἡδράζετο ἐπὶ τῆς ἀγαθῆς ταύτης προαιρέσεως πρὸς ἐπιτέλεσιν τῆς πράξεως, τότε ἀσχέτως ἀποτελέσματος ἡ ἀνωτέρω θὰ καθίστατο ἐπίτευγμα ἠθικῆς. Ἐπομένως ἡ «εἰδοκρατικὴ ἠθικὴ» σκοπεῖ εἰς τὴν ἀξιολόγησιν τοῦ πραχθέντος ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς συνειδήσεως τοῦ πράττοντος, παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις ἐνίων, οἵτινες ὑπολογιστικῶς πῶς κινούμενοι διακρίνουσιν «ἀξιολογικῶς» τὰς τῶν ἀνθρώπων πράξεις ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν, ἀτινα ἴσχυσαν καὶ ἰσχύουσιν ἐπὶ τὸν καθόλου τὸν ἀνθρώπινον βίον. Πᾶσαι λοιπὸν αἱ πράξεις τοῦ ἔθνους ὑπῆρξαν ἀντικείμενον τῆς «εἰδοκρατικῆς ἠθικῆς» ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς· οἱ μεγάλοι σταθμοὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ἐλληνικοῦ Γένους, τὰ μεγάλα φανερῶματα τῶν Ἑλλήνων εἶναι πάντοτε συμφωνία βουλήσεως καὶ ἠθικοῦ Νόμου· ὁ ἠθικὸς Νόμος ὑπῆρξε πάντοτε τὸ σύμβολον τοῦ ἔθνους· οὐδεμία «κίνησις» τοῦ ἔθνους ὑπῆρξεν, ἥτις ἦτο ξένη πρὸς τὸν ἠθικὸν Νόμον· καὶ τὸ ἔθνος δὲν ἦλθε μόνον πρὸς τὸν ἠθικὸν Νόμον

έξωτερικῶς, ἀλλὰ τούναντίον ἐσωτερικῶς· ἔδειξε δηλαδή τὴν «μορφὴν» ἢ τὸ «εἶδος» τῆς «κινήσεως»· καὶ ἡ ἀνωτέρω «μορφὴ» ἢ τὸ «εἶδος» τῆς «κινήσεως» ἐξήρτησαν τὸ κύρος αὐτῶν ἐκ τῆς ἀγαθῆς προαιρέσεως· διότι διὰ τοὺς Ἕλληνας πᾶσα πράξις αὐτῶν ἦτο προῖον καθήκοντος καὶ μόνον καὶ οὐχὶ ἄλλο τι σχέσιν ἔχον πρὸς οἰανδήποτε ἄλλην ὠφελιμιστικὴν τοῦ πράττοντος ἐκδηλώσιν. Τὰ μεγάλα γεγονότα τοῦ ἐθνικοῦ βίου ἠδράζοντο ἐπὶ τῆς ἀγαθῆς προαιρέσεως, διὸ καὶ αἱ μεγάλα ἑλληνικὰ νίκαι ἢ ἡτται ὑπῆρξαν πάντοτε λαμπραὶ, διότι ἀκριβῶς ὑπῆρξαν ἀποτελέσματα θουλήσεως καὶ ἠθικοῦ Νόμου ἐδραζομένων ἐπὶ τῆς ἀγαθῆς προαιρέσεως· ἡ ἀγαθὴ προαίρεσις, ἣτις εἶναι βίωμα ἑλληνικόν, ἔφερε τὸ ἔθνος πάντοτε πλησίον τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὰς μεγάλας στιγμὰς τῶν ἱστορικῶν πράξεων αὐτοῦ· ἡ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν, καίτοι ὡς ἡττα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἐχαρακτήρισθη ἐν τούτοις ὑπὸ τῆς ἱστορίας ὡς μεγίστη «κίνησις» τῶν Ἑλλήνων, ἡ δὲ «μορφὴ» τῆς ὡς ἄνω «κινήσεως» ἐδραζομένη ἐπὶ τῆς ἀγαθῆς προαιρέσεως τῶν Ἑλλήνων φωτίζεται περιτράνωσ ὑπὸ τῆς ἱστορίας καὶ παραδίδεται ὑπὸ τῶν προγενεστέρων τοῖς μεταγενεστέροις ὡς ἡ πλέον σημαντικὴ διαθήκη. Ἡ θέλησις τῶν Ἑλλήνων τοῦ Λεωνίδου ἐν ταυτότητι πρὸς τὸν ἠθικὸν Νόμον ἔφερον τούτους πρὸς τὴν ἀτραπὸν τῶν Θερμοπυλῶν ἐξ ἀγαθῆς μόνον προαιρέσεως καὶ ἀνεξαρτήτως ὠφελιμιστικῶν στοιχείων, ἀλλὰ «ἐλευθερίας χάριν» καὶ ἐνίκησαν ὑπέρτερον ἐχθρόν· οὐδεμίαν σημασίαν ἐνέχει τὸ ἀποτέλεσμα· αἱ πράξεις τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων δὲν ἀξιολογοῦνται ὑλικῶς ἀλλὰ ἠθικῶς· καὶ εἰς τὴν ἀξιολόγησιν ταύτην ὁ «Λόγος» τῆς ἱστορίας ἀδρανεῖ, σιωπᾶ, «ἀκίνητεῖ ἑαυτόν»· τὰ πλεῖστα τῶν μεγάλων «φανερωμάτων» τοῦ Γένους δὲν δύνανται νὰ ἐρμηνευθῶσιν ὑπὸ τοῦ «Λόγου» τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ ὑπὸ τῆς «συνειδήσεως» αὐτῆς. Ἡ συνειδήσις πάντοτε φύσει φέρεται πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ καλοῦ, τοῦ δικαίου καὶ ἐν

γένει παντὸς ἀγαθοῦ· οὐδέποτε αὕτη ἐξαρτᾶ τὴν κρίσιν αὐτῆς ἐκ τοῦ περιβάλλοντος ἢ γενικῶς ἐκ τοῦ κόσμου τῆς ἱστορίας καὶ τῆς μεταβολῆς· ἡ ἔννοια τοῦ ἀγαθοῦ ὑπῆρχε, ὑπάρχει καὶ θὰ ὑπάρχη ὡς αἰωνίως ἰσχύουσα ἀξία· ἔπειτα ἡ ἔννοια τῆς συνειδήσεως δὲν ἀκολουθεῖ τοὺς Νόμους τῆς ἱστορικῆς ἐξελιξέως, οὐδὲ δύνανται νὰ τύχη αὕτη «μορφώσεως» τινος ὑπὸ τοῦ περιβάλλοντος ἢ τῆς ἐπιστήμης καθόλου, διότι ἡ συνειδήσις δὲν εἶναι ἐπίτευγμα διαρκῶς ἐξελισσόμενον· τούναντίον ὁ «Λόγος» δρᾷ πολλάκις κινούμενος ὑπὸ τοῦ κόσμου τῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς ροῆς· ὁ Λόγος μετρεῖ καὶ ὑπολογίζει ἐκ τῶν ἔξωθεν, ἡ ὕλη δίδει εἰς αὐτὸν ὑλικὸν πρὸς ἐπεξεργασίαν· ἡ συνειδήσις ὁμως εἶναι συναίσθημα ἐν πολλοῖς καὶ οὐχὶ Λόγος καὶ ἀποβαίνει ὁ ἀληθῆς γνώμων καὶ τὸ ἀσφαλὲς κριτήριον τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν καὶ πράξεων καὶ διὰ τούτου τοῦ γνώμονος τῆς ἱστορίας κρίνονται αἱ μεγάλα κατὰ καιροὺς «πτώσεις» τοῦ ἔθνους, «πτώσεις» ἀφίθου μεγαλείου καὶ δόξης. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς τὰς κρισίμους στιγμὰς τῆς ἱστορίας αὐτοῦ, καίτοι ἐγέννησε τὸν «Λόγον», ἐν τούτοις ἦλθεν ἐναντίον αὐτοῦ, δηλαδή ἀντεστρατεύθη τὸν «Λόγον» ἀπέμπεψε τὴν λογικὴν καὶ ἐνηγκαλίσθη τὴν ἠθικὴν καὶ ἔγραψε τὴν μεγάλην αὐτοῦ «Βιογραφίαν»· ἐὰν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐσκέπτετο κατὰ τὴν μακραίωνα αὐτοῦ πορείαν λογικῶς καὶ οὐχὶ ἠθικῶς δὲν θὰ εἴχομεν σήμερον τὰ μεγάλα ὄροσημα τῆς ἱστορίας, οὔτε τὸν Κολωνὸν τῶν Θερμοπυλῶν, οὔτε τὴν Μοῦνην τῆς Ἀγίας Λαύρας, οὔτε ὡς εἰκὸς τὴν 28ην Ὀκτωβρίου τοῦ 1940, διότι καὶ εἰς τὰς τρεῖς περιπτώσεις ὑπῆρξαμεν «ἐλεύθεροι πολιορκημένοι». Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀνῆλθε τὴν 28ην Ὀκτωβρίου τοῦ 40 εἰς τὸν μαρτυρικὸν χῶρον τῆς Β. Ἡπείρου ἔχων ὡς μοναδικὸν ἐφόδιον, οὐχὶ τὸν «Λόγον» ἀλλὰ τὸ ἠθικὸν χρέος, τὸ καθῆκον, ἢ ὡς οἱ Στωϊκοὶ ἀπεκάλουν τοῦτο «κατόρθωμα» καὶ τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὴν θάσιν πάσης ἠθικῆς· ἡ ἔννοια τοῦ καθήκοντος εἶναι ἐντολὴ ἠθι-

κῆς, ἥτις ἐπιτάσσει εἰς τὸν ἄνθρωπον τί ὀφείλει νὰ πράττη οὗτος ἔναντι αὐτοῦ καὶ τῆς κοινωνίας γενικώτερον πάντα τὰ ἠθικὰ ἀξιώματα ἀποτελοῦσι συνεπῶς ἀντικείμενον τῆς ἔννοιᾳς τοῦ καθήκοντος καὶ ἀποβαίνουσι, τρόπον τινά, διὰ μὲν τὸν πράττοντα «χρέος» πρὸς πρᾶξιν, τὰ δὲπραχθησόμενα περιβάλλονται δι' ἠθικῆς τινος ἢ νομικῆς ἐξουσίας καὶ ἐνέχουσιν ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἔννοιαν τοῦ «δικαιώματος», τουτέστιν αἰτοῦσι ταῦτα τὸν εἰς αὐτὰ ὀφειλόμενον σεβασμὸν καὶ προβάλλονται τοῖς ἕξω ὡς κανόνες καὶ φορεῖς τοῦ τε ἠθικοῦ καὶ τοῦ «νομικοῦ» δικαίου, οἷτινες κατοχυρώνουσι ἐξουσιαστικῶς πῶς ἐκεῖνα, ἅτινα ἀπορρέουσιν ἔκ τινος καθήκοντος. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω διαφαίνεται, ὅτι αἱ ἔννοιαι «Χρέος» καὶ «Δικαίωμα» ἀποτελοῦσιν ἀναπόσπαστον ἔννοιαν, δι' ἧς αὕτη παρέχει τὸ «ὀφείλει» καὶ τὸ «ἀπαιτεῖν». Ἡ διάκρισις καὶ ἡ διαστολὴ τῶν ἀνωτέρω ἔννοιῶν εἰς ἠθικὰς καὶ νομικὰς εἶναι καταφανῆς, ἔστω καὶ ἂν πολλάκις «δίκαιον» καὶ «ἠθικὴ» ταυτίζωνται.

Τὸ «ἠθικὸν χρέος» ὑπάρχει ἔσωθεν, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐξωτερικῆς ἀνάγκης ἢ θίας τεθείσης ὑπὸ τινος αὐθεντίας πολιτικῆς καὶ νόμου καλουμένου διατάσσοντος τὴν ἔννοιαν τοῦ «χρέους» νὰ τεθῆ εἰς «κίνησιν», τὸ δὲ ἐξ αὐτῆς προκύπτόν ποτε «δικαίωμα» ἀποτελεῖ θεβαίως «ἐξουσίαν» διὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ «χρέους» ἐξ ἐπόψεως ἰσχύοντος δικαίου, οὐχὶ ὁμως καὶ ἐξ ἐπόψεως ἠθικῆς.

Ἡ ἔννοια τοῦ «χρέους» καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς ἀπορρέον «δικαίωμα» ἀποβαίνουσι ἀντικείμενον ἠθικῆς μόνον, ὅταν ἡ μνημονευθεῖσα τοῦ «χρέους» ἔννοια δὲν εἶναι ἄλλο τι, ἢ ἡ πλήρης ὁμολογία τῆς ἡμετέρας βουλήσεως πρὸς τὸν ἠθικὸν Νόμον, ὅστις ὀρίζει κατὰ Κάντιον, τί ὁ ἄνθρωπος τῶν πραγμάτων πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ καὶ τί νὰ φεύγῃ ἄλλὰ πάντα ταῦτα δέον νὰ ἐπιτελῶνται ἄνευ ἐξωτερικῆς τινος πιέσεως καὶ μόνον ἐξ ἀγαθῆς προαιρέσεως, τουτέστιν ἐξ ἐσωτερικῆς ὑποχρεώσεως, ἥτοι ἐκ καθήκοντος. Θὰ ἡδύνατο νὰ

προσθέσῃ τις, ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ ἠθικοῦ καθήκοντος, οὕτινος ἢ ἔκφρασις ἐνέχει ἄριστα τὴν ἔννοιαν πάσης ἠθικότητος, δύναται νὰ ἀποτελέσῃ τὴν κατηγορικὴν προστακτικὴν τοῦ Καντίου (Kategorischer Imperativ) καθ' ἣν «...πράττε κατὰ τρόπον, ὥστε αἱ ἀρχαὶ τῆς ἡμετέρας πράξεως νὰ ὦσι παράδειγμα καθολικῆς Νομοθεσίας». Ἡ ἀνωτέρω «κατηγορικὴ προστακτικὴ» εὑρεν εἰς τὸ μέγα ἐκεῖνο γεγονός τῆς 28ης Ὀκτωβρίου τοῦ 1940 τὴν πλήρη αὐτῆς ἔκφρασιν. Αἱ «πράξεις» τοῦ ἔθνους κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐκείνην περίοδον ἐγένοντο καθολικὴ Νομοθεσία διὰ τοὺς Λαοὺς σύμπαντος κόσμου, καὶ ἡ Νομοθεσία ἐκείνη ἀπέβη ὄντως καθολικὴ καὶ ἐγρᾶφη χρυσοῖς γράμμασιν εἰς τὴν θίβλον τῆς ἱστορίας, ἥτις φέρει τὸν τίτλον «Β' παγκόσμιος πόλεμος».

Ἡ πρᾶξις ἐκείνη τοῦ ἔθνους ἦτο ἠθικὴ καὶ οὐχὶ λογικὴ ἢ ἠθικὴ ἀπέβαλε τὸν «Λόγον» καὶ ἐγκατέστησεν ἐν μέσῳ ἡμῶν τὴν ἔννοιαν τοῦ ἠθικοῦ χρέους καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐστήριξε τὸ ἔθνος τῶν Ἑλλήνων τὴν ἑαυτοῦ παρουσίαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἦτο ἐν ὀλίγαις λέξεσι τὸ ἠθικὸν χρέος ἢ σιδηρὰ πανοπλία, δι' ἧς περιεβλήθη τὸ Γένος καὶ ἐξησφαλίσθη οὕτως ἀκέραιον καὶ ἀλώθητον εἰς τὰς μεγάλας αὐτοῦ δοκιμασίας τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος. Ἡ ἔννοια τοῦ ἑλληνικοῦ χρέους εἶναι ἀπλή καὶ παλαιὰ καὶ ἐδράζεται ἐπὶ τοῦ Αἰσχυλείου ἐκείνου: «᾽Ω παῖδες Ἑλλήνων ἴτε, ἐλευθεροῦτε πατρίδ' ἐλευθεροῦτε δὲ παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρῶων ἔδη, θήκας τε προγόνων» νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγῶν», τὸ ὅποῖον ἀνέπεμπον οἱ Ἑλληνες τῆς Σαλαμίνας τὴν αὐγὴν τοῦ 480 π.Χ. καὶ ἡ ἱστορικὴ μνήμη ἀνέλαβε νὰ μεταφέρῃ τοῦτο εἰς τοὺς Ἑλληνας τοῦ 1940. Τὸ ἔθνος τῶν Ἑλλήνων παρουσιάζει μίαν μεγάλην ἀντινομίαν ἐνῶ ἐγέννησε τὸν «Λόγον» καὶ ἐπετέλεσε δι' αὐτοῦ τὰ μεγάλα ἐπιτεύγματα καὶ φανερώματα τοῦ πνεύματος, τὸνναντίον τὰς ἐκάστοτε πράξεις αὐτοῦ, τὰς ἀφορώσας εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ὑπάρξεως καὶ ἐπιβιώσεως τούτου εἰς τὸν ἱστο-

ρικόν χώρον τῆς νοτιανατολικῆς Μεσογείου ἐπετέλεσε καὶ ἐπιτελεῖ πάντοτε διὰ τοῦ συναισθήματος καὶ τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως· εἴμεθα λοιπὸν καὶ «λογικοὶ» καὶ «συναισθηματικοὶ» καὶ «γνωσιολόγοι» καὶ «πιστιοκράται»· οἱ Ἕλληνες λοιπὸν ἀντικατέστησαν εἰς τὸ ἡμίφως τῆς 28ης Ὀκτωβρίου τοῦ 1940 τὸν «Λόγον» διὰ τῆς «πίστεως» καὶ ἐνίκησαν νίκην μεγάλην· ὁ «Λόγος», ὡς εἰκός, ἦτο ἀδύνατον νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ σχηματίσῃ, ὅτι ἡδύναντό ποτε οἱ Ἕλληνες νὰ νικήσωσι, διότι δὲν ὑπῆρξεν ἐμπειρικὸς παράγων, δὲν ὑπῆρχον δηλαδὴ «ὕλικά πράγματα», δηλαδὴ δὲν ὑπῆρχον δυνάμεις· ἡ ἔλλειψις πάντοτε ἐμπειρικοῦ παράγοντος, τούτεστιν ὕλικοῦ πρὸς ἐπεξεργασίαν, καθιστᾷ τὸν «Λόγον» «ἀκίνητον» καὶ «νεκρὸν» καὶ τὴν θέσιν τούτου ἀντικατέστησαν οἱ Ἕλληνες διὰ τῆς πίστεως καὶ ὑπερέβησαν τὸν «λόγον» καὶ ἐξῆλθον ἐπέκεινα τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου καὶ ἐπετέλεσαν τὸ θαῦμα τοῦ 40, διότι θαῦμα εἶναι τὸ ὑπὲρ λόγον Γεγονός· ὄντως ἡ ἑλληνικὴ τότε νίκη εἶναι «ἀντιλογικὴ» καὶ ἐπιτεύγμα τοῦ «ὑπὲρ Λόγον» ἦτοι τῆς πίστεως· εἶναι δηλαδὴ πράξις ἠθικὴ.

Τὸ ἑλληνικὸν Ἔθνος ἐξ ἀρχῆς διέκρινε τὴν ἔννοιαν τοῦ «χρέους» ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ «δικαιώματος» καὶ οὐδέποτε ἐδέχθη τὴν γέννησιν τοῦ «δικαιώματος» ἐκ τοῦ «χρέους», διότι τοῦτο θὰ ἀντεστρατεύετο τὴν ἠθικὴν· τὸ «χρέος» ὑπάρχει ἔσθθεν καὶ ἐν τῇ συνειδήσει, τὸ «δικαίωμα» κυρίως ἀπονέμεται ἔξωθεν· τὸ «χρέος» ἐκτελεῖ τὸ «δικαίωμα» θραβεύει· καὶ ὅμως ὁ ἑλληνικὸς Λαὸς ἔτι ἀναμένει τὰ ἑαυτοῦ δικαιώματα ἐκ τῶν ἰσχυρῶν τῆς Γῆς καὶ τὰ ὁποῖα δὲν ἀπενεμήθησαν ἀκόμη εἰς αὐτόν, καίτοι ὁ Λαὸς οὗτος ἔμεινε πάντοτε ὁ πιστὸς φρουρὸς τοῦ «χρέους» κατὰ τὴν μακράϊωνα αὐτοῦ πορείαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ· καὶ τὰ δικαιώματα ἐκεῖνα εἶναι οἱ ἀλύτρωτοι ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ τῆς μαρτυρικῆς Β. Ἠπείρου καὶ τῆς ἑλληνικῆς Κύπρου.

Ἡ ἱστορικὴ μνήμη τῶν Ἑλλήνων ἐμορφοποίησε καὶ μορφοποιεῖ πάντα τὰ

ἐθνικὰ γεγονότα καὶ ἐδημιούργησε τὴν ἀπέραντον φιλολογίαν τῶν ἡρώων καὶ τῶν ἡμιθέων· ἡ ἱστορικὴ μνήμη ἐπαναφέρει εἰς τὸ ἔθνος τὰς μεγάλας αὐτοῦ στιγμὰς καὶ τὰς καθιστᾷ ἔσαι νέας· εἶναι δηλαδὴ αὕτη ἡ ζωοποιὸς αὐτοῦ δύναμις, εἶναι ἐν μιᾷ λέξει ἡ ἐθνικὴ παράδοσις καὶ ἡ κληρονομία τῶν ἀπερχομένων· ὀλόκληρος ἡ πολεμικὴ φιλολογία τῶν Ἑλλήνων εἶναι παρουσία τῆς ἱστορικῆς μνήμης καὶ διὰ τῆς μνήμης ταύτης, δύναμαι νὰ εἶπω, ἠνώθη τὸ Γένος τῶν Ἑλλήνων· καὶ οἱ τριακῶσιοι τοῦ Λεωνίδου καὶ οἱ Σαλαμινομάχοι τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ ὁ μαρτυρικὸς, τελευταῖος αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου, Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος καὶ οἱ Ἕλληνες τοῦ 21 καὶ οἱ Ἕλληνες τοῦ 40 εἶναι πάντες ἐπιτεύγματα τῆς ἱστορικῆς μνήμης τοῦ Ἔθνους. Καὶ νῦν ἀναλογίζομαι τὸ λαμπρὸν βιβλίον τοῦ Paul Valery, τὸ γραφὲν τὸ ἔτος 1922 καὶ τὸ ὁποῖον εἰς τοὺς καιροὺς τῆς σήμερον τόσην ἐπικαιρότητα ἔχει· ἔγραφε λοιπὸν ὁ Γάλλος σοφὸς τὰ ἑξῆς: «Ἡ λαίλαψ παρήλθε—καὶ ἐνόει τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον—καὶ ὅμως εἴμεθα ἀνήσυχτοι, καὶ ὅμως ἀγωνιῶμεν ὡς ἐάν ἡ λαίλαψ ἐπρόκειτο νὰ ἐκραγῇ» (1). Καὶ ὄντως ὁ ἐξ ἀνατολῶν κίνδυνος, ὁ ρωσικὸς κομμουνισμὸς ἀπειλεῖ τὴν γηραιὰν Εὐρώπην καὶ τὸν Χριστιανισμὸν αὐτῆς· ἡ Ἑλλάς, ἡ αἰώνια Ἑλλάς ἐγέννησε διὰ τοῦ πνεύματος αὐτῆς τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ ἠγωνίσθη ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ἔπιπε τὴν 29ην Μαΐου τοῦ 1453 αἰμόφυρτος ὑπὸ τὰ πλήγματα τοῦ τούρκου Ἀσιάτου εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τοῦ πυρὸς εἰς τὰ σύνορα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ χώρου, εἰς τὴν Κων(σταντινούπολιν) ὑπὲρ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ ὑπὲρ τῆς Χριστιανοσύνης καθόλου· ἔχει ἐπομένως ἡ Ἑλλάς δικαιώματα πνευματικὰ ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς Ἠπείρου. Ἡ Ἑλλάς εἶναι καὶ πάλιν ἐτοίμη νὰ διαφυλάξῃ, ἐάν παραστῇ ἀνάγκη, τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν

(1) Πρὸβλ. Δ. Α. Ζακυθινόν, Ἡ παγκόσμιος ἠθικὴ κρίσις καὶ οἱ πνευματικοὶ προσανατολισμοί, Ἀθήναι 1946, σ. 22.

καί τήν ἱστορικὴν αὐτῆς παρουσίαν εἰς τὴν νοτιανατολικὴν Εὐρώπην· ἡ ἱστορικὴ μνήμη τοῦ "Ἔθνους θὰ ἀναπλάσῃ ταχέως τὰς μεγάλας στιγμὰς τῶν Ἑλλήνων· καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμη θὰ ἤθελον νὰ προσθέσω· οὐδέποτε ἡ ἀνθρωπότης καὶ γενικῶς ὁ πολιτισμὸς αὐτῆς ἀντιμετωπίζει τοιοῦτους κινδύνους καταστροφῆς, τοιαύτην κρίσιν ὡς εἶναι ἡ σημερινή· ἤδη ἔκδηλα εἶναι τὰ συμπτώματα κοπώσεως τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ καὶ προσθέτω ἐνταῦθα τὰς σκέψεις ἐνὸς Γάλλου πνευματικοῦ ἀνθρώπου, ὅστις γράφει: «Ἐάν ἡ ἡλικία τῶν πολιτισμῶν ὀφείλῃ νὰ μετρηθῆται διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀσυμβιβάστων ἡθῶν καὶ δοξασιῶν, αἱ ὁποῖαι συναντῶνται καὶ συγκιρνώνται εἰς αὐτούς, διὰ τοῦ πληθους τῶν φιλοσοφικῶν καὶ αἰσθητικῶν συστημάτων, τὰ ὁποῖα συνυπάρχουν καὶ συνοικοῦν ἐντὸς τῶν αὐτῶν κεφαλῶν πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ πολιτισμὸς μας εἶναι ἐκ τῶν μᾶλλον προκεχωρημένων εἰς τὴν ἡλικίαν»⁽²⁾.

Καὶ ὄντως ὁ πολιτισμὸς γεννᾶται, ἀκμάζει καὶ φθείρεται· ἤδη ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας μετρεῖ τὸν ἀνατολικὸν πολιτισμὸν, τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν, τὸν ρωμαϊκὸν πολιτισμὸν, οἷτινες ἐγήρασαν καὶ ἀπῆλθον τοῦ κόσμου τούτου, ὑποκείμενοι εἰς τὸν νόμον τῆς ροῆς καὶ τῆς φθορᾶς· ἡ ἀνθρωπότης τῆς σήμερον παρουσιάζει μίαν ἰδιότυπον ἀντινομίαν, ἥτοι πτώσιν ἠθικὴν καὶ δραστηριότητα ἐπιστημονικὴν, ἐνῶ ὁ «ἔσωτερικὸς πολιτισμὸς» φθίνει, ὁ ἔξωτερικὸς πολιτισμὸς αὐξάνει λίαν ἐπικινδύνως καὶ οὕτω τιθέμεθα πρὸ δύο ἐννοιῶν, αἵτινες ἐπιζητοῦν αὐστηρὰν διάκρισιν πρὸς κατανόησιν τῶν ἀνωτέρω καὶ αἱ ἐννοιαὶ αὗται εἶναι «πολιτισμὸς καὶ παιδεία»· εἶναι θεβαίως γεγονὸς ὅτι αἱ δύο ἀνωτέρω ἐννοιαὶ πολλὰκις συγχεόμεναι, παρέχουσιν ἀφορμὰς εἰς παρεξηγήσεις, φαίνεται δέ, ὅτι αὗται ἀποτελοῦσιν ἐννοίαν τινα ἀναπόσπαστον, δι' ἧς δηλοῦται ἡ πνευματικὴ στάθμη κοινωνίας τινός, ἐν ἧ τὰ μέλη αὐτῆς μετέχουσιν ἐκατέρω τῶν ἀνωτέρω.

(2) "Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 17.

Οἱ δύο ἀνωτέρω ὅροι δύνανται κάλλιστα καὶ ἰσορρόπως μάλιστα νὰ θιῶσι καὶ νὰ ἐκμάζωσιν ἐν οἰαδήποτε κοινωνίᾳ καὶ δὴ διὰ τῶν δυνάμεων τούτων νὰ ὑφίσταται αὕτη, ὡς εἰκός, πᾶσαν ἐξέλιξιν καὶ προαγωγὴν.

Ἄλλὰ τὸ τοιοῦτον δὲν παρατηρεῖται ἀπαραιτήτως πάντοτε, πολὺ δὲ περισσότερον νῦν, ὅταν αἱ ἐκ τοῦ πολέμου καὶ τῶν ἄλλων δεινῶν περιπέτεια καὶ δοκιμασίαι ἀνέτρεψαν ριζικῶς τὰς ἐν ταῖς κοινωνίαις καὶ τοῖς κράτεσιν ἐπικρατούσας καταστάσεις καὶ ἴσως μὲν ἡ τεχνικὴ νὰ ἐπέφερον ἐν αὐτοῖς προόδους καὶ πολιτισμούς, ἀλλὰ δυστυχῶς τὸ ἐσώτερον τῆς ψυχῆς στοιχεῖον, δηλαδή ἡ παιδεία τοῦ ἀνθρώπου, δι' ἧς οὗτος χαρακτηρίζεται ἑαυτὸν ὡς τὴν κορωνίδα τῶν λοιπῶν τοῦ Θεοῦ δημιουργημάτων, ἐσκοτίσθη, ἡμαυρώθη καὶ ἐν πολλοῖς ἐξέλιπε.

Ἡ παιδεία κατὰ τὴν ἐννοιαν τὴν ἀνωτέρω τυγχάνει ὁ «ἔσωτερικὸς πολιτισμὸς» τοῦ Κράτους καὶ ὁ ἠθικὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐξοπλισμὸς, σύνολος δηλ. ἡ ἀρετολογία τῶν πλατωνικῶν καὶ ἀξιολογικῶς λαμβανομένη.

Ἀναμφιλέκτως ἡ ἔξοδος τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῆς ἑαυτοῦ πρωτογόνου φύσεως καὶ ἡ διαμόρφωσις τῶν δυνάμεων αὐτῆς ὑπ' αὐτοῦ εἰς ἀγαθὰ ποικίλα, καλυτερεύοντα οὕτω τοὺς ὅρους τοῦ ζῆν καὶ διαιτᾶσθαι, καθίσταται δυνατὴ, ὡς εἶναι φυσικόν, συνεργούντος καὶ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, ἀλλ' ἐνταῦθα ἔχομεν «στροφὴν» τοῦ πνεύματος πρὸς τὰ ἔξω καὶ οὐχὶ πρὸς τὰ ἔσω, δηλαδή κατὰ τοὺς Σοφιστὰς: «Ὁ σκοπῶν, ὅπως ὁ καλούμενος ὑπὸ τῶν σοφιστῶν κόσμος ἔχει καὶ τίσιν ἀνάγκαις ἕκαστα γίνεσθαι τῶν οὐρανίων»⁽³⁾ ἐνῶ θὰ ἔδει κατὰ τὸν Σωκράτη: «Τί εὐσεβές, τί ἀσεβές, τί καλόν, τί αἰσχροτόν, τί δίκαιον, τί ἄδικον, τί σωφροσύνη, τί μανία, τί ἀνδρεία, τί δειλία, τί πόλις, τί πολιτικός, τί ἀρχὴ ἀνθρώπων, τί ἀρχικὸς ἀνθρώπων»⁽⁴⁾. Ἡ ἀληθὴς παιδεία δὲν εἶναι ἄθροισμα καὶ σύνολον διαφόρων ὁ-

(3) Ξενοφ. ἀπομν. Ι, 1, 11.

(4) Ξενοφ. ἀπομν. Ι, 1, 15.

μοειδῶν γνώσεων συσσωρευμένων καὶ ἀποτελουσῶν σύστημά τι ἐπιστήμης, ἀλλὰ τούναντίον καλλιέργεια ψυχῆς τε καὶ πνεύματος, δι' ὧν θὰ ἠδύναντο νὰ ἄρχωσιν, ὅσῳ ἔνεστιν, ἐπ' αὐτῶν αἱ τέσσαρες τοῦ Πλάτωνος ἀρεταί, τούτέστιν ἡ σοφία, ἡ ἀνδρεία, ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ δικαιοσύνη, αἵτινες καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν Στωϊκῶν ἐξ Ἰσοῦ ὑφίστανται καὶ μνημονεύονται. Ἐπειτα γνωστὸν τυγχάνει, ὅτι στοιχεῖα πολιτισμοῦ δὲν εἶναι μόνον ἡ δημιουργία τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς Γραμματείας ἐνὸς λαοῦ καὶ ἡ συμβολὴ αὐτοῦ εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ εἰς τὰς τέχνας καθόλου· πάντα δὲ ταῦτα τυγχάνουσιν ἀδιάσειστον τεκμήριον τῆς ἀνωτέρω διατυπωθείσης σκέψεως.

Ἄλλ' ἡ τοιαύτη ἀνάπτυξις καὶ ἐξέλιξις τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς ἀπαιτεῖ πλήν τῆς συμμετοχῆς τοῦ πνεύματος καὶ ἄλλων ὑλικῆς φύσεως μέσων, ἅτινα μικροὶ καὶ πτωχοὶ λαοὶ δὲν διαθέτουσι, διὸ καὶ οἱ τοῦτεροὶ. Καὶ εἰς μίαν μὲν τοιαύτην στέρησιν, ἥτις ὡς συνέπειαν ἔχει τὴν καθυστέρησιν τῆς τεχνικῆς προόδου, οὐδόλως ἠθέλον ἐκτελεῖν κοινωνεῖν καὶ ἔθνη ἔναντι πάντοτε τῆς μνήμης τῆς ἱστορίας· ἡ μνήμη τῆς ἱστορίας κατὰ τὴν μακρὰν αὐτῆς πορείαν διεφύλαξε καὶ διαφυλάττει εὐτυχῶς ἀλωθήτους καὶ σώους τοιοῦτους ἠθικοὺς πολιτισμοὺς «μικρῶν» καὶ σημαντικῶν λαῶν, δι' οὓς εὐγνώμονες τυγχάνουσι πάντοτε, τόσον ἡ φυλάξασα αὐτοὺς ἱστορία, ὅσον καὶ ἡμεῖς οἱ ἀναγινώσκοντες αὐτοὺς.

Ἐν κατακλείδι τὴν ἀληθῆ τοῦ ἀνθρώπου παιδείαν, ἥτις εἶναι ἡ συνάρτησις καὶ ἡ προϋπόθεσις τῶν τεσσάρων πλατωνικῶν ἀρετῶν, ἡ χριστιανικὴ κοσμοθεωρία θὰ πλαισιώσῃ διὰ τῶν ἐλπιδοφόρων αὐτῆς συνθημάτων, ἧτοι τῆς ἀγάπης, τῆς πίστεως, καὶ τῆς ἐλπίδος· διὰ τῶν ἐπτά, οὕτως εἰπεῖν, ἀρετῶν, αἵτινες ἀπαρτίζουσι καὶ εἰκονίζουσι τὸν πλήρη καὶ ὠλοκληρωμένον ἄνθρωπον, τούτέστι τὸ βῆθρον καὶ θεμέλιον πάσης ὑγιοῦς κοινωνίας. Ὁ τοιοῦτων ἀρετῶν ἐμφορηθεὶς ἄνθρωπος δύναται νὰ ἐλπί-

ζῆ εἰς μίαν καλύτεραν αὔριον, μακρὰν σκοπῶν χρησιμοθηρίας καὶ ἀτομικῶν στοιχείων ἐγωϊσμοῦ, εἰς ἣν ἡ εὐαγγελικὴ ρῆσις: «Ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὡσπερ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστι»⁽⁵⁾ θὰ εὐρίσκη πλήρη ἀνταπόκρισιν.

Ἐν τέλει, περαίνων τὰς σκέψεις ταύτας διατυπῶ τὴν εὐχὴν, ὅπως αἱ δύο προμνημονευθεῖσαι ἔννοιαι εἰρηνικῶς καὶ ἁρμονικῶς ἐν τοῖς διαφόροις λαοῖς συνυπάρξωσι πρὸς πραγματοποίησιν παντὸς ὠραίου καὶ ἰδανικοῦ καὶ γενικῶς εἰπεῖν πρὸς ἀποκατάστασιν ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῆς ταύτης τῆς Ἰδέας τοῦ τελείου, διότι ὁμολογουμένως «ἐξωτερικὸς πολιτισμὸς» ἄνευ «παιδείας ἐσωτερικῆς» τυγχάνει πρᾶγμα κενὸν καὶ κύμβαλον ἀλαλάζον. Ὅμως ὁ πολιτισμὸς τῆς σήμερον εἶναι ἐξωτερικὸς καὶ οὐχὶ ἐσωτερικὸς, εἶναι πρακτικὸς καὶ οὐχὶ θεωρητικὸς· ἡ ἄλλοτε ρομαντικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ φύσις τῆς ἀνθρωπότητος ἐσκοτίσθη ὑπὸ τῶν νεφῶν τῶν πειραμάτων τῆς πυρηνικῆς φυσικῆς καὶ ἡ διάσπασις τοῦ ἀτόμου εἶναι τὸ ὄπλον, δι' οὗ ἡ ἀνθρωπότης δύναται νὰ αὐτοκτονήσῃ, ὅποτε ἠθέλεν ἐπιθυμήσει· στήλαι νεφῶν ὑφουῖνται κατακορύφως καθημερινῶς, δείγματα πειραμάτων καὶ ἐρευνητῶν ἐδραζομένων ἐν πολλοῖς ἐπὶ πολιτικῶν κοσμοθεωριῶν καθιστῶσαι τὴν ἀτμόσφαιραν βαρεῖαν καὶ πνιγηράν. Ἄς εὐχηθῶμεν ὅτι πάντα ταῦτα δὲν θὰ εἶναι πρόδρομοι νέων ἱστορικῶν μορφῶν καὶ ὅτι τὰ νέα ἐπιτεύγματα τῆς φυσικῆς δὲν θέλουσιν ὀδηγήσει πρὸς νέον εἶδος πολιτισμοῦ τὴν ἀνθρωπότητα τῆς σήμερον. Πάντως τὸ ἔθνος ἀγρυπνεῖ καὶ ἀντιμετωπίζει ὡς μέλος τῆς παγκοσμίου κοινωνίας τὸ ἄγχος τῶν καιρῶν· ἡ ἱστορικὴ μνήμη εἶναι σήμερον ὑπέροπε ἄλλοτε ἀναγκαῖα καὶ ἀπαραίτητος.

Κυρίαι καὶ Κύριοι
Φίλοι Φοιτηταί

Ἄς σταθῶμεν εὐλαβῶς εἰς ὄλους τοὺς σταθμοὺς τῆς ἐνδόξου πατρῆου ἡ-

(5) Ματθ. ε' 48.

μῶν ἱστορίας καὶ ἅς ἀτενίσωμεν μετ' εὐλαθείας τὸν Μαραθῶνα καὶ τὴν Σαλαμίνα, τὰς Πλαταιάς καὶ τὰς Θερμοπύλας, τὸ Δραγατσάνι, τὴν ἁγίαν Λαύραν, τὰς Σπέτσας, τὰ Ψαρά, τὴν Ὑδραν, τὴν Χίον, τὸ Μεσσολόγγι καὶ εἶτα τὰ λαμπρὰ κατορθώματα τοῦ 1912 1913 καὶ τῆς 28ης Ὀκτωβρίου τοῦ 1940, ὡς καὶ τὰς μετέπειτα λαμπρὰς μάχας κατὰ τοῦ ξενοκινήτου κομμουνισμοῦ, καὶ ἅς ἀντλήσωμεν νέας δυνάμεις.

Μελετηταὶ τοῦ παρελθόντος καὶ ὄραματισταὶ τοῦ μέλλοντος, ἅς ὀδεύσωμεν τὴν λεωφόρον τῶν ἰδανικῶν τῆς φυλῆς μὲ πίστιν ἀκατάβλητον πρὸς τὴν ἑορτὴν τῆς 28ης Ὀκτωβρίου καὶ μὲ πλήρη συναίσθησιν ὅτι οἱ ἡμέτεροι ὀφθαλμοὶ δὲν εἶναι ἐστραμμένοι πρὸς τὴν φθαρτὴν ὕλην, ἀλλὰ πρὸς τὸ «ἀθανα-

τίζειν» τοῦ ἐκ Σταγειρίων φιλοσόφου, διότι πράγματι: «Οὐ χρὴ ἀνθρώπινα φρονεῖν ἀνθρώπων ὄντα οὐδὲ θνητὰ τὸν θνητόν, ἀλλ' ἀθανατίζειν ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται».

Καὶ νῦν, φίλοι ἀκροαταί, πρὶν ἀποχωρισθῶμεν τῆς αἰθούσης ταύτης, ἅς ὀδεύσωμεν νοερῶς πρὸς τὸ ἀπέραντον κοιμητήριον τοῦ γιγαντώδους Ἑθνους τῶν Ἑλλήνων, ἔνθα ἀναπαύονται αἱ ψυχαὶ τῶν γενναίων τριῶν χιλιετηρίδων καὶ ἅς ἐναποθέσωμεν εἰς τοὺς τάφους αὐτῶν τὸν ἀμάραντον τῆς εὐγνωμοσύνης στέφανον, ὡς ἐλάχιστον ὑψίστης τιμῆς δεῖγμα.

Ἄ. Ν. ΖΟΥΜΠΟΣ

Καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας
ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Πατρῶν

Η ΑΡΡΩΣΤΕΙΑ ΚΑΙ Η ΨΥΧΗ

Α'.

Ἡ ἱστορία τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν συναφῶν πρὸς αὐτὴν κλάδων τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν εἶναι μίση ἱστορία ἀνακαλύψεων. Ἰδέαι ἐκ τῶν ἀνακαλύψεων τούτων καὶ συνεπῶς νέοι προσανατολισμοί, ἀτομικοὶ καὶ κοινωνικοί, ὡς ἐπίσης καὶ ἐπίδρασις τῶν νέων πάλιν ἰδεῶν ἐπὶ τὴν πορείαν τῶν ἀνακαλύψεων καὶ ἐρευνῶν, εἶναι μία συνεχῆς ἄλυσις σταθμῶν, διὰ μέσου τῶν ὁποίων διακρίνεται ἡ ἀγωνιώδης πολλακίς ἀναζητήσις τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀνακαλύψῃ τὴν ἀληθινὴν πραγματικότητά τῆς ζωῆς⁽¹⁾.

Κατ' ἐξοχὴν θετικὴ ἐπιστῆμη ἡ ἱατρικὴ, ἔπρεπε νὰ εὐρίσκεται πάντοτε μέσα εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ «πραγματικοῦ», ὅσον ἀφορᾷ τὴν μελέτην καὶ τὴν θεραπείαν τοῦ ἀνθρωπίνου ὄργανισμοῦ. Ἡδη παρ' οὐδενὸς πλέον ἀμφισβητεῖται ὅτι ἡ παλαιὰ ἐκείνη ἀντίληψις τοῦ Virchow περὶ ὄργανικῶν θλασῶν τῶν κυττάρων, τῶν ἰσθῶν καὶ τῶν ὀργάνων, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὴν ὄργανικὴν οὕτως εἰπεῖν αἰτιολογίαν τῆς νόσου, εἶναι κάτι, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται πλέον νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἔρευναν τῆς νόσου. Ἡ νόσος δὲν εἶναι ἀπλῶς πάθησις τοῦ νοσοῦντος ὄργανου (ἐνὸς ἄθροίσματος

κυττάρων κατὰ τὴν παλαιὰν ἀντίληψιν) ἀλλὰ εἶναι κάτι πολὺ πέραν τούτου, ἡ δὲ ὑγεία τοῦ ἀνθρώπου, μὲ ὅλας τὰς συγχρόνους ἐπιστημονικὰς προόδους καὶ ὅλα τὰ ἰδρύματα, δὲν θὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἐξασφαλισθῇ, ἐφ' ὅσον δὲν κατορθώνομεν νὰ ἔχωμεν τὴν πληρῆ ἔννοιαν τῆς νόσου.

Οὐδεὶς ἄλλος κλάδος τῆς ἐπιστήμης ἐπηρέασθη τόσο πολὺ — καὶ δικαίως — εἰς τὰς συγχρόνους ἀναζητήσεις του ἀπὸ τὰς νεωτέρας ἀντιλήψεις τῆς φυσικῆς, τῆς βιολογίας καὶ τῆς ψυχολογίας, ὅσον ἡ ἱατρικὴ εἰς τὰς περὶ ὑγείας καὶ θεραπευτικῆς ἀντιλήψεις τῆς. Ἡ ἰδέα περὶ τοῦ κόσμου ἐκ μέρους τῆς συγχρόνου φυσικῆς, ἡ σημερινὴ δηλ. ἀντίληψις περὶ τοῦ κοσμοειδώλου⁽²⁾ μὲ τὰς ἐρεῦνας τῶν Planck, Heisenberg, Bohr, Rutherford, Millikan, Compton κ. ἄ. ἀπομακρύνει ἐντελῶς ἀπὸ μίαν μηχανιστικὴν καὶ ντετερμινιστικὴν ἐρμηνείαν⁽³⁾ τῶν φαινομένων τῆς φύσεως.

Ἐτι μᾶλλον, ἡ βιολογία μᾶς ἤνοιξε

(2) Βλ. Δ. Κωτσάκη: «Τὸ κοσμοεῖδωλον τῆς νεωτέρας Φυσικῆς», «Ἀκτίνες», τ. 1948, σελ. 29 καὶ «Ἀπὸ τὴν σύγχρονον Φιλοσοφίαν τῆς Φυσικῆς», «Ἀκτίνες» 1948, σ. 424. Ὡσαύτως καθηγητοῦ Σπ. Καλλιόφα: «Ὑλισμὸς καὶ σύγχρονος βιολογία καὶ ψυχολογία», Ἀθῆναι 1950 καὶ «Τὸ περὶ ψυχῆς πρόβλημα», Ἀθῆναι 1938.

(3) Ἀξία ἐνδιαφέροντος εἶναι ἡ ἐργασία τοῦ Πολωνοῦ φιλοσόφου Jakubisiak, ἐπὶ τῶν φιλοσοφικῶν δεδομένων, τὰ ὁποῖα προκύπτουν μετὰ τὴν θεωρίαν τῶν Quanta, μὲ τίτλον: «Essai sur les limites de l'espace et du temps» (Alcan 1927 ξηνητλ.) καὶ «La pensée et le libre arbitre» (Vrin. 1936). Ἐπίσης τοῦ ἰδίου «La crise du determinisme vers la causalité individuelle» (1947) Βλ. ἐπίσης Louis de Broglie «Hasard et contingence et physique quantique» (1945), ὅπου ὁ διάσημος φυσικὸς ἀγγέλλει τὴν ὑπερνίκησιν τοῦ ντετερμινισμοῦ εἰς ὅλας τὰς ἐπιστήμας. Βλ. ἐπ' αὐτοῦ «Médecine sociale et Médecine individuelle» τοῦ groupe Lyonnais d'études médicales, philosophiques et biologiques, Edit. Spes, Lyon 1948, σ. 19, ὅπου εἰδικὸν κεφάλαιον μὲ τίτλον: «La crise du déterminisme».

(1) Ἡ συζήτησις διὰ τὴν ἀντίληψιν τῆς πραγματικότητος ἐκτίθεται, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ εἰς τὸ «Cahier de la nouvelle journée», Bloud et Gay 1927 μὲ τὸν τίτλον «Ou chercher le réel». Ἐκεῖ εὐρίσκονται αἱ ἀκόλουθοι μελέται: J. Chevalier «La science et le réel», A. Forest «L'idéalisme moderne et le sens du concret», V. Carlihan «Individuel et général», A. Bouyssou «Vie et réalité», Dr. R. Biot «La médecine humaine et l'individuel», A. Rouast «L'abstrait et le concret dans le droit», A. Bridoux «Le point de vue de la psychologie», M. Legoudre «Liberté et providence dans la science de l'histoire». Τὸ ἔργον τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὸ «Médecine sociale et médecine individuelle», groupe Lyonnais d'études médicales, philosophiques et biologiques. Editions «Spes», σ. 10, Paris 1948.

νέους δρόμους εις την ιατρικὴν ἐπιστήμην μετὰ τὰς ἐργασίας διασήμων βιολόγων τῆς σειρᾶς(*) τῶν Driesch, Carrel, Hartmann, Spemann, Lecomte du Noüy, Morgan, Rouvière, Caullery, Vernet, Portmann κ. ἄ.

Ἄλλὰ μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἰδιαιτέρας «ποιότητος» τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς, καὶ δὴ τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὑπὸ τῆς συγχρόνου βιολογίας, ἤλθε νὰ προστεθῇ νέον ἐπιστημονικὸν ὕλικὸν διὰ τὴν δημιουργίαν τῆς ἀληθοῦς ἀνθρωπολογίας εἰς τοὺς καιροὺς μας. Τὸ ὕλικόν τοῦτο προσεκόμισεν ἡ νεωτέρα ψυχολογία, καὶ μάλιστα ἡ ψυχολογία τοῦ θάθους (psychologie de la profondeur). Μετὰ τὰς πρώτας ἐρεύνας καὶ τὰς εἰσηγήσεις τῶν περιφίμων ψυχιάτρων(5) (Freud, Jung, Adler) οἱ ὁποῖοι, ἀπὸ τὰς νοσηρὰς καταστάσεις εἰς τὸν ἀνθρώπον, ἐδίδαξαν τὴν ἀνάγκην τῆς μελέτης καὶ τῆς διαφώτισεως ἐπὶ τοῦ ψυχικοῦ κόσμου, ὠδηγήθημεν οὕτε ὀλίγον οὕτε πολὺ εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῆς «ψυχῆς» τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως μᾶς λέγει ὁ καθηγητὴς τῆς ψυχιατρικῆς

(4) Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου βλ. Ἰω. Οἰκονομίδης: «Ἡ ἀρχὴ τῆς ζωῆς», «Ἀκτίνες», τ. 1944, σ. 157-162, 202-206, 270-274. «Ἡ θεωρία τῆς ἐξελίξεως σήμερον», «Ἀκτίνες», τ. 1948, σ. 65-73 καὶ «Ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ καταγωγὴ του», «Ἀκτίνες», τ. 1949, σ. 499-507. Ὡσαύτως βλ. «Διακήρυξιν τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων», Ἀθήναι 1946. Τοιαύτη ἦτο ἡ ἐπίδρασις τὴν ὁποίαν ἤσκησεν ὁ νέος προσανατολισμὸς τῆς βιολογίας, ὥστε ὁ J. Huxley εἰς τὸ βιβλίον του *Essais d'un biologiste* (trad. de Jules Castier Paris, 1946), ὁμιλεῖ περὶ τῆς βαθυτέρας ἐπιθυμίας τοῦ ἀνθρώπου (σελ. 17) καὶ περὶ τῆς ἀξίας τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ χρόνος τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, μίαις ζωῆς ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἀπλοῦν παίγνιον τῶν φυσικοχημικῶν νόμων, ἀλλὰ ἔχει σκοπὸν καὶ θάθος. «Ἐνεκα τούτου τονίζει ὁ Huxley καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀγωγῆς τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ πλεῖστον δὲν γνωρίζει (σ. 90). Τὰ αὐτὰ τονίζει καὶ ὁ καθηγητὴς τῆς ἀνατομικῆς Henri Rouvière εἰς τὸ ἔργον του «*Vie et Finalité*» Masson et Cie, Paris 1947.

(5) Βλ. Σπ. Καλλιᾶφα: «Ἡ ψυχολογία τοῦ θάθους», Ἀθήναι 1950.

C. G. Jung(6). Εἶναι μία ἀνακάλυψις, ἡ ὁποία διὰ τὴν ψυχολογίαν ἔχει τὴν ἰδίαν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει διὰ τὴν φυσικὴν, ἡ διάσπασις τοῦ ἀτόμου. **Ὁ σημερινὸς ἐπιστήμων τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν εὐρίσκεται ἐπὶ τὰ ἴχνη τῆς ἀνακαλύψεως τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου.**

Τοῦτο εἶναι τὸ μήνυμα τῆς συγχρόνου θετικῆς ἐπιστήμης, λήγοντος τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος, τὸ ὁποῖον προορίζεται νὰ ἔχη τεραστίαν ἐπίδρασιν εἰς ὀλόκληρον τὴν ἐπιστημονικὴν σκέψιν τοῦ αἰῶνος, ἀλλὰ καὶ ἰδιαιτέτως εἰς τὴν ἱατρικὴν ἐπιστήμην, καὶ μάλιστα εἰς τὸν εὐγενέστερον κλάδον τῆς, τὴν θεραπευτικὴν.

★

Ἡ θεραπευτικὴ ἀνάγκη μὲ τὰς συγχρόνους προόδους τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης ὠδήγησεν εἰς τὴν ἴδρυσιν Ὁργανισμῶν καὶ Ἰδρυμάτων Ὑγείας, τὰ ὁποῖα οὐδέποτε ἄλλοτε ἐγνώρισεν ὁ κόσμος. Ἄφθονα τεχνικὰ μέσα, πολυπληθῆς προσωπικόν, ἔρευνα, πειράματα. Ὅλα αὐτὰ προσεπόρισαν εἰς τὴν ἐπιστήμην ἓνα σπουδαιότατον ὕλικόν βοηθείας διὰ τὸν πάσχοντα ἀνθρώπον(7). Ἄρκει νὰ ἐνθυμηθῶμεν μόνον τὴν πρόδον τῆς ἐπιστήμης εἰς τὴν καταπολέμησιν τοῦ πόνου εἰς τὸν πάσχοντα ὀργανισμόν, διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν ποῖα πρόδος ἐπετελέσθη. Ἀλλὰ, παρ' ὅλα ταῦτα, εἶναι γεγονὸς ὅτι ἡ ἐπιστήμη σήμερον αἰσθάνεται τὴν κρίσιν εἰς τοὺς κόλπους τῆς, διότι δὲν κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τὸ πολύτιμον αὐτὸ ὕλικόν καὶ νὰ τὸ θέσῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀρρώστου ἀνθρώπου. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ κλασικὴ ἱατρικὴ μὲ τὰς παλαιὰς ἀντιλήψεις περὶ ἀπλῶν ἰσθμῶν καὶ κυττάρων νοσοῦντων, παρέμεινεν ἀνίσχυρος ἀπέναντι τῶν μεγάλων ἀναγκῶν τῆς ἐ-

(6) C. G. Jung *L'homme à la découverte de son âme* Trad. R. Cahen Salabelle, édit. du Mont Blanc, Genève 1943.

(7) Βλ. καθηγ. Richard Siebeck: «*Medizin in Bewegung*», ἔκδ. Georg Thieme, Stuttgart 1949, σ. 1 ἐπόμ.

ποχής, ή οποία κατά τās διαπιστώσεις διασημών συγχρόνων συγγραφέων, απήτει μίαν νέαν σύνθεσιν. Δέν είναι άνευ σημασίας τὸ γεγονός ὅτι εἰς τοὺς καιροὺς μας παρουσιάσθησαν τόσαι τάσεις εἰς τὴν ἐπιστήμην, μὲ πλείστας μονομερείας καὶ παρακκεκινδυνευμένας ἐρμηνείας τῶν ὀργανικῶν φαινομένων, ὡς εἶναι ἡ νεοϊπποκρατικὴ σχολὴ καὶ ἄλλαι. Τοῦτο ἀκριβῶς ἀποδεικνύει τὴν ἀνάγκην μιᾶς νέας συνθέσεως περὶ τῆς ἐπιστήμης, περὶ τοῦ ἀνθρώπου, περὶ τῆς θεραπείας. Ὁ μέγας Ἕλλην διδάσκαλος τῆς Ἱατρικῆς, ὁ Ἱπποκράτης⁽⁸⁾, ὁ ὁποῖος μετὰ τόσους αἰῶνας εἶναι πηγὴ διδασκαλίας διὰ τοὺς νεωτέρους, εἶχεν εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ μίαν τοιαύτην σύνθεσιν ἄρμονικὴν ἐπὶ τῇ θάσει τῶν γραμμῶν τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος, μίαν σύνθεσιν ἡ ὁποία τοῦ ἐπέτρεψε νὰ εἶναι μέγας ἱατρὸς καὶ μέγας διδάσκαλος τῆς ἱατρικῆς. Ὁ Ἱπποκράτης μᾶς ὀμιλεῖ περὶ κράσεων, περὶ φύσεων τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ νεωτέρα ἱατρικὴ ἔφερε ἀληθῆ ἐπάναστασιν μὲ τὰς συγχρόνους ἀντιλήψεις περὶ ἰδιοσυστάσεως, περὶ ἀτομικότητος κατόπιν, περὶ τῶν τύπων (Kretschmer κλπ.) τοῦ ἀνθρώπου, περὶ προσωπικότητος τέλος (Janet, Minkowski, Bleuler, Jung, Weizsäcker κ. ἄ.). Ἰδοὺ μία κλίμαξ:

Ἰ δ ι ο σ υ σ τ α σ ί α μὲ τὴν ἰδιαιτέραν κατασκευὴν χυμῶν, ἀδένων, νεύρων. Ἀ τ ο μ ι κ ὴ τ η ς τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῇ πέντε ἔννοιαις⁽⁹⁾ τὴν ἔννοιαν τῆς πρωτοτυπίας, τῆς συνεχείας, τῆς λογικότητος, τῆς σκοπιμότητος, τῆς ἐλευθερίας. Π ρ ο σ ω π ι κ ὴ τ η ς, ἡ ὁποία ὑπερβαίνει τὴν ἀτομικότητα καὶ ὀδηγεῖ εἰς τὴν πλήρη ἀντίληψιν περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις αἰσθάνεται πλέον ἰδιαιτέρως

τὴν ἀνάγκην τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς λυτρώσεως⁽¹⁰⁾.

Τὰς διακυμάνσεις ταύτας μεταξὺ τῶν τριῶν τούτων ἔννοιῶν εἰς τὴν ἱατρικὴν, ὅσον ἀφορᾷ ἰδίως τὴν ἐξέλιξιν τῆς νόσου, ἤδη σημειώνει ὁ Sherrington, ἐξαίρων τὴν μεγάλην σημασίαν τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ ἠϋξημένη ἢ ἠλαττωμένη ἀνασταλτικότης, ἢ ἀντιστρόφως ἢ διεγερσιμότης, τοῦ νευρικοῦ ἴστου⁽¹¹⁾, ὡς ἐπίσης καὶ οἱ διάσημοι συγγραφεῖς Von Monakow καὶ Mourgue, οἱ ὁποῖοι ὀμιλοῦν περὶ ποικιλοῦσης εἰς ἕκαστον ἄνθρωπον ζῶνης ὀργανικολειτουργικῶν διαταραχῶν. Ὁ πατὴρ τῆς νεωτέρας Φυσιολογίας Claude Bernard εἰς τὸ ἔργον τοῦ «Science experimentale» γράφει: «Ἡ ὕλη εἶναι τὸ ὑπόστρωμα μόνον, τὸ ὁποῖον παρέχει τὰς συνθήκας τῆς ἐκδηλώσεως τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς. Ἡ ζωὴ εἶναι μία πρώτη αἰτία, ἡ ὁποία μᾶς διαφεύγει, ὅπως ὄλαι αἰ πρῶται αἰτίαι». Μαζὶ μὲ τὸν Claude Bernard ὁ Chauffard εἰς τὸ Παρίσι, ὁ Leprieux καὶ ὁ Rogue εἰς τὴν Λυῶνα, οἱ κλινικοὶ τοῦ Μονπελιέ⁽¹²⁾. Καὶ μαζὶ μὲ αὐτοὺς οἱ Ἀγγλοσάξωνες βιολόγοι, Haldane, Russel, Ritter, Gaskell, καὶ Langley, Olivier καὶ Shafer, Bayliss καὶ Starling, τῶν ὁποίων τὰ ἔργα καὶ τὰς ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου, μᾶς παρουσίασε μὲ πολλὴν διαύγειαν ὁ Ἕλλην ἱατρὸς τοῦ Λονδίνου Μ. Καθβαδίας.

Ὁ καθηγητὴς τῆς ἱατρικῆς σχολῆς τοῦ Μονπελιέ Paul Pagés⁽¹³⁾ χρησιμοποιεῖ προσφεύστατα τὸν ἑλληνικὸν ὄρον βιοτυπολογία διὰ νὰ συνθέσῃ εἰς αὐτὸν τοὺς διαφόρους λειτουργικοὺς, σωματικοὺς καὶ ψυχολογικοὺς παράγοντας, οἱ ὁποῖοι παρουσιάζουν εἰδικὰς διαφορὰς

(10) Βλ. C. G. Jung «L'homme à la découverte de son âme» trad. R. Cahen-Salabelle, édit. Mont Blanc, Genève, 1943.

(11) Πρῶλ. καὶ F. Cossa «Du réflexe, au psychique» Desclée de Brouwer, 1948.

(12) Βλ. Dr. Pierre Merle «Santé et maladie devant la réalité individuelle» Médecine sociale et Médecine individuelle, édit. Spes, Lyon 1948.

(13) Prof. Paul Pagés «Thérapeutique et l'individu» Lyon 1948.

εις κάθε ζωντανόν οργανισμόν. Ἐπὶ τῇ θάσει τῆς ἐννοίας τῆς βιοτυπολογίας, ὀρθότατα φρονεῖ ὁ Ραγές, ὅτι θὰ προσφέρωμεν μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τοὺς ἀρρώστους καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς ὑγείας γενικώτερον, διότι ἐπιτυχῶνεται μία θεραπεία κατάλληλος δι' ἕκαστον ἄνθρωπον.

★

Καὶ εἰσερχόμεθα οὕτως εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς μεγίστης θεραπευτικῆς δυνάμεως τὴν ὁποίαν φέρει ἡ μελέτη τῆς βιογραφίας τοῦ ἀρρώστου. Ἡ μελέτη τῆς ἀτομικῆς ἱστορίας ἐνὸς ἐκάστου ἀρρώστου, ὅχι ἀπλῶς μὲ τὸ ἀναμνηστικόν τῶν νόσων τὰς ὁποίας ἔχει περάσει εἰς τὸ παρελθόν, ἀλλ' ὅπως πολὺ χαρακτηριστικὰ λέγει ὁ καθηγητῆς Siebeck, μὲ τὰς τάσεις του, τὰς κλίσεις του, τὰ ἐνδιαφέροντά του, τὰς συγκρούσεις του, τὰ ὄνειρα, τὸν τρόπον τῆς ζωῆς του γενικώτερον. Ἡ συνάντησις αὐτῆ τοῦ ἱατροῦ μὲ τὸν πάσχοντα, ὁ ὁποῖος ἐκθέτει τὴν βιογραφίαν του, εἶναι ἀπὸ τὰ εὐγενέστερα ἔργα τοῦ ἱατρικοῦ ἐπαγγέλματος. Εἶναι μία λεπτὴ καὶ συγκινητικὴ στιγμή συναντήσεως δύο ψυχῶν, ἡ ὁποία ἀναβιβάζει τὸ ἱατρικὸν ἐπάγγελμα εἰς ὑψηλὸν λειτούργημα. Ὁ καθηγητῆς τῆς ἱατρικῆς σχολῆς εἰς τὸ Παρίσι Joseph Oeinezyc ὀνομάζει τὴν ἐργασίαν ταύτην «Le colloque singulier» δανειζόμενος τὸν ὄρον ἀπὸ τὸν Georges Duhamel, διὰ νὰ δείξη μίαν παλαιὰν πραγματικότητά, τὴν ὁποίαν πάντοτε ἀντεμετώπιζεν ἡ ἱατρικὴ ἀπέναντι τοῦ πάσχοντος ἀνθρώπου: νὰ κερδηθῆ εἰς τὴν συνάντησιν αὐτὴν μεταξὺ δύο ψυχῶν ἡ ὑγεία τοῦ ἀνθρώπου. Μοναδικὴ μάχη, ἡ ὁποία ἔχει ὡς θάθρον τὴν ἀγάπην, ὅπως λέγει ὁ Oeinezyc⁽¹⁴⁾. Ἄλλὰ πόσον συχνὰ χάνεται ἡ μάχη αὐτή!

Ὡς χαρακτηρίζουσιν μίαν νοοτροπίαν τῆς ἐποχῆς ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ ὁ καθηγητῆς Oeinezyc περιγράφει τὴν συνήθη εἰσαγωγὴν π. χ. ἐνὸς ἀσθενοῦς εἰς τὸ νοσοκομεῖον. «Ὁ ἀρρώστος, ἀφοῦ ἐγκατέλειπε τὸ οἰκογενειακόν του περιβάλλον, φθάνει μὲ τὸ νοσοκομειακόν αὐτοκίνητον εἰς τὸ νοσοκομεῖον. Διέρχεται τὴν εἴσοδον ἐπὶ φορείου καὶ περιμένει εἰς τὴν αἴθουσαν ἀναμονῆς. Ἐνας διοικητικὸς ὑπάλληλος τὸν πλησιάζει καὶ τοῦ ἀπευθύνει ἕνα τυπικόν ἐρωτηματολόγιον, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει ἄμεσον σχέσιν μὲ τὸν πόνον τοῦ ἀρρώστου. Ἐξέτασις πρόχειρος κατόπιν παρὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἱατροῦ τοῦ νοσοκομείου καὶ εἴσοδος εἰς τὸν θάλαμον. Ἐως ἐδῶ ἔχομεν τὴν ἀναστάσιον τοῦ ἀρρώστου ἀπὸ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ σπιτιοῦ του, τὴν μακρὰν ἀναμονήν, τὴν ἀνησυχίαν τοῦ ἀγνώστου. Τίποτε τὸ θερμόν, τὸ «προσωπικόν» διὰ τὸν ἀρρώστον. Καὶ ὅμως ὁ πάσχων ἄνθρωπος περιμένει ἀνυπομόνως νὰ ἔχη μὲ τὸν ἱατρὸν τοῦ μίαν ἐγκάρδιον, ἐνθαρρυντικὴν, ἀνακουφιστικὴν τῆς ἀγωνίας του συνάντησιν, τὴν ὁποίαν θὰ ἐνθυμῆται εἰς ὅλην τὴν ζωὴν. Τί θέλετε νὰ κάμη — ἐὰν δὲν ὑπάρχη αὐτὴ ἡ σχέσις — ἡ πολυτέλεια τῶν ἐγκαταστάσεων, τὰ ραδιόφωνα κλπ». Καὶ εἰς τὸ τέλος ὁ Oeinezyc κάμνει ἔκκλησιν εἰς ὅλους τοὺς μαθητάς του ἱατροὺς νὰ μὴ λησμονήσουσιν ποτὲ τὸ ὑπέροχον καὶ δραματικόν μεγαλεῖον, τὸ ὁποῖον ἔχει ἡ συνάντησις των μὲ τὸν ἀρρώστον ἄνθρωπον.

(Συνεχίζεται)

ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗΣ

(14) Εἰς τὸ ἔργον του «Le colloque singulier» Lyon 1948, περιγράφει πολὺ παραστατικὰ ὁ Oeinezyc, πῶς ὁ διδάσκαλός του καθηγητῆς Dieulafoy, ἐγνώριζε μὲ μίαν ἀπαράμιλλον τέχνην, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀνα-

γάγει εἰς ἀληθινὸν λειτούργημα, νὰ κερδίξῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ ἀρρώστου καὶ συνεπῶς νὰ τὸν βοηθῇ οὐσιαστικῶς. Ἡ καλωσύνη, ἡ λεπτότης, ἡ γνῶσις τῆς ζωῆς, ἡ ἀγάπη, ἦσαν τὰ κύρια προτερήματα τοῦ ἱατροῦ Dieulafoy.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

Τὸ ἄρθρον αὐτό, συντεταγμένον πρὸ ἐνὸς ἔτους, δύναται νὰ διαφωτίσῃ τὰ γεγονότα τὰ ὁποῖα ἐζήσαμε στὸ Παρίσι κατὰ τὸν Μάϊον καὶ Ἰούνιον 1968.

Τὸ μάθημα ἐνὸς καθηγητοῦ παρουσιάζεται συχνά ὡς ἓνα διὰ ζώσης μήνυμα μεταδιδόμενον προφορικῶς δι' ἐνὸς ἀτόμου, εἰδικοῦ ἐπὶ τῆς μεταδόσεως μιᾶς θεωρητικῆς γνώσεως, κατόχου μιᾶς δυνατότητος μύθεως καὶ καθοδηγήσεως, εἰς μίαν ὁμάδα ἀτόμων, τῶν ὁποίων ἡ τακτικὴ παρουσία εἶτε ὑπονοεῖται εἶτε ρητῶς ἀπαιτεῖται.

Ἡ μετάδοσις αὕτη τῶν γνώσεων σκοπεύει εἰς μίαν ἰσότητα πληροφοριῶν μεταξύ πομποῦ καὶ δεκτῶν. Ἐπομένως διαφέρει ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξιν ἐξουσίας (κύρους) προωρισμένης νὰ θέσῃ μίαν ἱεραρχικὴν κατάστασιν. Ἐν τούτοις παραμένει κατὰ θάθος ἀσύμμετρος καὶ ἄνισος ὡσάκις ὁ ἐκπέμπων κρατεῖ τοὺς ἀκροατὰς εἰς ἀπόστασιν καὶ τοὺς ἀφήνει εἰς παθητικότητα ἀποφεύγων ἢ παραμελῶν τὰς διακανονίσεις, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐξεπήγαζον ἐκ τῶν ἀνταλλαγῶν μεταξὺ καθηγητοῦ καὶ μαθητοῦ.

Δὲν τίθεται θέμα περὶ ἀναλύσεως, ἐδῶ, τῶν ἰδεῶδων ὄρων μιᾶς ἴσης προφορικῆς ἀνταλλαγῆς. Ἄς θέσωμεν μόνον ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ παιδαγωγικὴ κατάσταση εἶναι κατ' οὐσίαν ἄνισος, ἐφ' ὅσον ὁ διδάσκων «γνωρίζει περισσότερα» ἀπὸ τὸν διδασκόμενον, ἐφ' ὅσον ἀπολαμβάνει μιᾶς διαφορετικῆς κοινωνικῆς καταστάσεως· ἀλλὰ ἡ παιδαγωγικὴ κατάσταση εἶναι ἀκόμη ἄνισος, ὡσάκις ὁ καθηγητὴς χρησιμοποιεῖ ἓνα κώδικα ἐπικοινωνίας εἰδικευμένον, ἐσωτερικόν, ὁ ὁποῖος, μὲ τὴν μορφήν ἢ τὸ περιεχόμενον του, αὐξάνει τὰς δυσκολίας λήψεως, ἢ κάθε φοράν πού ὁ καθηγητὴς μεγαλοποιεῖ τὸ κύρος του περιορίζων τὸ μάθημα εἰς τὸν ἑαυτὸν του δι' ἐνὸς διδακτικοῦ μονολόγου προωρισμένου δι' ἓνα φανταστικὸν ἀκροατὴν· ὁ μονολόγος δὲν ἀντιστοιχεῖ ἀπαραιτήτως εἰς τὸν μέσον σπουδαστὴν.

Ἐπὶ τῆς ἐπικοινωνίας ἀκόμη καὶ ἄλλα ἐμπόδια εἰς τὴν ἐπικοινωνίαν καθηγητοῦ-μαθητῶν, ὅμως τὰ προαναφερθέντα ἀρκοῦν διὰ νὰ ἐξηγηθῇ ἡ ὑπαρξίς μιᾶς «ἀποστάσεως» καθηγητοῦ-μαθητῶν, μιᾶς ἀποστάσεως ψυχολογικῆς· τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς τῆς ἐρεύνης εἶναι νὰ μάθωμεν μέχρι ποίου σημείου ἡ τοπικὴ ἀπόστασις πού ὁ μαθητὴς εἰσάγει μεταξὺ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ καθηγητοῦ ἐκφράζει μίαν ψυχολογικὴν ἀπόστασιν.

Ὁ φοιτητὴς εἶναι κύριος τῆς ἐκλογῆς τῆς θέσεώς του. Εἶναι ἡ μόνη ἐλευθερία, τὸ μόνον μέσον (θεατὸν καὶ μετρητόν) πού διαθέτει διὰ νὰ κρατήσῃ τὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τὸν καθηγητὴν· ὅταν γίνεται τοῦτο, δύναται νὰ ἐκφράσῃ μίαν ἄρνησιν, ἓνα φόβον, μίαν δυσκολίαν πρὸς ἐπικοινωνίαν. Τὸ διάστημα πού μὲ χωρίζει ἀπὸ κάποιον εἶναι ἀπόδειξις τῆς δυσκολίας τῆς ἀνταλλαγῆς. Ὅταν μεγαλῶνῃ αὕτη ἡ ἀπόστασις, «ἀπομακρύνομαι» ἀπὸ κάποιον.

Ἐδῶ εὐρισκόμεθα ἐνώπιον μιᾶς μορφῆς προγλωσσικῆς ἐπικοινωνίας· ἐνὸς τρόπου ἐπικοινωνίας κατὰ τὸν ὁποῖον δύναται τις νὰ συλλάβῃ τὰς σχέσεις τὰς ὁποίας διατηρεῖ τὸ ὑποκείμενον μὲ τὸ περιβάλλον του.

Παραδείγματά τινα ἐκ τῆς ψυχολογίας τῶν ζώων, ἐκ τῆς παθολογικῆς ψυχολογίας, ἐκ τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας, θὰ κάμουν καλλίτερον κατανοητὰς τὰς σχέσεις τοῦ χώρου καὶ τῆς ἐπικοινωνίας.

Περιοχὴ καὶ ἀπόστασις φυγῆς εἰς τὰ ζῶα.

Κάθε πρᾶξις ἀπευθύνεται εἰς τὸ περιβάλλον, εἰς ἓνα περιβάλλον παρὸν ἢ αὐτοδύναμον, περιβάλλον πού προκαλεῖ τὴν πρᾶξιν καὶ τὴν προσδιορίζει ἐξ ἴσου ὡς πρὸς τοὺς πολλαπλοὺς παράγοντας τῆς ἐσωτερικῆς ὁργανώσεως ἐκ τῆς ὁποίας ἐξαρτῶνται οἱ τρόποι διαγωγῆς (συμπεριφορᾶς), εἰδικοί δι' ἓν «εἶδος».

Ἡ ἀνάλυσις τῶν σχέσεων μεταξύ ὀργανισμοῦ καὶ περιβάλλοντος καθιστᾷ ἐμφανῆ τὴν σημασίαν «τῆς περιοχῆς» εἰς τὴν διαγωγὴν τοῦ ζώου. Τὸ ἔνστικτον τῆς περιοχῆς φαίνεται νὰ ἀντιστοιχῇ εἰς δύο οὐσιώδεις ἀνάγκας τὰς ὁποίας ἐπανευρίσκομεν εἰς τὸν ἄνθρωπον: τὸ νὰ διαθέτῃ ἕνα ἴδιον χῶρον καὶ νὰ κρατῇ μίαν ὠρισμένην ἀπόστασιν ἔναντι τῶν ὁμογενῶν ἢ τῶν ξένων εἰδῶν.

Εἰς τὴν ἀποψιν τῆς περιοχῆς προστίθεται καὶ μία δευτέρα, ἐκείνη τῆς ἀποστάσεως φυγῆς, καθορισθεῖσα ὑπὸ τῆς ἠθολογίας ὡς ἡ ἀπόστασις πέραν τῆς ὁποίας τὸ πλησιασθὲν ζῶον ἀπαντᾷ διὰ τῆς ἐπιθέσεως, τῆς φυγῆς, τῆς ὑποταγῆς, ἀναλόγως μὲ τὸ ἂν εὐρίσκειται ἢ ὄχι ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς περιοχῆς του.

Ἡ ἀνάγκη διαθέσεως μιᾶς περιοχῆς, τῆς τοποθετήσεως μιᾶς κάποιας ἀποστάσεως ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἄλλον, ἀποτελοῦν δύο χαρακτηριστικὰ τῶν ἀνωτέρων ζώντων πλασμάτων. Ἡ ἱκανοποίησις τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν ψυχικὴν καὶ φυσιολογικὴν ἰσορροπίαν τοῦ ζώου. Ἡ δυνατότης ἁρμονικῆς υἰοθετήσεως τῆς ἐμφύτου συμπεριφορᾶς καὶ τῶν νέων χῶρος ἐφάνη τὸσον σημαντικὴ, ὥστε ὁ ὄρος οἰκιακὸν ζῶον ἐδόθη, ὑπὸ ὠρισμένων συγγραφέων, εἰς μόνον τὰ ζῶα τὰ ἱκανὰ νὰ «ἀναπαραχθοῦν ἐν αἰχμαλωσίᾳ, καὶ πλέον στενωτέρον, ἐν καταστάσει ἐξημερώσεως»⁽¹⁾.

Διανοητικὴ ἀσθένεια καὶ περιοχὴ.

Γνωρίζομεν ὅτι ἡ ὀργάνωσις τοῦ χώρου ἐξαρτᾶται στενωῶς ἐκ τῆς ἀκεραιότητος τοῦ ὀργανισμοῦ. Ἡ προσωπικότης, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀναπτύξεώς της, συγκροτεῖ ἕνα χῶρον γνωστόν, οἰκείον, χῶρον συμπεριφορᾶς ὁ ὁποῖος εἶναι τὸσον εὐρύς, ὅσον αἱ περασμένα ἐμπειρία θὰ συνδυασθοῦν

ἁρμονικῶς καὶ ἡ ἀποτελεσματικότης τῆς πράξεως ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου θὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸ ὑποκείμενον νὰ ἀτενίσῃ τὸ μέλλον. Ὁ χῶρος αὐτός, γνωστός, ὑποτεταγμένος, περικλείει ἕνα χῶρον πλέον περιορισμένον, ἕνα «προσωπικὸν χῶρον» δυνάμενον νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ὁ ἀπαραίτητος ἀτομικὸς χῶρος καὶ ἐπαρκὴς διὰ μίαν «ἐκφραστικότητα» κινητικὴν, σωματικὴν, ποῦ ἱκανοποιεῖ τὸ ὑποκείμενον τὸσον εἰς τὴν ἀνομικὴν συμπεριφορὰν ὅσον καὶ εἰς τὰς ὑπερπροσωπικὰς σχέσεις.

Ἡ παρατήρησις τοῦ φυσιολογικοῦ ἀνθρώπου δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἐκτιμήσωμεν τὴν σημασίαν τοῦ προσωπικοῦ χώρου. Ἡ παρατήρησις τοῦ ἄρρώστου ἀντιθέτως φωτίζει τὰς πιθανὰς σημασίας τοῦ σωματικοῦ χώρου: Οὕτω π. χ. ἀπόψεις τινὲς τῆς προσωπικότητος ἀπορρίπτονται ἐνίοτε εἰς τὸν χῶρον τότε κατὰ τὸν ἐσωτερικὸν (οἰκείον) μονόλογον ποῦ θέτει ἡ φυσιολογικὴ σκέψις ὑποκαθιστῶνται περίεργοι διάλογοι, κατὰ τοὺς ὁποίους ὁ ὑποφέρων ἐκ παρακρούσεως παρασύρεται ἀπὸ πιέσεις ποῦ αἰσθάνεται ὡς ἐξωτερικὰς. Περιπτώσεις τινὲς συνδυάζονται μὲ τὴν ἀπώλειαν τῆς γνώσεως τῶν ὁρίων τοῦ σώματος ποῦ συγχέονται μὲ ἐκείνα (ὄρια) τοῦ χώρου τοῦ καταλαμβανομένου ὑπὸ τοῦ ἀσθενοῦς. Ἀντιθέτως, συναντῶμεν περιπτώσεις μεγίστης μειώσεως τοῦ σωματικοῦ χώρου ποῦ ἐνίοτε ἐπιφέρει τὴν ἀπώλειαν τοῦ σωματικοῦ σχήματος. Ὅλαι αἱ ἀνωτέρω περιπτώσεις ἔχουν ἀπὸ κοινοῦ νέους τρόπους ἐπενδύσεως τοῦ χώρου, τῆς ἀξιοποιήσεώς του.

Γενόμεναι μελέται ἐπέτρεψαν νὰ προσδιορισθοῦν οἱ ἀπαραίτητοι ὅροι ποῦ ὀφείλει νὰ παρουσιάσῃ ὁ χῶρος ὡς πρὸς τὴν μορφήν, τὰς διαστάσεις καὶ τὰ ὄρια διὰ νὰ εἶναι ἀσφαλής: ἡ στερεότυπος ἐνεργητικότης, πειραματικὴ παραγωγή ὀφειλομένη εἰς τὴν νοσοκομειακὴν περιθαλψιν, φαίνεται συχνὰ ὅτι γεννᾶται εἰς χώρους, οἱ ὁποῖοι ἂν καὶ προσκαλοῦν εἰς δρᾶσιν, καθιστοῦν τὴν δρᾶσιν ταύτην ἀδύνατον. Αἱ μελέται

(1) Leroi—Gourhan A.: «Milieu et techniques», Paris, Albin Michel, 1950, p. 98-99.

του P. Sivadon και του Woodbury μᾶς δίδουν μερικά παραδείγματα: ὁ ἀρχιτεκτονικός συνδυασμὸς τῶν κοινῶν χώρων καὶ τῶν καθαρῶς ἀτομικῶν ἐπιφανειῶν (ὑπνοδωμάτια) βοηθεῖ τὸν ἀσθενῆ νὰ ἐπανεῦρη τὴν αὐτονομίαν του μέσῳ ἐνεργειῶν ποῦ τοῦ ἐπιτρέπουν νὰ διευρύνῃ τὸν χώρον συμπεριφορᾶς του ἐνῶ συγχρόνως συνεχίζει νὰ διαθέτῃ μίαν προσωπικὴν ζώνην περισυλλογῆς, ἢ ὁποία τοῦ ἐξασφαλίζει ἕνα διαρκὲς αἶσθημα ἀσφαλείας (P. Sivadon).

Ἡ καθυπόταξις τοῦ χώρου καὶ ἡ διεύρυνσις του συντελοῦν εἰς τὸ νὰ συσφιγξοῦν τὸν ἀσθενῆ μὲ τὸ παρὸν καὶ μὲ τὸ νὰ «θέσουν εἰς κίνησιν τὸ προσωπικὸν ἱστορικὸν του» (Pâsche), νὰ τὸν συμφιλώσουν μὲ τὸ παρελθόν του, κατὰ τρόπον ἀμοιβαῖον ἢ διασαφήνισις τοῦ παρελθόντος, ἢ λύσις τῶν ἐντάσεων ἐξασφαλίζουν μίαν καλλιτέραν σύνδεσιν μετὰ τῆς πραγματικότητος. Διευρύνουν ὄχι μόνον τὸν «χρονικὸν ὀρίζοντα τοῦ ὑποκειμένου, ἀλλὰ καὶ τὸν παρόντα χώρον συμπεριφορᾶς του»⁽²⁾.

Χῶρος καὶ ἐπικοινωνία.

Πολυάριθμοι ἐργασίαι κατέστησαν φανερόν τὸν ρόλον τοῦ χώρου σχετικῶς μὲ τὴν ἐπικοινωνίαν.

Αἱ μὲν ἀντιμετωπίζουν τὴν αὐθόρμητον τοποθέτησιν τῶν ἀτόμων εἰς τὸν χώρον, τοὺς νόμους οἱ ὅποιοι κυβερνοῦν τὰς δυνατὰς ἐπικοινωνίας ὑποκειμένων τοποθετημένων εἰς μίαν οἰκολογικὴν κατάστασιν ἐκ τῶν προτέρων καθορισθεῖσαν. Ὁμιλοῦμεν τότε περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῆς γειτνιασεως ἐπὶ τῆς ἐπικοινωνίας: αἱ ἐργασίαι τῶν Festinger, Schachter καὶ Back, καθὼς καὶ ἐκεῖναι τοῦ Merton, καθιστοῦν σαφῆ δύο σημαντικὰ φαινόμενα: ἀφ' ἑνὸς μὲν, ὅτι ὅσον ἡ ἐγγύτης ἐντὸς τοῦ χώρου μεταξὺ δύο ἀτόμων εἶναι μεγάλη (γειτνιασις), τόσον μεγάλη εἶναι καὶ ἡ πιθανότης νὰ διαλέξῃ ὁ εἷς τὸν ἄλλον ὡς

φίλον — ἀφ' ἐτέρου δέ, ὅτι ἕνα πρόσωπον τοποθετημένον εἰς τὸ κέντρον ἑνὸς δικτύου λειτουργικῶν γειτνιασεων ἔχει περισσοτέρας πιθανότητας νὰ ἐκλεγῇ ὡς φίλος παρὰ ἐκεῖνα τὰ πρόσωπα τὰ παραμένοντα εἰς τὴν ἄκρην τοῦ δικτύου.

Ἄλλαι ἐργασίαι καθιστοῦν φανεράν τὴν ἐπίδρασιν τῆς τοποθετήσεως τῶν ὀμιλητῶν ἐπὶ τοῦ ὄγκου τῶν προφορικῶν ἀνταλλαγῶν: τοιαύτη ἐπίδρασις ὅπως ἡ θέσις (ἢ στάσις) τῶν ἀτόμων εἰς τὸν χώρον δύναται νὰ εὐνοήσῃ ἢ ἀντιθέτως νὰ παρεμποδίσῃ ὠρισμένας ὑπερπροσωπικὰς σχέσεις· ἀντιλαμβανόμεθα π. χ. ὅτι δώδεκα πρόσωπα καθήμενα γύρω ἀπὸ ἕνα ὀρθογώνιον τραπέζι (1-5-1-5) ἔχοντα ὡς ἔργον νὰ ἐκλέξουν ἕνα πρόεδρον ἐκλέγουν συχνάκις τὸν κατέχοντα ἐν ἑκ τῶν ἄκρων τοῦ τραπέζιου.

Ὁ χώρος κατ' αὐτὴν τὴν περίπτωσιν δὲν εἶναι πλέον ἕνα περιβάλλον ὁμογενές. Διασχίζεται ἀπὸ διόδους ἐπικοινωνίας, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ μὲν εὐνοοῦν τὸν διάλογον, αἱ δὲ ἀντιθέτως εἶναι κλεισμένοι δι' ἑνὸς ἀοράτου τοίχου, ἐμποδίου εἰς τὴν προφορικὴν ἀνταλλαγὴν. Ἄναλόγως μὲ τὴν θέσιν τὴν ὁποίαν καταλαμβάνει κάποιος εἰς μίαν ὁμάδα συζητήσεως, τὰ ληφθέντα προφορικὰ μηνύματα θὰ εἶναι δι' αὐτὸν περισσότερον ἢ ὀλιγότερον πολυάριθμα.

Γνωρίζομεν ἐπίσης ὅτι τὰ ἀποτελέσματα ἑνὸς τέστος εἰς μίαν δυαδικὴν κατάστασιν ἐξαρτῶνται μέχρις ἑνὸς σημείου ἐκ τῆς στάσεως τοῦ ὑποκειμένου: ἡ θέσις κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ εἷς εὐρίσκειται ἀπέναντι τοῦ ἄλλου φαίνεται ὅτι προκαλεῖ συχνὰ ἀντιδράσεις ἀντιθέσεως (ἀντιστασεως). Ἡ θέσις θὰ ἐξελαμβάνετο ὡς εἰς ἀνταγωνισμός. Τὸ νὰ εὐρίσκειται τις δίπλα εἰς τὸν ἄλλον προκαλεῖ, λέγουσιν, τὴν ἐξάρτησιν, καὶ ἡ προτιμωμένη ὑπὸ τῆς πλειονότητος τῶν ψυχολόγων θέσις θὰ ἦτο μία διευθέτησις τῶν καθισμάτων εἰς σαράντα πέντε μοίρας. Ὁ Sivadon γράφει: «Ἡ σχέση ἰατροῦ-ἀσθενοῦς περιέχει μίαν σειράν ἀποχρώσεων αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ εὐνοηθοῦν ἐκ τῆς τοποθετήσεως τῶν κα-

(2) Sivadon P. L' espace vécu. Incidences thérapeutiques, «Evolution Psychiatrique» No 3, 1965 p. 477.

θισμάτων τῶν συνομιλητῶν. Ἡ ἀπέναντι θέσις ἐπιτρέπει δύο φοράς ὀλιγώτερον τὰς προφορικές σχέσεις ἀπ' ὅ,τι ἡ δίπλα θέσις· καὶ ἡ δίπλα θέσις ἐπιτρέπει τρεῖς φοράς ὀλιγώτερον τὰς προφορικές σχέσεις ἀπ' ὅ,τι ἡ τοποθέτησις εἰς 45^ο.

Σχολικός χώρος καὶ ἐπικοινωνία.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἄρθρου ἐθίξαμεν ἐν συντομίᾳ ὠρισμένα ἐκ τῶν ἐμποδίων τῆς ἀνταλλαγῆς καθηγητοῦ - μαθητῶν. Ἐκάναμεν νύξιν εἰς τὴν ἀπόστασιν καθηγητοῦ - μαθητῶν. Ἡ ἰδέα αὐτῆ τῆς «ἀποστάσεως» συναντᾶται εἰς πολλοὺς συγγραφεῖς οἱ ὅποιοι ἐπικαλοῦνται εἴτε μίαν κοινωνικὴν ἀπόστασιν, εἴτε μίαν ψυχολογικὴν ἀπόστασιν, εἴτε μίαν συναισθηματικὴν ἀπόστασιν. Ὁ καθηγητὴς Sivadon π. χ., γράφει: «Οἱ διδάσκαλοι οἱ ὅποιοι χάνουν ἔδαφος, εἶναι ἐκεῖνοι διὰ τοὺς ὁποίους εἶναι πολὺ μεγάλη ἡ ἀπόστασις μεταξύ αὐτῶν τῶν ἰδίων καὶ τῶν παιδιῶν πού τοὺς ἐμπιστεύονται». Ἡ ἀπόστασις αὐτῆ, αὐτῆ ἡ ἀπομόνωσις, γίνονται ἀντιληπταὶ ἐξ ἴσου καὶ ἀπὸ τὸν καθηγητὴν καὶ ἀπὸ τοὺς μαθητάς.

Ὁ φοιτητὴς λέγει ἐνίοτε: «Θὰ ἔπρεπε νὰ καταλαβαίνω ἐφ' ὅσον ὅλοι δείχνουν ὅτι καταλαβαίνουν»⁽³⁾ καὶ ὅλοι διστάζουν νὰ διακόψουν τὸν καθηγητικὸν μόνολογον, ἐφ' ὅσον ἡ λογικὴ τοῦ συστήματος εἶναι ἐκεῖ διὰ τὰ τοὺς ὑπενθυμίση «ὅτι ἐὰν δὲν καταλαβαίνου, δὲν πρέπει νὰ εὐρίσκωνται ἐκεῖ». Ἡ στατικὴ καρτερία εἰς τὴν κατὰ προσέγγισιν ἀντίληψιν εἶναι τὸ προῖον καὶ ὁ ὄρος τῆς προσαρμογῆς τῶν εἰς ἓνα σχολικὸν σύστημα τὸ ὅποιον, ἀπὸ τὴν ἔκτην (καὶ κατὰ τὴν γνώμην μας, ἐνωρίτερον), τοὺς ζητεῖ νὰ μὴ διαφεύσουν τὸν μῦθον τὸν ὅποιον ἔχει ἀνάγκη διὰ νὰ λειτουργήσῃ: ἐφ' ὅσον θεωροῦνται ὅτι καταλαβαίνου, ἐφ' ὅσον ὀφείλου νὰ ἔχου καταλάβει, δὲν δύνανται νὰ φθάσου εἰς τὴν ἰδέαν ὅτι

ἔχου ἓνα δικαίωμα νὰ καταλαβαίνου καὶ ὀφείλου λοιπὸν νὰ ἱκανοποιῶνται μὲ τὸ νὰ χαμηλώνου τὸ ἐπίπεδον τῶν ἀπαιτήσεών των εἰς τὸ θέμα τῆς ἀντιλήψεως. Δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν εἰς αὐτὸ τὸ φαινόμενον τὴν μίαν ἐκ τῶν αἰτιῶν τοῦ αἰσθήματος ἀπομονώσεως, τὸ ὅποιον ἔχου ὠρισμένοι φοιτηταί.

Οἱ καθηγηταί παρατηροῦν ὅτι εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις οἱ φοιτηταί ἀρνοῦνται μετ' ἐπιμονῆς νὰ καθήσου πλησίον τῆς ἔδρας. Τὸ ὅτι ἡ εἴσοδος τῆς αἰθούσης εἶναι πλησίον τῆς ἔδρας, τὸ ὅτι ἡ αἰθούσα εἶναι σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου κατελιημμένη καὶ τὸ ὅτι αἱ πρῶται σειραὶ εἶναι κεναί, ὅλα αὐτὰ δὲν ἐμποδίζουν μερικοὺς καθυστερημένους νὰ ἀπομονωθοῦν εἰς τὸ θάθος τῆς αἰθούσης, ἀγνοοῦντες τὰς εὐρισκομένας πλησίον κενὰς θέσεις καὶ ἀποφεύγοντες τὸ θλέμμα τοῦ καθηγητοῦ. Προτοῦ ἀκόμη νὰ ἀρχίσῃ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον θὰ ἦτο εἰς διάλογος, ὁ καθηγητὴς συναντᾷ μίαν στρατηγικὴν ἐμφανῶς ἀμυντικὴν καὶ λαμβάνει πείραν τῆς θεμελιώδους ἀσυμμετρίας τῆς παιδαγωγικῆς ἀνταλλαγῆς.

Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους, διηρωτήθημεν ἂν ἡ ἀναζητουμένη ὑπὸ τοῦ φοιτητοῦ ἀπόστασις δὲν ἦτο ἡ ἔνδειξις (καὶ τὸ μέτρον) μιᾶς ψυχολογικῆς ἀποστάσεως· ἐξέφραζε τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὸν καθηγητὴν, ἢ ἦτο ἀντιθέτως μία ἔνδειξις σεβασμοῦ, εἰς τρόπον διὰ νὰ φανῇ «ὁ Κύριος εἰς μίαν ἔνδοξον μόνωσιν» (R. Mehl) καὶ διὰ νὰ τονισθῇ τοιουτοτρόπως ἡ λάμψις του;

Ἐχομεν λοιπὸν συνοψίσει τὴν παιδαγωγικὴν κατάστασιν εἰς ἓνα πρότυπον χώρου καὶ ἔχομεν δοκιμάσει νὰ καθορίσωμεν τὴν στάσιν τοῦ φοιτητοῦ ἔναντι τῆς παιδαγωγικῆς καταστάσεως, ἐλέγχοντες τὴν στάσιν του ἔναντι τοῦ σχολικοῦ χώρου.

Τοῦτο ζητεῖ μίαν ὑπόθεσιν, ὑπόθεσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ φοιτητὴς θὰ ἔξῃ ἐκ νέου ἐντὸς τῆς παιδαγωγικῆς καταστάσεως «δύο θεμελιώδεις τάσεις μεταξύ τῶν ὁποίων ταλαντεύεται συνεχῶς: ἡ

(3) Bonrdieu (P.), Passeron (Y) Saint-Martin (M) τοῦ «Rapport pédagogique et communication», Paris, Mouton, 1965 p. 28.

μία τὸν ὠθεῖ νὰ χωρισθῆ ἀπὸ τὸ ἀρχικὸν «ἀντικείμενον» διὰ νὰ αὐτοθεβαιωθῆ ὡς ἀνεξάρτητον ἄτομον· ἢ ἄλλη ἀντιθέτως, τὸν ὠθεῖ νὰ ἀναζητῆ ἀσυνειδήτως τὴν ἐπιστροφὴν εἰς αὐτὸ τὸ ἀντικείμενον, ὡς νὰ ἤθελε νὰ ἐνωθῆ μὲ αὐτό, νὰ συγχωνευθῆ τρόπον τινὰ ἐντὸς τῆς ἀρχικῆς μήτρας» (4). Ἀπλοῦστερον δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν εἰς τὴν σχολικὴν κατάστασιν ἕν πρότυπον πάλης τοῦ τύπου «προσέγγισις - ἀποφυγὴ» δι' ἕνα ἀντικείμενον.

Οἰονδήποτε τρόπον ἀντιμετωπίσεως καὶ ἂν διαλέξωμεν, προτιθέμεθα νὰ δεχθῶμεν, τουλάχιστον ὡς τίτλον ὑποθέσεως, ὅτι ἡ σχολικὴ κατάστασις τὴν ὁποῖαν ζῆ ὁ μαθητὴς εἶναι ἢ ἔκφρασις μιᾶς πάλης «ἐξάρτησις-αὐτονομία» ἢ ὁποῖα, εἰς τὸ σχεδιάγραμμα τῆς συμπεριφορᾶς, ἐκφράζεται μὲ ἕνα συνεχῆς «ἐγγύτης - ἀπόστασις» ἀπὸ τὴν ἔδραν. Εἰσαγομὲν λοιπὸν τὴν ἄποψιν τῆς ἀποστάσεως ἀπὸ τὴν ἔδραν σχετικῶς μὲ ἕνα στρατηγικὸν σκοπὸν τὸν ὁποῖον πρέπει ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ καθορίσωμεν.

Ἡ ἄποψις τῆς «κριτικῆς ἀποστάσεως», ὡς τὴν περιεγράψαμεν εἰς τὴν συμπεριφορὰν τῶν ζώων, μᾶς φαίνεται ὅτι ἰσχύει διὰ τὸν ἄνθρωπον. Εἰς τὸ πλαίσιον τῶν παιδαγωγικῶν σχέσεων, δύναται νὰ ἀντιμετωπισθῆ ὡς ἡ ἀπόστασις εἰς τὴν ὁποῖαν ἕνα ὑποκείμενον αἰσθάνεται αὐτόνομον. Πῶς νὰ καθορίσωμεν τὸ «αὐτόνομον» κατὰ τρόπον περιγραφικόν; Ἄς ἐπιχειρήσωμεν ἕνα καθορισμόν: ἡ κριτικὴ ἀπόστασις, ἢ ἀπόστασις ἀπὸ τὴν ἔδραν, ἢ ἀπόστασις εἰς τὴν ὁποῖαν αἰσθάνεται τις αὐτόνομος, εἶναι ἡ ἀπόστασις πού μᾶς ἐπιτρέπει, μᾶς ἀφήνει ἐλευθέρους νὰ ἐλέγξωμεν τὴν συγκατάθεσίν μας εἰς τὸν λόγον. Ἡ συγκατάθεσις εἰς τὸν λόγον ἐξαρτᾶται ἀπὸ πάρα πολλοὺς παράγοντας: ἄς προσπαθῆσωμεν νὰ τοὺς κατατάξωμεν, νὰ τοὺς εἰσαγάγωμεν εἰς πλαίσια ψυχρά, ἀλλὰ χρήσιμα δι' ἕνα κατηγορικὸν σύστημα: κατ'

ἀρχὴν παράγοντες ἀτομικοὶ πού εἶναι συγχρόνως παράγοντες διανοητικοί, συναισθηματικοί, στάσεις, κλίσεις ὡς πρὸς ὑπερατομικὰς σχέσεις, παράγοντες πού διευθύνουν τὴν συμπεριφορὰν εἰς τὰς διαφόρους καταστάσεις τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ἐν συνεχείᾳ ἢ συγκατάθεσις ἐξαρτᾶται ἐξ ἴσου ἐκ τῆς ομάδος. Ὁ φοιτητὴς κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῆς θέσεώς του, εἶναι δυνατόν νὰ ὀδηγῆται ἐνίοτε ὑπὸ τῶν συναισθηματικῶν ἢ διανοητικῶν σχέσεων τὰς ὁποίας τρέφει εἰς τοὺς κόλπους τῆς ομάδος.

Τρίτος οὐσιώδης παράγων: τὸ ἐνδιαφέρον, ἢ ἔλξις τοῦ μαθήματος, αἱ σχέσεις του μὲ τὸ βίωμα· δὲν δυνάμεθα νὰ ἀναπτύξωμεν ἐδῶ αὐτὴν τὴν πλευρὰν τῆς παιδαγωγικῆς σχέσεως, ὅμως ἄς λεχθῆ ὅτι, μὲ τὴν ἔννοιαν ἐνδιαφέρον ἐννοοῦμεν περισσότερο τὸ ἐσωτερικὸν ἐνδιαφέρον, τὴν ἔ λ ξ ι ν, παρὰ τὰ ἐξωτερικὰ ἐνδιαφέροντα (διαγωνισμοί). Τέλος τὸ ἴδιον τὸ πρόσωπον τοῦ καθηγητοῦ δύναται νὰ προκαλέσῃ συμπεριφορὰς προσεγγίσεως ἢ ἀποφυγῆς.

Αὕτῃ ἢ ἄποψις τῆς «κριτικῆς ἀποστάσεως» θὰ ἀντιμετωπισθῆ μὲ ἀφετηρίαν τὰς τέσσαρας αὐτὰς ομάδας δυνατῆς κινητικότητος.

Θὰ τὴν θέσωμεν ἐκ παραλλήλου μὲ ὅ,τι ὀνομάζομεν «ιδεώδη ἀπόστασιν» ἀπὸ τὴν ἔδραν. Ἡ σύλληψις αὕτη εἶναι ὑποθετικὴ. Θὰ πρέπει κατ' ἀρχὴν νὰ ἐξακριβώσωμεν τὴν βῦπαρξίν της. Διὰ τοῦ ὄρου «ιδεώδης ἀπόστασις» ἐννοοῦμεν τὴν «πλέον ἐπωφελῆ» ἀπόστασιν, ἐπιτρέπουσαν νὰ ἀράωμεν ἀπὸ ἕνα μάθημα τὸ maximum τῶν εὐεργημάτων (ὠφελειῶν). Ἀντιστοιχεῖ στερεοτύπως εἰς μίαν ὀρισμένην ἐγγύτητα ἢ ἀντιθέτως ποικίλλει ἀναλόγως τῶν ἀτόμων; Ἄς προτείνωμεν μερικὰς ὑποθέσεις: κατὰ τὴν γνώμην μας ἡ ιδεώδης ἀπόστασις θὰ εἶναι αἰσθητῶς ἢ ἴδια διὰ τὴν πλειονότητα τῶν ὑποκειμένων· αἱ θέσεις αἱ κρινόμεναι ὡς ιδεώδεις θὰ εὐρίσκωνται πλησίον τῆς ἔδρας· ἀλλὰ αἱ ἐπιθυμούμεναι αὐταὶ θέσεις δὲν θὰ εἶναι πάντα κατειλημμένα, διότι εἰς τὰς κινήσεις πού δικαιολογοῦν αὐτὴν τὴν «ιδεώ-

(4) Nacht εἰς Sivadon P., L' espace vécu. Incidences thérapeutiques, «L' évolution psychiatrique», 1965 No 3, p. 487.

δη» έκλογήν τίθενται ἀντιμέτωποι αἱ κινήσεις πού δικαιολογοῦν τήν «κριτικήν» ἀπόστασιν.

Τοιουτοτρόπως τὸ γενικὸν ἀντικείμενον αὐτῆς τῆς ἐρεύνης ἐπανέρχεται νὰ ἀναλύσῃ τὰς κινήσεις πού διευθύνουν τὴν διαλεκτικὴν ἀπόστασιν - ἐγγύτης, ἐντὸς ἐνὸς πλαισίου χώρου καθορισθέντος ὡς τοῦ παιδαγωγικοῦ χώρου.

Ἡ ἐξερεύνησις αὐτῶν τῶν προβλημάτων θὰ γίνῃ δι' ἐρωτηματολογίων καὶ ἐν συνεχείᾳ διὰ συνομιλιῶν.

Τὰ ἀποτελέσματα ἀναφέρονται εἰς ἕνα πρῶτον ἐρωτηματολόγιον ὑποβληθὲν εἰς τρεῖς ομάδας φοιτητῶν: 99 φοιτητὰς ψυχολογίας, 69 ὀρθοφωνίας, 78 φοιτητὰς τοῦ 4ου ἔτους τῆς γυμναστικῆς.

Συμπεράσματα.

Τῶν συμπερασμάτων θὰ προηγηθοῦν αἱ ἀκόλουθοι ἐπιφυλάξεις:

Ἡ τεχνικὴ τῆς ἀνιχνεύσεως ἢ χρησιμοποιοθεῖσα εἰς αὐτὴν τὴν πρώτην ἔρευναν ἦτο ἕνα ἐρωτηματολόγιον ἀποτελούμενον ἀπὸ κλειστὰς ἐρωτήσεις ἀφορώσας εἰς τὰς προτιμήσεις καὶ ἀπὸ ἀνοικτὰς ἐρωτήσεις αἱ ὁποῖαι συνεκέντρωναν τὰ κίνητρα.

Διὰ διαφόρους λόγους δὲν ὑπῆρξε δυνατόν νὰ πραγματοποιηθοῦν κλινικαὶ συνομιλίας μὲ τὰ πρόσωπα πού ἠθέλησαν νὰ ἀπαντήσουν εἰς αὐτὸ τὸ ἐρωτηματολόγιον. Συνεπῶς ὠρισμένα κίνητρα ἦτο δύσκολον νὰ διαφωτισθοῦν.

Ὅσον διὰ τὰ συμπεράσματα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν διερεύνησιν τῶν ὑπομνημάτων τῶν φοιτητῶν, θὰ ἦτο δυνατόν κάποτε νὰ παρουσιασθοῦν εἰς συζήτησιν. Σχετικῶς μὲ αὐτὸ τὸ θέμα ἄς ὑπογραμμισθῇ ἕνα φαινόμενον. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐρμηνείας τῶν ἐρωτηματολογίων ἀντελήφθησαν κάτι τὸ διαφορούμενον εἰς τὴν στάσιν μας· τὸ ἀπεδώσαμεν εἰς τὸν δυϊσμόν τῆς ἐπαγγελματικῆς μας καταστάσεως ἐπιφορτισμένης μὲ ἐρεύνας εἰς ἕνα ψυχοπαιδαγωγικὸν ἐργαστήριον, μὲ μαθήματα ψυχολογίας, εὐρισκόμεθα συχνὰ εἰς δύσκολον θέσιν ἐμπρὸς εἰς ὠρισμένας ἀπαντήσεις. Διὰ μέσου αὐτῆς τῆς ἐρεύνης ὁ

φοιτητῆς μᾶς ἐπαρουσιάζετο ὅλον ἐν καὶ περισσότερο διαφορετικὸς ἀπ' ὅ,τι ἦτο δι' ἡμᾶς εἰς τὴν παιδαγωγικὴν κατάστασιν.

Ἐπιχειρῶν τις νὰ ἀναλύσῃ αὐτὸ τὸ ἐρωτηματολόγιον, ἄγεται εἰς τὸ νὰ θεβαιώσῃ ὅτι αἱ συλλεχθεῖσαι διεκδικήσεις δὲν εἶναι παρὰ «εὐσεβεῖς πόθοι». Γνωρίζομεν ὅτι οἱ φοιτηταί, ἐὰν δὲν εἶναι ἱκανοποιημένοι, παραδέχονται συχνὰ τὴν ὑπάρχουσαν σειρὰν· γνωρίζομεν ὅτι, μολοντί διεκδικοῦν παιδαγωγικοὺς νεωτερισμούς, ἐνίοτε ἀρνοῦνται εἰς τὸν ἑαυτὸν των τοὺς ἀπαραιτήτους ὄρους δι' αὐτὰς τὰς ἀνανεώσεις. Ὅμως μὲ κανένα τρόπον δὲν θεωροῦμεν δυνατόν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἕνα ἄτομον δυσηρεστημένον ἀπὸ ἕνα σύστημα, ἐπειδὴ δὲν ἐφευρίσκει τὸ μέσον διὰ νὰ τὸ μεταβάλῃ, συνεχίζει νὰ τὸ δέχεται ἢ νὰ γίνεται συνεργάτης του (συνένοχός του). Ἐὰν δέχεται αὐτὸ τὸ σύστημα καὶ δὲν εὐρίσκει τὸ μέσον νὰ ἀπαλλαγῇ, εἶναι δυνατόν τοῦτο νὰ γίνεται ἐπειδὴ δὲν διαθέτει ἐπιτόπιον παρόντος ἄλλα πρότυπα συμπεριφορᾶς.

Ἐπίσης πρέπει νὰ ἀποφύγωμεν νὰ συμπεράνωμεν κατὰ τὸν νόμον τοῦ Παντός ἢ τοῦ Μηδενός καὶ νὰ σκεφθῶμεν ὅτι ἐπειδὴ αἱ ἐκφρασθεῖσαι διεκδικήσεις εἶναι οὐτοπικαί, μέτρηται ἢ ἀδέξια (ἀπὸ τὴν ἄποψιν τοῦ καθηγητοῦ) συνεπάγονται ἀπαραιτήτως ὅτι ὁ φοιτητῆς εἶναι ὁ ἐκὼν συνένοχος τοῦ παιδαγωγικοῦ συστήματος. Ὁ φοιτητῆς, ὅπως καὶ ὁ καθηγητῆς (ὁ ὁποῖος εἶναι ὀλιγώτερον θῦμα παρὰ συνένοχος τοῦ παραδοσιακοῦ παιδαγωγικοῦ συστήματος καὶ ὁ ὁποῖος διαθέτει ὅλας τὰς δυνατότητας διὰ νὰ μετατρέψῃ τὴν παιδαγωγικὴν σχέσιν εἰς ἀληθῆ διάλογον) περιπίπτει συχνὰ εἰς ἀντινομίας. Εἰς τὰ ἀκολουθοῦντα συμπεράσματα θὰ ἐπιχειρήσωμεν νὰ ἐπισημάνωμεν τὰς κυριώτερας ἀπόψεις τῆς ἀντινομίας του καὶ θὰ προσπαθῶμεν νὰ δείξωμεν, ὅτι αὐτὴ ἢ ἀντινομία δὲν ἀποτελεῖ οὐσιώδεις ἐμπόδιον διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς παιδαγωγικῆς ἀνταλλαγῆς.

Θὰ ἀναφερθῶμεν εἰς τὰς ὑποθέσεις

τάς αντιμετωπισθείσας εις τὸ πρῶτον μέρος αὐτῆς τῆς ἐργασίας.

α) Μορφαὶ καὶ διαστάσεις τοῦ χώρου.

Κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν δεδομένων τῆς ψυχολογίας τῶν ζώων (Hediger), κατόπιν, τῶν κλινικῶν δεδομένων (Sivadon, Woodbury, Racamier), ἀντιμετωπίσαμεν τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ὁ χώρος, διὰ τῆς μορφῆς του ὡς καὶ διὰ τῶν διαστάσεών του, ἠδύνατο νὰ ἔχη κάποιαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν μαθητῶν. Ἐσκεπτόμεθα ὅτι διὰ τῆς μορφῆς τῆς μίᾳ αἰθουσα μαθημάτων ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ αἰσθημα ἀσφαλείας ἢ ἀγχους. Ὁμῶς, ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ δὲν ἐστάθη δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ. Ἡ ἐκλογὴ ποὺ κάνουν τὰ ἄτομα διὰ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην αἰθουσαν δὲν ὑπαγορεύεται μόνον ἀπὸ τὴν μορφήν τῆς αἰθούσης ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ὅρους ἐργασίας τοὺς ὁποίους θὰ ἐξησφάλιζε μίᾳ αἰθουσα τοιαύτης μορφῆς. Ἄν οἱ φοιτηταὶ προτιμοῦν τὰς ἡμικυκλικὰς αἰθούσας, ἐπιθυμοῦν αὐταὶ αἰ αἰθούσαι νὰ μὴ περιλαμβάνουν ποτὲ περισσοτέρους τῶν τριάκοντα φοιτητῶν. Ἐπανευρίσκομεν λοιπὸν μίαν εὐαίσθητοποίησιν εἰς ὅ,τι ὁ P. P. Grasse ὠνόμαζε ἀποτέλεσμα τῆς ὁμάδος, διότι φαίνεται ὅτι ὁ φοιτητὴς προσπαθεῖ νὰ ἀποφύγῃ τὴν κατάστασιν ἐντάσεως τὴν ὁποίαν προκαλεῖ μίᾳ πολὺ μεγάλη πυκνότης ἀκροατηρίου.

Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὰς προηγουμένας ἐπιφυλάξεις, δηλ. τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἐκλογὴ μιᾶς αἰθούσης ὑπαγορεύεται κατ' οὐσίαν ἀναλόγως μὲ τὰ κίνητρα ἐργασίας τὰ ὁποῖα ἐπιτρέπει, ἀγόμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι αἱ παραδοσιακαὶ ὀρθογώνιοι μορφαί, θεωρούμεναι ὡς παρέχουσαι αἰσθημα ἀσφαλείας (Hediger, Sivadon), ἀπορρίπτονται καὶ αἱ προτιμώμεναι εἶναι αἰ αἰθούσαι ἄνευ γωνίας-καταφυγίου. Τοῦτο δὲν ἐπιβεβαιοῖ τὰ δεδομένα τῆς ψυχολογίας τῶν ζώων, οὔτε τὰ δεδομένα τῆς κλινικῆς ψυχολογίας, οὔτε τὰς καθημερινὰς παρατηρήσεις τῶν καθηγητῶν, εἰς τὴν τάξιν των,

ἀλλὰ δεικνύει μόνον ὅτι, εἰς τὸν φοιτητὴν, ἡ ἀνάγκη ἀσφαλείας (ἡ ὁποία ὑφίσταται) δὲν ἐκφράζεται ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν μορφήν τοῦ χώρου. Εἶναι βέβαιον ὅτι ὠρισμένοι μαθηταὶ προτιμοῦν νὰ «καταφεύγουν» εἰς κλειστάς γωνίας ἀπὸ τὰ θρανία καὶ τοὺς τοίχους τῆς αἰθούσης, ἀλλὰ ἀντιμετωπίζοντες μίαν νέαν κατάστασιν, ἐνώπιον τῆς δυνατότητος ἐκλογῆς διὰ μίαν ιδεώδη μορφήν χώρου, θεωροῦν ἄλλους παράγοντας ὡς περισσότερο σημαντικούς. Ὁ φοιτητὴς ἀποκαλύπτεται τότε ὡς ἀναζητῶν περισσότερο ἓνα χῶρον δυναμικὸν παρὰ ἓνα χῶρον προστατευτικόν.

β) Ἀπόστασις καὶ «ἀπομάκρυνσις».

Μία ἀπόστασις ὑπάρχει μεταξὺ διδασκάλου καὶ μαθητοῦ, μίᾳ κοινωνικῆ καὶ μίᾳ συναισθηματικῆ ἀπόστασις ποὺ ἀπομονώνει τὸν διδάσκοντα ἀπὸ τοὺς μαθητάς του καὶ προκαλεῖ ἀποτυχίαν εἰς τὴν ἀπαραίτητον διὰ τὰς παιδαγωγικὰς ἐναλλαγὰς ἐγγύτητα χώρου.

Ἡ ἀπόστασις χώρου τὴν ὁποίαν σκέπτονται νὰ ἐλέγξουν οἱ συμμετέχοντες εἰς τὴν παιδαγωγικὴν ἀνταλλαγὴν καταδεικνύει εἰς τὴν πραγματικότητά μίαν ἐνεδρευτικὴν ἀπόστασιν ποὺ εἶναι ἡ διακριτικὴ ἔνδειξις τῶν προϋπαρχόντων μειονεκτημάτων τῆς ἐπικοινωνίας. Ἡ ἀπόστασις τὴν ὁποίαν ὁ μαθητὴς θέτει μεταξὺ τοῦ καθηγητοῦ καὶ τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀποκαλύπτει συχνὰ ἔλλειψιν ἀνέσεως, (δυσφορίαν), ἀποσιωπήσεις ὡς πρὸς τὴν κατάστασιν.

Ἐσκεπτόμεθα ὅτι αὐτὴ ἡ λήψις ἀποστάσεως ἠδύνατο νὰ ἀποκαλύψῃ φαινόμενα οὐσιωδῶς διαφορετικά· ἐπεσημάναμεν π. χ. ὅτι ἐτόνιζε τὴν ἄρνησιν νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἄλλου, ὡς ἐπίσης καὶ τὴν ἄρνησιν νὰ κατακυρώσῃ τὴν ἐπιδίωξιν ἑνὸς σκοποῦ ὁ ὁποῖος δὲν ἐφαίνετο ὅτι ἀναλογοῦσε εἰς τὰ παρόντα ἐνδιαφέροντα τοῦ ὑποκειμένου.

Ἐπαναλαμβάνοντες τὰς ἐκτεθείσας παρατηρήσεις ὑπὸ ἠθολόγων καὶ κλινικῶν, συνεκρατήσαμεν τὰς ἀπόψεις τῆς

ἀποστάσεως φυγῆς καὶ τῆς κριτικῆς ἀποστάσεως καὶ ὑπεθέσαμεν ὅτι ὁ φοιτητής, ὡς μερικοὶ ἀσθενεῖς, ἐκυβέρνα τὴν ἐκλογὴν τῆς θέσεώς του διὰ μιᾶς ἐπιπόνου ἰσορροπίας μεταξύ μιᾶς «ιδεώδους ἀποστάσεως» καὶ μιᾶς «κριτικῆς ἀποστάσεως», συλλήψεις τῶν ὁποίων θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἐξακριβώσωμεν τὴν ὑπαρξιν. Ἄς μᾶς συγχωρηθῆ ὅτι ὀμιλοῦμεν ἐντὸς τῆς ἰδίας φράσεως περὶ τοῦ φοιτητοῦ καὶ περὶ τοῦ ἀσθενοῦς. Δὲν ἔχομεν οὐδεμίαν πρόθεσιν νὰ τοὺς ἐξομοιώσωμεν, ἀλλὰ ἡ ἀνάγνωσις ὠρισμένων ἐργασιῶν τῶν Sivadon, Racamier, Woodbury, περιγραφόντων τὴν συμπεριφορὰν ἀσθενῶν εἰς νοσοκομειακὸν περιβάλλον, ἐπεκαλεῖτο μοιραίως τὴν συμπεριφορὰν μαθητῶν εἰς παιδαγωγικὸν περιβάλλον.

Δὲν συνεκρίναμεν τοὺς μαθητὰς μὲ τοὺς ἀσθενεῖς, ἀλλὰ τὴν παιδαγωγικὴν καὶ νοσοκομειακὴν κατάστασιν ὡς πρὸς τὴν ὀργάνωσιν, τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ χώρου ἢ ἀνάγκη, ἢ ἀναγκαιότης ἐλέγχου τῆς κριτικῆς ἀποστάσεως, μᾶς ἐπαρουσιάζετο καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις τὸ ἴδιον ἐντόνωσ.

Εἶχομεν τὴν πεποίθησιν ὅτι αὐτὴ ἡ ἀνάγκη ἀπομακρύνσεως ὡς πρὸς τὸν καθηγητὴν εἶχε ὡς κίνητρον τὸν φόβον. Ὁ δυναμισμὸς αὐτοῦ τοῦ μηχανισμοῦ φυγῆς μᾶς ἐφαίνετο ἀξιόμειπτος εἰς τὸ παιδαγωγικὸν περιβάλλον.

Ὅ,τι καὶ ἂν συμβαίη, ἡ ἀναλογικὴ ἀναγωγή τῶν ἀνταγωνισμῶν μαθητῶν διδασκάλου εἰς μίαν κατάστασιν χώρου τοῦ τύπου ἐγγύτης-ἀπόστασις φαίνεται ὅτι μᾶς παρέχει τὴν δυνατότητα νὰ πλησιάσωμεν αὐτοὺς τοὺς ἀνταγωνισμοὺς μέσῳ τοῦ χώρου: τὸ μέτρον τῆς ἀποστάσεως τῆς χωριζούσης τοὺς πρωταγωνιστὰς δύναται π. χ. νὰ ἀποτελέσῃ τὴν ἔνδειξιν τῆς ἐντάσεως τοῦ ἀνταγωνισμοῦ;

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐδειξαμεν ὅτι ὁ φοιτητὴς ὁ ὁποῖος ἐκλέγει μίαν θέσιν εἶναι χωρισμένος ὑπὸ δύο ἀντιτιθεμένων τάσεων: νὰ κρατήσῃ μίαν ἰδεώδη ἀπόστασιν καὶ μίαν κριτικὴν ἀπόστασιν. 81% τῶν ὑποκειμένων σκέπτονται

πράγματι ὅτι ἡ θέσις ἐπηρεάζει τὴν ὠφέλειαν τὴν ὁποίαν ἀποκομίζει τις ἐκ τοῦ μαθήματος. Αὐτὸς ὁ σύνδεσμος εἶναι τόσον περισσότερο δυνατὸς ὅσον οἱ φοιτηταὶ εἶναι πλέον μεγαλύτεροι, πλέον εἰδικευμένοι καὶ ὅσον αἱ σπουδαὶ πού ἀκολουθοῦν ἀποθλέπουν κατ' εὐθειᾶν εἰς ἓν ἐπαγγελματικὸν μέλλον προσεχῆς καὶ θέβαιον.

Ἡ ὠφέλεια εἶναι πάντοτε συνδεδεμένη μὲ τὴν ἐγγύτητα πρὸς τὴν ἔδραν καὶ ἡ ἰδεώδης ἀπόστασις σπανίως ὑπερβαίνει τὸ ἓνα τρίτον τῆς αἰθούσης, ἀλλὰ ἡ πρώτη σειρά εἶναι ἀποκεκλεισμένη. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ πρώτου τρίτου τῆς αἰθούσης ὑπακούει εἰς λόγους οἱ ὅποιοι θὰ ἐδικαιολόγουν ἀκόμη καλύτερον τὴν ἐκλογὴν τῆς πρώτης σειρᾶς.

Εὐρισκόμεθα λοιπὸν ἐνώπιον μιᾶς δι-αμάχης ὅπου ἐκδηλοῦνται ἐξ ἴσου ἡ ἐπιθυμία καὶ ὁ φόβος προσεγγίσεως τοῦ καθηγητοῦ. Πολὺ ὀλίγοι φοιτηταὶ τολμοῦν νὰ καταλάβουν τὸ μέρος τῆς αἰθούσης τὸ ὁποῖον ἐπιθυμοῦν, τὸ ὁποῖον ἀντιστοιχεῖ δι' αὐτοὺς πρὸς τὴν ἰδεώδη ἀπόστασιν καὶ τὸ ὁποῖον θὰ τοὺς ἐξησφάλιζε τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸν ὠφελείας. Τοῦτο ἐκδηλοῦται κυρίως ὅταν αὐτὴ ἡ ἰδεώδης ζώνη εἶναι πολὺ πλησίον τοῦ καθηγητοῦ: 70% τῶν ἀτόμων ἀρνοῦνται οὕτω τὴν πρώτην σειρὰν καὶ 46% ἀρνοῦνται τὸ πρῶτον τρίτον.

Διὰ νὰ ἐξηγήσωμεν αὐτὴν τὴν στάσιν, ἐπροτείναμεν διαφόρους ὑποθέσεις· κατ' ἀρχὴν ἐπεκαλέσθημεν τὴν ἐπανακινητοποίησιν τῆς ἀνάγκης αὐτονομίας, ἡ ὁποία ὠθεῖ τὸ παιδί νὰ ἀπομακρύνεται καθημερινῶς ὄλο καὶ περισσότερο ἀπὸ τὸ πρωτόγονον προστατευτικὸν πλαίσιον. Ὑπεγραμμίσσαμεν τὴν ἐπιθυμίαν φυγῆς, τὴν ἐπιθυμίαν πάλης ἐναντίον τῶν τάσεων πρὸς ἓν ἀντικείμενον ἔλκυστικὸν καὶ ἀπηγορευμένον — ἔλκυστικὸν καὶ ἀπηγορευμένον διότι εἶναι προικισμένον μὲ μίαν δύναμιν ἢ ὁποία θεωρεῖται ἀπεριόριστος.

Οὐδεμία ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξηγήσεων εἶναι τελεία, ἀλλὰ καὶ οὐδεμία, πιστεύομεν ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπορριφθῇ· μεταφράζουσι ὅλοι τὸν φόβον· εἶτε τὸν

φόβον τοῦ «ἐνώπιος ἐνωπίω», τὸν φόβον συνενώσεως μετὰ τοῦ "Ἄλλου ἢ κρίσεως ὑπ' αὐτοῦ, εἴτε τὸν φόβον ἀποκλείσεως ἀπὸ τὴν ὁμάδα, ἀπὸ αὐτὴν τὴν ὁμάδα ἢ ὁποῖα δὲν παρεκκλίνει ἐκ τοῦ «συρμοῦ» παρὰ μόνον διὰ τῆς ἀσαφούς καὶ διφορούμενης ἀντιθέσεως πρὸς τὸν κάτοχον τῆς ἐξουσίας.

γ) Περιοχὴ καὶ ἀποσπασματικότης τοῦ χώρου.

Αἱ προηγηθεῖσαι παρατηρήσεις ἐπιτρέπουν νὰ δικαιολογήσωμεν τὴν ἀναγωγὴν τῆς παιδαγωγικῆς θέσεως εἰς ἕνα πρότυπον χώρου.

Ἐποστηρίζεται ἡ ὑπόθεσις κατὰ τὴν ὁποῖαν ἡ κατάληψις ἐνὸς χώρου, προσφέροντος εἰς τοὺς κατόχους τοὺς ἰδίους ὄρους ἀντιλήψεως καὶ ὁράσεως, καταστρέφει αὐτὴν τὴν πρώτην ὁμογένειαν. Διακρίνονται ζῶναι ἐκ τοῦ φυσικοῦ διὰ τῆς ἀποστάσεώς των ἀπὸ τῆς ἕδρας, ἀλλὰ κυρίως διὰ τῆς στάσεως τῶν ἀκροατῶν πρὸς τὴν παιδαγωγικὴν κατάστασιν. Εἶναι πιθανὸν ὅτι ὁ σχολικὸς χώρος διασχίζεται ἀπὸ αὐλακὰς ἐπικοινωνίας ἐξ ὀλοκλήρου ἑτερογενεῖς, αἱ ὁποῖαι προκαλοῦν τὴν ἀποτυχίαν εἰς τὸ ἰδεῶδες τῆς διανεμητικῆς δικαιοσύνης πρὸς τὸ ὁποῖον ἀποβλέπει τὸ μάθημα.

Οἷαδὴποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἀτομικὴ στάσις τῶν κατόχων μιᾶς ζώνης, μᾶς φαίνεται πιθανὸν ὅτι ἡ στάσις αὕτη ἐξελλίσσεται καὶ διαμορφοῦται ἐπὶ τῆς στάσεως τοῦ συνόλου τῶν κατόχων αὐτῆς τῆς ζώνης. Ἐκάστη ἐκ τῶν περιοχῶν εἰς τὰς ὁποίας διαιρεῖται ἡ αἴθουσα θὰ εἶχε λοιπὸν ὡς χαρακτηριστικὸν τὴν τροποποιημένην στάσιν τῶν ἰδίων τῆς κατόχων, καὶ ἡ στάσις αὕτη θὰ ἠδύνατο νὰ προσδιορισθῇ ἐν ἀντιπαράθεσιν πρὸς τὴν στάσιν τῶν κατόχων τῶν ἄλλων ζωνῶν.

Σκεπτόμεθα λοιπὸν ὅτι δημιουργοῦνται μικρότεραι ὁμάδες μετὰ χαρακτηριστὴν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐξατομικευμένον. Εἰς τὸ ἐπίπεδον αὐτῶν τῶν μικρότερων ὁμάδων δυνάμεθα νὰ ἐπανεύρωμεν τὰς ἀπόψεις περὶ περιοχῆς τὰς ἐν-

νοουμένας μετὰ τὴν ἔννοιαν τῆς ψυχολογίας τῶν ζῶων καὶ τῆς κλινικῆς ψυχολογίας ὡς ζωνῶν προστασίας.

Ὅπως παρατηρήσαμεν, αἱ διακυμάνσεις τῆς θέσεως κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος ἐπιδρουν εἰς ὀλίγα ὑποκείμενα. Τοῦτο ἀποδεικνύει τὸν διαρκῆ χαρακτήρα τῆς κριτικῆς ἀποστάσεως ἢ ὁποῖα ἐμποδίζει ἱκανὸν ἀριθμὸν ἀτόμων νὰ ἐγκαταλείψουν ὠρισμένας ζώνας διὰ νὰ καταλάβουν μίαν θέσιν ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν των.

Ἐνάλυσις τῶν συλλεγέντων ὑπομνημάτων.

Ἡ πλειονότης τῶν φοιτητῶν ἐκφράζει (σχετικῶς μετὰ τὴν ἐκλογὴν σχεδίων θέσεων αἰθούσης) μίαν ἐπιθυμίαν ἰσότητος. Ἡ ἐπιθυμία ἰσότητος μᾶς ὑπενθύμισε τὸ φαινόμενον τῆς «ἐγκληματικῆς κοινότητος» ὡς τὸ περιγράφει ὁ Pitts. Μεταφράζει τὴν πίσιν τῆς ὁμάδος καὶ ἐπιφέρει ἀρνητικὰς ἀπόψεις, ἀλλὰ δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀποσπασθῇ ἀπὸ τὰ συναισθήματα ἀνασφαλείας τὰ ὑπάρχοντα ἐντὸς τῆς ὁμάδος: ἐὰν πολυάριθμα ὑπομνήματα ἐρμηνεύουν (μεταφράζουν) αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν ἰσότητος, ἐξ ἴσου πολυάριθμα ἐκφράζουν μίαν ἔκδηλον ἀνασφάλειαν. Δύναται λοιπὸν νὰ διερωτηθῇ τις μήπως ἡ ἐπιθυμία ἰσότητος εἶναι ἡ ἑκφρασις τῆς πάλης ἐναντίον τῆς ἀνασφαλείας;

Ἡ ἀνασφάλεια αὕτη ἐκφράζεται τὸσον εἰς τὸ διανοητικὸν ὅσον καὶ εἰς τὸ συναισθηματικὸν πεδίον «ἐπιθυμία ἀνθρωπίνης θερμότητος», «δυνατότης ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς ὁμάδος», συνεχῆς αἵτημα «δυνατότητος εὐκολωτέρας ἐπαφῆς μετὰ τοῦ καθηγητοῦ».

Παρ' ὅλας τὰς γενομένας διακρίσεις, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ παραλειφθῇ τὸ ὅτι ὅλα τὰ ὑπομνήματα τὰ σχετικὰ μετὰ τὸ πρόσωπον τοῦ καθηγητοῦ ἐκφράζουν τὴν αἵτησιν μιᾶς μεγαλυτέρας ἐγγύτητος. Ὅπουδὴποτε καὶ ἂν θασιζέται ἡ ἐπιθυμία αὕτη ὁπωσδήποτε ἀποτελεῖ εὐχὴν τοῦ ἡμίσεος σχεδὸν τῶν ἀτόμων.

Κατά τὸν ἴδιον τρόπον, αἱ κινήσεις τῆς ὁμάδος δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀναφερόμεναι εἰς τὰς σχέσεις καθηγητοῦ-μαθητῶν.

Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους δὲν ἐθεωρήσαμεν δυνατόν νὰ ἀκολουθήσωμεν τὰ συμπεράσματα ὠρισμένων συγγραφέων σχετικῶς μὲ τὰς σχέσεις διδασκάλου-μαθητῶν.

Ἐὰν αἱ προτάσεις τῶν ἀτόμων ἐφάνησαν ἐνίοτε τυπικαί, ἐὰν ἐθεωρήθησαν ἀπλῶς ὡς εὐσεβεῖς πόθοι, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ὁ καθηγητὴς ἔλαθε τὴν θέσιν τοῦ ἔρευνητοῦ. Ἡ ἐφεύρεσις τῆς λύσεως, ἢ ὅποια θὰ ἔδιδε τὴν διέξοδον ἀπὸ μίαν δυσάρεστον κατάστασιν, δὲν εἶναι εὐκόλος διὰ τὸν φοιτητὴν, τοῦλάχιστον μὲ τὰ σημερινὰ δεδομένα: ὅταν οἱ μαθηταὶ μας ζητοῦν συζητήσεις ἐντὸς τῆς ὁμάδος, καὶ ὅταν ἡμεῖς, οἱ καθηγηταί, γνωρίζωμεν τὰς δυσκολίας αὐτῶν τῶν ρόλων, τεινομεν νὰ θεωρήσωμεν αὐτὴν τὴν ἀπαιτήσιν ὡς καθαρῶς τυπικὴν ἢ ἐντελῶς οὐτοπιστικὴν.

Καὶ ὅμως τίποτε δὲν ὑποστηρίζει αὐτὴν τὴν στάσιν. Ἐντὸς τῆς ὁμάδος τῶν φοιτητῶν ὑπάρχουν σχέσεις αἱ ὅποια ἔχουν παραβλεφθῆ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ· εἶδομεν ὅτι σχεδὸν τὸ ἥμισυ τῶν ἀτόμων κρίνουν ὡς ἀπολύτως ἀναγκαῖον τὸ νὰ δύνανται, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μαθήματος, νὰ ἀνταλλάσσουν ἰδέας ἐπὶ τοῦ μαθήματος. Εὐρομεν ὅτι τὸ 65% τῶν ἀτόμων κρίνουν ὡς εὐχῆς ἔργον τὸ νὰ θέτουν συχνάκις ἐρωτήσεις εἰς τὸν καθηγητὴν. Εἶναι ἔτοιμοι διὰ τοῦτο νὰ δαμάσουν τὸν φόβον τὸν ὅποιον ἔχουν νὰ ὀμιλοῦν ἐνώπιον κοινοῦ. Τί εἶναι ἐκεῖνο λοιπὸν τὸ ὅποιον τοὺς ἐμποδίζει; Πολὺ ὀλίγοι μεταξὺ αὐτῶν, πράγματι, τολμοῦν νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸν καθηγητὴν. Πρὸ πάντων φοβοῦνται τὸν ἑαυτὸν τοὺς καὶ ἐδῶ συμφωνοῦμεν μὲ τὸν Bouidien καὶ Passeron, ὅταν περιγράφουν τὴν δύσκολον θέσιν τῶν φοιτητῶν (τοποθετημένων) εὐρισκομένην εἰς μίαν ἀντικειμενικὴν κατάστασιν ὅπου ἡ ἀπόστασις τοῦ λόγου μεταξὺ τοῦ καθηγητοῦ καὶ αὐτῶν τῶν ἰδίων τοὺς ἐπιβάλλει νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ παιγνίδιον μιᾶς

προσποιητῆς ἐπικοινωνίας. Ἡ χρῆσις μιᾶς διδασκαλικῆς γλώσσης, κυρίως ἂν ὑποστηρίξῃ τὰς ἀπαιτήσεις αἱ ὅποια διέπουν τὴν ἀπὸ καθέδρας ὀμιλίαν, δὲν θὰ ἦτο ἀποτελεσματικὴ παρά μόνον ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἀποκρυπτογραφήσεως. Τὸ νὰ ἐμπιστευθῇ τις τὰς κλειδας τῆς ὀμιλίας εἰς τὸ κοινὸν πρὸς τὸ ὅποιον ἀπευθύνεται, σημαίνει νὰ ὑποταχθῇ ἐξ ὀλοκλήρου, μὲ τὴν θέλησίν του, εἰς τὴν δυνατότητα διακοπῆς, ἐρωτήσεων, καὶ ἐπομένως εἰς τὴν δυνατότητα τοῦ διαλόγου.

Ἐπομένως, ὅπως εἶδομεν, μεγάλος ἀριθμὸς φοιτητῶν εὐρίσκεται εἰς τὴν πλέον μεγάλην ἀβεβαιότητα σχετικῶς μὲ τὴν ἑκθεσιν μιᾶς πιθανῆς ἀνταλλαγῆς μετὰ τοῦ καθηγητοῦ. Ἀντιμετωπίζον σκεπτικοὶ τὰ συναισθήματα τοῦ διδασκάλου ἐνώπιον ἐνὸς διαλόγου. Εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν, ὁ διδάσκαλος εἶναι, ὡς ὑποθέτομεν, τὸ ἀντίθετον ἐνὸς μεσίτου (μεσολαθητοῦ)· ἐμφανίζεται εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν ὡς τὸ ἐμπόδιον, ὄχι μόνον εἰς τὴν πρόσληψιν γνώσεων, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ εἰς τὴν ἀκεραιότητα τῆς γνώσεως καὶ κυρίως, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ σοβαρώτερον, ὀδηγεῖ τὸν φοιτητὴν εἰς τὸ νὰ ἀμφιβάλλῃ διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ νὰ χάνῃ τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὰς ἰδίας του ἐμπειρίας καὶ εἰς τὴν συμπεριφορὰν του.

Εὐρισκόμενοι εἰς μίαν κατάστασιν ἐξαρτήσεως ἐνώπιον τοῦ καθηγητοῦ οἱ φοιτηταί, ἐκφράζουν ἐπιθυμίας καὶ φόβους τοὺς ὁποίους ἐκλαμβάνουν ὡς ἑκφρασιμὰς μιᾶς θαθείας παθητικότητος, εἶτε λαμβάνει εἶτε ὄχι τὴν μορφήν ἢ τὰ χαρακτηριστικὰ μιᾶς στάσεως ἀντιθέσεως. Σχηματοποιούντες ὠρισμένα ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων θὰ ἠδυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι: ἢ ὁ φοιτητὴς ἐκδηλώνει τὴν ἐπιθυμίαν νὰ εὐρίσκεται πλησίον τοῦ καθηγητοῦ καὶ τὴν πραγματοποιεῖ, ἀποδεικνύων μίαν **θ ε τ ι κ ῆ ν π α θ η τ ι κ ὀ τ η τ α**, ἢ ἀρνούμενος νὰ ἱκανοποιήσῃ αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν, ὑποτάσσεται εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ὁμάδος, ἐκδηλώνων τοιοῦτοτρόπως τὴν **ἀ ρ ν η**

τικὴν παθητικότητα, ὡς τὴν περιγράφει ὁ Pitts.

Ἡ αἰτία τῆς παρουσίας εἰς τὸ μάθημα εἶναι συχνάκις τὸ διαγώνισμα. Ἡ προετοιμασία δι' αὐτὸ τὸ διαγώνισμα χαρακτηρίζεται ὡς μία ἐπείγουσα κατάσταση ἐκ τῆς ὁποίας ὁ μαθητὴς ὑποφέρει καὶ τῆς ὁποίας ὁ καθηγητὴς κάνει κατάχρησιν, ὅταν παραπονήται δι' ἕνα ρόλον ἀποκλειστικῶς τροφοδοτικόν. Διότι εἰς αὐτὸν τὸν ρόλον, καὶ ὅταν ἀκόμη προκαλῆ εἰς τὸν φοιτητὴν μίαν στάσιν ἐνεργητικὴν, κατὰ θάθος τοῦ τὴν ἀπαγορεύει.

Ἡ ἔλλειψις αὐτοπεποιθήσεως τὴν ὁποίαν ἐκδηλῶνει ὁ φοιτητὴς δὲν δύναται νὰ εὔρη φάρμακον οὔτε εἰς τὴν κατάστασιν ἢ ὁποία τοῦ δημιουργεῖται εἰς τὸ παραδοσιακόν μάθημα, οὔτε εἰς τὴν τὸσον ἀναμενόμενην ἐπιτυχίαν εἰς τὰς ἐξετάσεις. Κάθε μαθητεία ὀφείλει νὰ εἶναι προοδευτικὴ καὶ νὰ διέρχεται ἀποτόμως ἀπὸ μίαν κατάστασιν στερήσεως εἰς κατάστασιν κατοχῆς. Ἐπειδὴ ἀνέγνωσε κάποιος τὸ ὄνομά του εἰς ἕνα κατάλογον, δὲν ἀποκτᾷ οὕτως αὐτοπεποιθῆσιν. Δύναται τις νὰ υἱοθετήσῃ τὴν στάσιν ἑνὸς «νεοπλούτου» καὶ τοῦτο δὲν εἶναι τὸ χειρότερον, ἀλλὰ συχνὰ ἀμφιβάλλει διὰ τὴν ἀξίαν τοῦ διπλώματος καὶ ἐν τελευταία ἀναλύσει ἡ πανεπιστημιακὴ περιπέτεια εἶναι ὀλίγον παράξενη διὰ τὸν φοιτητὴν.

Ἐπίσης ὀφείλομεν νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν μεγάλην σημασίαν τὴν ὁποίαν ἀποδίδουν οἱ φοιτηταὶ εἰς τὰς σχέσεις τὰς ὁποίας ἐπιτυγχάνουν νὰ συνάψουν

ἢ ὄχι μὲ τὸς συμφοιτητὰς ἢ τοὺς καθηγητὰς των.

Οἱ φοιτηταὶ ἔχουν συνείδησιν τῆς ἐννοίας τοῦ χώρου, τῆς πυκνότητος κατοχῆς του' ὑπάρχουν δεσμοὶ οἱ ὁποῖοι ἐνώνουν τὸν καθηγητὴν μετὰ τῆς ομάδος, μετὰ τοῦ ἀτόμου. Ὅλα αὐτὰ δὲν δύνανται νὰ ἀγνοηθοῦν ἢ νὰ θεωρηθοῦν τυχαῖα.

Εὐρισκόμεθα ἐνώπιον μιᾶς ομάδος μὲ σαφῆ χαρακτηριστικά, μὲ ἰδιαίτερον δυναμισμόν. Θὰ ἦτο τόσον ἐσφαλμένον νὰ πιστεύωμεν ὅτι οἱ φοιτηταὶ εἶναι ἀπλῶς παθητικοὶ ὅσον καὶ νὰ τοὺς θεωρήσωμεν ἱκανοὺς νὰ ἀποδεσμευθοῦν μόνον τῶν ἀπὸ τὰς καταστάσεις αἱ ὁποῖαι τοὺς ἔχουν ἐπιβληθῆ ὑπὸ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ πλαισίου.

Πράγματι, οἱ φοιτηταὶ φαίνονται νὰ εὐρίσκωνται εἰς μίαν κυματοειδῆ κατάστασιν, ἢ ὁποία δὲν σημαίνει πάντοτε, ὅτι ζητεῖ νὰ ἀποκαλύπτουν ἀνάγκας ἀντιθέσεως ἀπορροούσας ἐξ ἑνὸς αἰσθήματος ἐξάρτησεως. Ἡ διακύμανσις ἐξάρτησις - ἐλευθερία εἶναι ἑνδειξις αὐτοῦ τοῦ δυναμισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀνήκει εἰς τὸ σύνολον τῆς σχέσεως διδασκάλου - μαθητῶν, τὸ ὁποῖον τείνει πρὸς ἕνα κοινὸν σκοπὸν ἀκόμη μὴ καθορισθέντα. Αὕτη ἡ ἀτέλεια τοῦ μὴ καθορισθέντος σκοποῦ ἀποτελεῖ ἕνα ἐμπόδιον εἰς τὴν πρόδον. Καὶ εἶναι ἐκ τῶν κυριωτέρων. Ἡ ἀποσαφήνισις σκοπῶν καὶ προγραμμάτων θὰ ἐβοήθη τὴν συνείδησιν τοῦ σπουδαστοῦ εἰς τὴν προοδευτικὴν του πορείαν ἐν ἀληθείᾳ ἐλευθερίᾳ.

Y. GUYOT

ΤΟ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΝ ΩΣ ΠΑΡΑΓΩΝ ΑΓΩΓΗΣ

Εἰσαγωγικά.

Τὸ ἐργοστάσιον εἶναι ὁ τόπος συναντήσεως τῶν ἀνθρώπων, πού διὰ τῆς βιομηχανικῆς ἐργασίας, κερδίζουν τὰ μέσα διαβιώσεως τῶν. Δὲν εἶναι μόνον οἱ εἰδικευμένοι, οἱ ἀνειδίκευτοι ἢ οἱ βοθητικοὶ ἐργάτες πού ἐργάζονται στὸ ἐργοστάσιον. Ἀνάμεσα τοὺς συναντοῦμε καὶ τοὺς μαθητευομένους⁽¹⁾. Στὸ ἐργοστάσιο ἀποκτᾶ ὁ μαθητευόμενος τὶς γνώσεις ἐκεῖνες, πού θὰ τὸν βοηθήσουν στὴν εὕρεσι ἐργασίας καὶ στὴν τοποθέτησί του ἀνάμεσα στὸ σύνολον τῶν ἐργαζομένων.

Ἀπὸ τὴν διαπίστωσι αὐτὴ φαίνεται πολὺ καθαρά, πὼς ἡ ἐργοστασιακὴ ζωὴ ἔχει διπλὸ σκοπὸ. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος εἰσάγει τὸν μαθητευόμενον στὴν καθαρά ἐπαγγελματικὴ ζωὴ, ἀπὸ τὸ ἄλλο πάλι τοῦ δείχνει τὴν κοινωνικὴ πραγματικότητα. Τὸ ἐργοστάσιο, μὲ τοὺς ὑπευθύνους γιὰ τὴ μόρφωσι καὶ τὴν εἰδίκευσιν τῶν μαθητευομένων, ὀφείλει νὰ προετοιμάσῃ τὸν μαθητευόμενον κατὰλληλα, γιὰ τὴν χωρὶς πολλὰ προβλήματα καὶ πολλὰς δυσκολίας εἰσοδὸ του στὴν κοινωνικὴ ζωὴ.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς «ἐργοστασιακῆς» του ζωῆς κάνει ὁ μαθητευόμενος τὸ «πρῶτο» συνειδητὸ βῆμα συμμετοχῆς στὴν κοινωνικὴ συμβίωσι. Οἱ δυσκολίες τῆς πρώτης συνειδητῆς καὶ ἄμεσης αὐτῆς ἐπαφῆς μὲ τὴν κοινωνίαν εἶναι πολὺ μεγάλες. Ὁ Michow τονίζει ὅλως ἰδιαίτερος τὰ προβλήματα πού συναντοῦν οἱ ἔφηβοι κατὰ τὴν πρώτη τους αὐτὴ προσπάθεια. Παραπονεῖται μάλιστα ὅτι «οἱ πρωταρχικοὶ παράγοντες διαπαιδαγωγήσεως τῆς νεολαίας», δὲν βρίσκουν τὸ σημεῖον ἐπαφῆς μὲ αὐτὴν, ὥστε νὰ τὴν βοηθήσουν οὐσιαστικὰ καὶ θετικὰ.

(1) Βλ. σχετ. καὶ Γ. Κωστάκι. «Ὁ μαθητευόμενος ἔφηβος καὶ οἱ κίνδυνοι πού τὸν περιβάλλουν». Περιοδ. «Ἀκτίνες» 1968, τ. 291, σελ. 191.

1. Τὸ ἐργοστάσιον ὡς παράγων διαπαιδαγωγήσεως.

Τὸ ἐργοστάσιο, ἐξεταζόμενο ἀπὸ τὴν βασικὴ του σύνθεσι καὶ σύστασι, δὲν ἔχει οὔτε τίς δυνατότητες, οὔτε τὸ θάρος ἐνὸς «πρωταρχικοῦ» παράγοντος ἀγωγῆς καὶ διαπαιδαγωγήσεως. Στὴν σύγχρονῃ, ὅμως, βιομηχανικὴ κοινωνίαν τὸ ἐργοστάσιο κατέχει μίαν ἰδιαίτην θέσι. Τὸ ἐργοστάσιο, λόγῳ ἀκριβῶς τῆς σπουδαίας τοποθετήσεώς του, δὲν μπορεῖ νὰ περιορισθῇ μόνον στὴν ἀπλὴ ἐπαγγελματικὴ μόρφωσι τῶν μαθητευομένων. Καθῆκοντα διαπαιδαγωγήσεως ἀναλαμβάνει τὸ ἐργοστάσιο, θέλοντας καὶ μὴ.

Οἱ πρωταρχικοὶ παράγοντες διαπαιδαγωγήσεως συντελοῦν στὴν ἀνάπτυξι, ἐξέλιξι καὶ ἐμφάνισι ὅλων τῶν ἱκανοτήτων τοῦ ἀναπτυσσομένου ἀνθρώπου. Βοηθοῦν δηλαδὴ τὸν ὑπὸ ἀνάπτυξιν εὕρισκόμενον στὴν δημιουργίαν χαρακτηριστικῶν καὶ προσωπικότητος. Ἡ διαπαιδαγωγῆσι μῆσω τοῦ ἐργοστασίου ἀποβλέπει σὲ δύο συγκεκριμένους σκοποὺς: ἐπαγγελματικὴ κατατόπισι καὶ μόρφωσι ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, κοινωνικὴ ἀγκυροβόλησι τοῦ μαθητευομένου⁽²⁾, ἡ ὁποία νὰ εἶναι γόνιμος γιὰ τὸ κοινωνικὸ σύνολο καὶ τὸ ἄτομον, ἀπὸ τὸ ἄλλο.

Δὲν θὰ πρέπει νὰ παραληφθῇ ἡ ἔντασις τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν διαφόρων κοινω-

2. Σκοπῶς ἀποφεύγεται ἐδῶ ἡ χρῆσις τοῦ ὅρου «προσαρμογὴ» στὴν κοινωνικὴ ζωὴ. Αὐτὸ ὀφείλεται στὸ γεγονός, ὅτι ἡ κοινωνία ζῆ μὲ νόμους καὶ κανόνες, πού στὸ σύνολό τους δὲν εἶναι αἰώνιοι καὶ ἀδιάσπαστοι. Ἄνθρωποι θεσπίζουν. Κατὰ συνέπεια ὑπάρχει ἡ πιθανότητα πολλὰ ἀπὸ τὰ ἰσχύοντα μέτρα καὶ σταθμὰ νὰ χρειάζωνται ἀλλαγὰς καὶ μεταβολὰς. Αὐτὸ φαίνεται πολὺ καθαρά στὸν μελετητὴ τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας καὶ τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν. Ἡ τέλεια παραδοχὴ ὅλων τῶν κοινωνικῶν «συμβατικότητων» «κλείνει» κάθε δρόμο γιὰ μίαν ἀλλαγὴ πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου καὶ τῆς ἀνοδικῆς

νικῶν ομάδων⁽³⁾, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἀποτελεῖται ἡ βιομηχανικὴ κοινωνία στὸ σύνολό της. Ἔτσι τὸ ἐργοστάσιο ἀναλαμβάνει τὸν ρόλον τοῦ «μεσολαθετοῦ», πράγμα ποῦ δυσκολεύει τὴν ἐκτέλεσι τῶν καθηκόντων διαπαιδαγωγήσεως τῶν μαθητευομένων, ὅπως τονίζει ὁ Nachbauer σὲ σχετικὴ του μελέτη. Στὸ σημεῖο αὐτὸ γίνεται ἐκδηλῆ ἡ ἀναγκαιότης συνεργασίας τοῦ παράγοντος «ἐργοστάσιο» μὲ τοὺς πρωταρχικοὺς παράγοντες διαπαιδαγωγήσεως. Ἄν οἱ παράγοντες ἀγωγῆς τῆς νεολαίας, πρωτεύοντες καὶ δευτερεύοντες, δὲν συνειδητοποιήσουν τὰ καθήκοντα διαπαιδαγωγήσεως καὶ δὲν κατανοήσουν τὴν εὐθύνη ποῦ ἀπορρέει ἀπὸ τὴν συνειδητοποίησιν αὐτή, δὲν θὰ ἐπιτευχθῆ ποτέ ἡ συνειδητὴ καὶ γόνιμη κοινωνικὴ ἀγκυροβόλησι καὶ θεμελίωσι τοῦ νέου μέλους τῆς βιομηχανικῆς κοινωνίας.

Δικαιολογίες, ὅπως: Οἱ νέοι δὲν ἔχουν ἐνδιαφέροντα ἢ δὲν θέλουν τὴν ὁμαλὴ κοινωνικὴ συμβίωσι ἢ εἰνουν πρὸς ἀνατροπὴ τῆς κοινωνικῆς τάξεως, μένουν δικαιολογίες. Οἱ ἔφηθοι «μιμῶνται» καὶ ἀκολουθοῦν αὐτὸ ποῦ τοὺς προσφέρεται. Ἄν δὲν

πορείας τοῦ ἀνθρώπου. Προσαρμογὴ στὴν «κοινωνικὴ» πραγματικότητά καὶ ἀπόλυτη παραδοχὴ τῆς ἀπὸ τοὺς πρώτους Χριστιανούς, δὲν θὰ εἶχε ὀδηγήσει ποτέ τὴν ἀνθρωπότητα, ὡς σύνολο κοινωνιῶν, σὲς μὲχρι σήμερα προόδους τῆς.

(3) Ἐναφέρονται «κοινωνικὲς ομάδες» καὶ ὄχι «κοινωνικὲς τάξεις», πρὸς ἀποφυγὴ παρερμηνειῶν. Στὴν βιομηχανικὴ κοινωνία, θεωρητικὰ πάντοτε, δὲν ὑπάρχουν «κοινωνικὲς τάξεις» μὲ «ταξικὴ συνειδησι», ὅπως τὶς περιέγραψε ὁ Marx. Κατὰ τὴν σημερινὴ ἐπιστημονικὴ ἀντίληψιν, στηριγμένη σὲ μελέτες καὶ παρατηρήσεις, στὴν βιομηχανικὴ κοινωνία κυριαρχοῦν οἱ ομάδες, ποῦ ἀντιπροσωπεύουν τὰ συμφέροντα μόνον τῶν μελῶν τους. Ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν ομάδων δὲν ἔχει πιά ὡς στόχο του τὴν κατάρχησιν τῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ «ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον», ἀλλὰ τὴν μεγαλύτερη δυνατὴ συμμετοχὴ στὴν κατομὴ τῶν ἀγαθῶν ἀπὸ τὴν μίαν πλευρὰ καὶ τὴν συνεργασίαν ἐργαζομένων καὶ ἐργοδοτῶν στὴν διαχείρισιν καὶ διεύθυνσιν τῶν ἐργοστασιακῶν μονάδων ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ἡ Montan-Union τῶν χωρῶν τῆς E.W.G (Εὐρωπαϊκὴ κοινὴ ἀγορὰ), εἶναι ἕνα παράδειγμα στεμμένο μὲ ἐπιτυχία.

τοὺς δείχνουμε, ὡς κοινωνικὸ σύνολο τώρα, ἐνδιαφέρον, κατανόησι, στοργὴ καὶ πρὸ πάντων ἀγάπη, πῶς ζητᾶμε νὰ θερίσουμε καρποὺς ἐκεῖ ποῦ ποτέ δὲν σπείραμε;

2. Πῶς μπορεῖ νὰ συνεργάζεται τὸ ἐργοστάσιο μὲ τοὺς πρωταρχικοὺς παράγοντες διαπαιδαγωγήσεως;

Θέλουμε νὰ πιστεύουμε πῶς μὲχρι αὐτὸ σημεῖο ἔγινε φανερὸ ὅτι:

- 1) Τὸ ἐργοστάσιο εἶναι παράγων ἀγωγῆς, δευτερευούσης σημασίας.
- 2) Τὸ ἐργοστάσιο φέρει εὐθύνη γιὰ τὴν ἐπαγγελματικὴ μὀρφωσιν καὶ τὴν κοινωνικὴ ὀριμότητα τοῦ ἐφήθου καὶ
- 3) Τὸ ἐργοστάσιο χρειάζεται τὴν βοήθειαν τῶν πρωταρχικῶν παραγόντων διαπαιδαγωγήσεως καὶ πρέπει νὰ ἐπιδιώκη μὲ κάθε τρόπο τὴν συνεργασίαν μαζί τους.

Εἶναι δυνατὴ καὶ πραγματοποιήσιμη μίαν συνεργασίαν αὐτοῦ τοῦ εἶδους; Πιστεύουμε: ναί. Ἐκεῖνο ὅμως ποῦ πρέπει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ τονισθῆ, εἶναι ὅτι τότε μονάχα μπορεῖ νὰ λάθῃ «σάρκα καὶ ὀστά» ἢ διάθεσις συνεργασίας, ὅταν συνοδεύεται καὶ ἀπὸ τὴν ἀπόφασιν παραιτήσεως ἀπὸ τὴν ἀνετη ἀντιμετώπισιν ὅλων τῶν ἐφηθικῶν καὶ νεανικῶν προβλημάτων⁽⁴⁾. Οἱ σκέψεις ποῦ

(4) Μὲ «ἀνετη ἀντιμετώπισιν...», ἐννοεῖται ἡ συνηθισμένη ἀπάντησι «ὄχ ἀδελφέ, ἐγὼ θὰ διορθώσω τὰ πράγματα!» Αὐτὸς ὁ «ὄχ-ἀδελφισμὸς δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρά ἡ φυγὴ μπροστὰ στὴν ἀνάληψιν εὐθύνης. Τὸ κάθε μέλος μιᾶς κοινωνίας φέρει εὐθύνη, μὲχρις ἐνὸς σημείου καὶ βαθμοῦ, γιὰ τὴν ἀπροσαρμοστικότητά τῶν νέων ἀνθρώπων σὲς ἠθικὰς ἀξίες. Δὲν εἶναι αὐτοὶ ποῦ ὀπωλοῦνται πρέπει νὰ «φταῖνε». Ἡ ἄποψιν τοῦ Jean-Paul Sartre, «ἡ κόλασις, αὐτὴ εἶναι οἱ ἄλλοι», νομιζοῦμε, πῶς εἶναι ξεπερασμένη καὶ ἀνεδαφικὴ. Εἶναι καὶ ἐδῶ, ψυχολογικὰ ἐρμηνευομένη ἡ σκέψιν αὐτή, ἡ φυγὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν μπροστὰ στὴν ἀνάληψιν τῆς «ἀτομικῆς» του εὐθύνης. Ἄκόμα εἶναι μίαν ἀναζητήσι θύματος γιὰ τὰ ἰδικὰ μας σφάλματα. Ἄρνησις λοιπὸν τοῦ «ὄχ-ἀδελφισμοῦ» σημαίνει: ἕνας θετικὸς λίθος στὴν θεμελίωσιν μιᾶς καλύτερης κοινωνίας πρὸς χάριν τῶν γενεῶν ποῦ ἔρχονται.

ἀκολουθοῦν, δὲν διεκδικοῦν γιὰ λογαριασμό τους, οὔτε τὸ ἀπόλυτον, οὔτε τὸ ἀλάθητον. Ἔχουν σκοπὸ νὰ δείξουν τρόπους, δρόμους, χωρὶς νὰ ἀποκλείουν καὶ ἄλλες δυνατότητες.

α) Οἰκογένεια—ἐργοστάσιο⁽⁵⁾.

Ἡ πρώτη εὐκαιρία συνεργασίας μεταξὺ οἰκογενείας καὶ ἐργοστασίου δίνεται, ὅταν ὁ ἐφηβος εὐρίσκη, εἴτε μόνος του, εἴτε μὲ τὴν βοήθεια ἄλλων, τὸν τόπο τῆς μαθητείας σὲ ἓνα βιομηχανικὸ ἐπάγγελμα. Οἱ γονεῖς—ἂν ὄχι καὶ οἱ δύο, τοῦλάχιστον ὁ ἓνας, καὶ προτιμότερον ὁ πατέρας—θὰ πρέπει νὰ γνωρίζουν ὅσο γίνεται περισσότερα ἀπὸ τὸ καινούργιο περιβάλλον, τὸ ἐργοστάσιο, μέσα στὸ ὁποῖον τὸ παιδί τους πρόκειται νὰ εἰδικευθῆ καὶ νὰ περάσῃ συγχρόνως τὸ μεγαλύτερο διάστημα τῆς ἐφηβικῆς κρίσεως. Ἐξ ἴσου ἀπαραίτητη εἶναι καὶ ἡ ἀδιάκοπη ἐπαφή τῶν γονέων—τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τοὺς θετοὺς γονεῖς ἢ κηδεμόνες ἀνηλίκων—μὲ τοὺς ἐκπαιδευτὰς τοῦ παιδιοῦ τους. Ἡ ἀνταλλαγὴ ἀπόψεων καὶ σκέψεων σχετικὰ μὲ τὴν πορεία τῆς προόδου τοῦ μαθητευομένου, μεταξὺ τῶν ὑπευθύνων, θὰ συντελεῖ στὴν καλύτερη ὀρίμανσι τοῦ ἐφήβου. Δὲν εἶναι θέβαια τόσο εὐκόλη ἢ συνεχῆς ἢ ἡ τακτικὴ ἐπαφή μεταξὺ ἐργοστασίου καὶ γονέων τῶν μαθητευομένων.

Σωστότερο εἶναι: Ἡ ἐπαφή μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθῆ μὲ ἓνα «ὀρθολογιστικὸ πρόγραμμα», χωρὶς αὐτὸ νὰ ἐπιβαρύνῃ κανένα ἀπὸ τοὺς ἐνδιαφερομένους. Μερικὲς προτάσεις γιὰ ἓνα τέτοιο «πρόγραμμα»: Τὸ ἐργοστάσιο μπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ 1-2 φορές τὴν ἐβδομάδα — σὲ καθωρισμένες ἡμέρες

Ἄρνησι τοῦ «ὄχ-ἀδελφισμοῦ» σημαίνει ἀκόμα κινητοποίησι τῶν ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων γιὰ τὴν δημιουργία μιᾶς βιομηχανικῆς κοινωνίας χωρὶς συμβατικοποιημένη ζωῆ.

(5) Μὲ ἐργοστάσιο δὲν ὀνομάζονται μόνον τὰ μεγάλα ἐργοστάσια. Ὁ ὅρος ἐργοστάσιον περιλαμβάνει «κάθε τόπον», στὸν ὁποῖον ἡ παραγωγὴ ἀγαθῶν ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν βοήθεια τῆς τεχνικῆς (Σχ. ἑλ. καὶ Γ. Κωστάκι, «Προβλήματα τῆς ψυχολογίας τοῦ ἐργοστασίου», περιοδ. «Ἀκτίνες» 1967, τ. 286, σ. 375 κ. ἑ.). Μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴν χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος ἐργοστάσιον σὲ ὀλόκληρο τὸ παρὸν ἄρθρον.

καὶ ὧρες, ποὺ νὰ ἐξυπηρετοῦν—τὴν εὐκαιρία ἐπαφῆς τῶν γονέων μὲ τοὺς καθοδηγούς τῶν μαθητευομένων. Ἔτσι ἀποφεύγεται μία διαρκὴς «ἐνόχλησις» τοῦ ἐργοστασίου ἐκ μέρους τῶν γονέων. Συγχρόνως ὁμως ἡ οἰκογένεια γνωρίζει ὅτι τὸ ἐργοστάσιο διαθετὲ χρόνον, γιὰ νὰ συζητηθοῦν τὰ προβλήματα τῶν παιδιῶν.

Ἀπογευματινὰ γονέων, ποὺ περιοδικὰ μποροῦν νὰ λαμβάνουν χώραν, ἐξυπηρετοῦν τὴν συνεργασία καὶ προωθοῦν τὶς σχέσεις οἰκογενείας—ἐργοστασίου. Ἡ δι-οργάνωσι τέτοιων ἀπογευματινῶν δὲν εἶναι τόσοσὺν προβληματικὴ ὅσων ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται. Γιὰ τὰ ἐργοστάσια μὲ πολλοὺς μαθητευομένους, εἶναι ἀπλούστερο ἀπὸ ὅτι γιὰ ἐργοστάσια μὲ 1-7 μαθητευομένους. Ἡ δυσκολία ὑπερπηδᾶται, σὰ τελευταία, μὲ κοινὰ ἀπογευματινὰ γονέων 2-3 γειτονικῶν ἐργοστασίων.

Μεγάλῃ ἐπιτυχίᾳ ὑπόσχονται καὶ τὰ κοινὰ Σαββατοκύριακα—ποὺ μποροῦν νὰ γίνων καὶ ὑπὸ τύπον ἐκδρομῆς—μεταξὺ γονέων, ἐκπαιδευτῶν καὶ καθοδηγῶν τῶν μαθητευομένων⁽⁶⁾.

Στὶς συναντήσεις μὲ τοὺς ὑπευθύνους γιὰ τὴν ἐπαγγελματικὴ μόρφωσι τῶν μαθητευομένων, μποροῦν οἱ γονεῖς νὰ πληροφορηθοῦν ἂν τὸ ἐκλεγέν ἐπάγγελμα ἀνταποκρίνεται στὶς ἱκανότητες καὶ στὶς ἐπιθυμίες τοῦ παιδιοῦ των. Ἔτσι μὲ τὴν ἀλλαγὴ τῆς μαθητείας ἢ τοῦ περιβάλλοντος ἀκόμα, δύνανται νὰ προληφθοῦν ἐγκαίρως οἱ καταστρεπτικὲς συνέπειες γιὰ τὴν ὀμαλὴ ψυχικὴ ἀνάπτυξι τοῦ ἐφήβου ἀπὸ τὴν μὴ ὀρθὴ ἐκλογὴ ἐπαγγέλματος⁽⁷⁾. Προσωπικὲς παρατηρήσεις σὲ ἐργοστάσια τῆς Δυτ. Γερμανίας ἔδειξαν, ὅτι μαθητευόμενοι, τῶν ὁποίων οἱ γονεῖς συνεργάζονται μὲ τὸ ἐργοστάσιο, ἔχουν μεγαλύτερη ἐπιτυχία στὴν ἀπόκτησι τῶν ἀπαιτουμένων γνώσεων. Ὁ

(6) Τὰ κοινὰ Σαββατοκύριακα γονέων καὶ ἐκπαιδευτῶν, τὰ ὁποῖα πρωτοεμφανίσθηκαν στὴν Ἀμερικὴ, κερδίζουν σημαντικὸ ἔδαφος στὴν Δυτ. Γερμανία καὶ σὲ ἄλλες χώρας μεγάλου βαθμοῦ βιομηχανικῆς παραγωγῆς. Κατ' αὐτὰ δίνεται ἡ εὐκαιρία εὐρείας ἀνταλλαγῆς τῶν παρατηρήσεων καὶ διαπιστώσεων ὅσων καὶ καλύτερης γνωριμίας.

(7) Σχ. ἑλ. καὶ Γ. Κωστάκι, ὁ μαθητευόμενος ἐφηβος..., σελ. 191.

μαθητευόμενος ἔφηθος, μὲ τὴν σιγουριά καὶ τὴν ἀσφάλεια, πού τοῦ χαρίζει ἡ γνώσις καὶ ἡ θεβαιότητα τοῦ ἐμπράκτου ἐνδιαφέροντος τῶν γονέων, εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ συμπλέγματα μονώσεως καὶ ξενώσεως. Ἐλεύθερος, λοιπόν, ἐσωτερικῶν ἀμφιβολιῶν αὐτῆς τῆς μορφῆς, ἐπιδίδεται ἀπερίσπαστα στὴν μελέτη του καὶ τὸ ἐπάγγελμά του. Ἔτσι ἔχει μεγαλύτερη ἐπιτυχία ἀπὸ τοὺς συνομηλίκους του, πού ἀπασχολοῦνται ἀπὸ τέτοια προβλήματα.

β) Σχολεῖο—ἐργοστάσιο.

Ἀναγκαῖα εἶναι ἡ ἐπαφή τοῦ ἐργοστασίου μὲ τὸ σχολεῖο. Ὁ μαθητευόμενος προέρχεται ἀπὸ κάποιο σχολεῖο. Μπορεῖ αὐτὸ νὰ εἶναι δημοτικὸ, γυμνάσιον ἢ ἐμπορικὴ σχολή. Ὁ καθοδηγὸς καὶ ἐκπαιδευτὴς πρέπει νὰ γνωρίζῃ τὴν ἀπόδοσι, διαγωγή καὶ γενικώτερη συμπεριφορὰ τοῦ μαθητευομένου στὸ σχολεῖον πού ἐπισκέπτεται. Μὲ τίς γνώσεις αὐτὲς θὰ εἶναι σὲ θέσι νὰ κρίνῃ πὸ ἀμερόληπτα καὶ μὲ περισσότερη κατανόησι τὸν ἔφηθο. Μία συζήτησις μὲ τὸν διδάσκαλο ἢ καθηγητὴ, πού εἶχε τὸν μαθητευόμενον κατὰ τὴν σχολικὴ ἐπίσκεψι, θὰ βοηθήσῃ πάρα πολὺ τὸν ἐκπαιδευτὴ. Οἱ βαθμοὶ τοῦ ἀπολυτηρίου ἢ τοῦ ἐνδεικτικοῦ δὲν μποροῦν οὔτε νὰ μιλήσουν, οὔτε νὰ προσφέρουν στοιχεῖα γιὰ τὴν κατανόησι τοῦ ἔφηθου. Καὶ ὁ καλύτερος βαθμὸς ἀκόμα, δὲν φανερῶνει τίποτε γιὰ τὴν θέσι τοῦ μαθητοῦ π.χ. ἀνάμεσα στοὺς συμμαθητὰς του.

Συνεχῆς πρέπει νὰ παραμένῃ ἡ συνεργασία τοῦ ἐργοστασίου μὲ τὴν ἐπαγγελματικὴ σχολή, τὴν ὁποία ἐπισκέπτεται ὁ μαθητευόμενος. Ἡ ἐπαγγελματικὴ σχολὴ ἔχει σκοπὸ νὰ προσφέρῃ τὴν θεωρητικὴ ἄποψι, ἐπάνω στὴν ὁποία στηρίζεται ἡ πράξις, τοῦ ἐκλεγέντος βιομηχανικοῦ ἐπαγγέλματος καὶ μία γενικὴ ἀνθρωπιστικὴ μὀρφωσι. Εἶναι κοινὴ διαπίστωσι, στὴν ψυχολογικὴ ἔρευνα, πὼς τεχνικὴ γνώσις, ἔστω καὶ ἡ τελεία καὶ ἡ ἀρίστη, χωρὶς ἀνάλογη ἢ ἀντίστοιχη ἀνθρωπιστικὴ μὀρφωσι δημιουργεῖ μονόπλευρες προσωπικότητες⁽⁸⁾.

(8) Ἐνας ἀπὸ τοὺς σημαντικώτερους κινδύνους, πού διαθλέπει ἡ ψυχολογία τοῦ ἐργοστασίου γιὰ τὸ μέλλον τῶν ἐργαζομένων

Ἐδῶ ἡ συνεργασία ἀποθλέπει κυρίως στὴν κάλυψι τῶν κενῶν καὶ στὴν ἀλληλοσυμπλήρωσι. Αὐτὸ ὅμως εἶναι κατορθωτὸ μονάχα μὲ τὴν ἀδιάκοπη ἐπαφή τῶν δύο φορέων τῆς τεχνικῆς μορφώσεως, τὸ ἐργοστάσιο καὶ τὴν ἐπαγγελματικὴ σχολή.

γ) Ἐκκλησία—ἐργοστάσιο.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος δὲν ἠμπορεῖ θέβαια νὰ ἀγνοήσῃ τὴν μαθητευομένη ἐφηβεία. Ὅσο πιὸ γρήγορα ἀντιληφθῇ ἡ Ἐκκλησία ὅτι στὴν βιομηχανικὴ κοινωνία ἔχει νὰ ἐκπληρώσῃ μεγάλη ἀποστολή, τόσο περισσότερους καρποὺς θὰ ἔχῃ νὰ προσφέρῃ στὸν σύγχρονον «βιομηχανοποιούμενον» ἄνθρωπον.

Πὼς μπορεῖ ὅμως νὰ συνεργασθῇ ἡ Ἐκκλησία μὲ τὸ ἐργοστάσιο;

Γιὰ νὰ δοθῇ ἀπάντησι στὸ ἐρώτημα αὐτό, πρέπει νὰ μελετηθῇ τὸ θέμα κάπως εὐρύτερα, ἔστω καὶ ἂν ἀκόμα μπορῇ νὰ δημιουργηθῇ παρεξηγήσεις. Ἡ εἰλικρινὴς ἀγάπη ἐπιβάλλει τὴν τοποθέτησι τῶν πραγμάτων ὅπως εἶναι. Μορφωμένοι κληρικοὶ εἶναι ἀπαραίτητοι γιὰ τὴν ἐργασία τῆς Ἐκκλησίας. Μορφωμένοι κληρικοὶ εἶναι αὐτοὶ πού τελείωσαν τὴν θεολογικὴν σχολὴν καὶ παρακολούθησαν ἢ παρακολούθησαν καὶ μαθήματα σχολῶν πού ἔχουν ἄμεση σχέση μὲ τὴν ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας στὸν κόσμον. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι ἡ θεολογικὴ σχολὴ πρέπει νὰ περιλάβῃ στὸν κύκλον μαθημάτων τῆς κλάδους τῆς Κοινωνιολογίας, τῆς Ψυχολογίας, τῆς Παιδαγωγικῆς, τῆς Κυβερνητικῆς.

Ἡ κατὰ διαστήματα «μετεκπαίδευσι» τῶν κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, πού εὐρίσκονται στὴν ὑπηρεσία τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι τόσο ἀπαραίτητη, ὅσο καὶ ἡ εἰδίκευσι τῶν ἱατρῶν π.χ.

Ἡ δημιουργία «ὑπερ-ἐνοριακῶν» θέσεων

τῶν ἀνθρώπων, εἶναι ἡ κυριαρχία τῆς ἀπολύτου εἰδικεύσεως, ἢ ὁποία θέβαια ἔχει καὶ τίς θετικὲς τῆς πλευρῆς. Κατάλληλη καὶ ὀρθὴ ἀξιοποίησις τοῦ ἐλευθέρου χρόνου τοῦ ἐργαζομένου μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ στὴν ὑπερνίκησι τοῦ κινδύνου αὐτοῦ. Ἐπίσης μαθήματα ἀνθρωπιστικῆς μορφώσεως μποροῦν νὰ συντελέσουν στὴν ἀνάπτυξι τῆς καθόλου προσωπικότητος.

για κληρικούς ή λαϊκούς, οι όποιοι θα μελετοῦν τὰ προβλήματα τῆς βιομηχανικῆς κοινωνίας καὶ οἱ όποιοι θὰ συνεργάζονται μεταξύ τους, με τούς ἐπισκόπους καὶ τούς ἐνοριακοὺς ἱερεῖς γιὰ τὴν λύσι των, εἶναι προσαγῆ τῶν καιρῶν καὶ ἐκπλήρωσι τοῦ χρέους τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντι τοῦ «πληρώματός» τῆς. "Ἐτσι μόνον μποροῦν νὰ δημιουργηθοῦν οἱ προϋποθέσεις συνεργασίας καὶ συνομιλίας τῆς Ἐκκλησίας με τὸ ἐργοστάσιο⁽⁹⁾.

Ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τὴν ψυχολογικὴ ἔρευνα σὰν πρωταρχικὸς παράγοντας διαπαιδαγωγήσεως τῆς νεολαίας. Τὸν τελευταῖο ὅμως λόγο ἔχει ἡ Ἐκκλησία.

Μὲ συντομία ποὺ ἐπιβάλλει ἄρθρο περιοδικοῦ, ἔγινε προσπάθεια παρουσιάσεως τῆς ἀναγκαιότητος συνεργασίας ἐργοστα-

(9) Ἡ Χ.Ε.Ε.Ν. ἔχει νὰ ἐπιτελέσῃ μεγάλη καὶ σπουδαία ἐργασία ἀνάμεσα στοὺς μαθητευόμενους.

σίου καὶ πρωταρχικῶν παραγόντων διαπαιδαγωγήσεως. Ἀπὸ τὴν συνεργασία καὶ ἐπαφῆ αὐτὴ ἔχει νὰ ὠφεληθῆ ὁ μαθητευόμενος ἔφηθος. Παράλληλα, ὅμως, δημιουργοῦνται καὶ οἱ προϋποθέσεις ἑνὸς καλυτέρου μέλλοντος γιὰ τὴν βιομηχανικὴ κοινωνία.

Γ. ΚΩΣΤΑΚΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Μόνον οἱ βασικὲς ἐργασίες ἀναφέρονται ἐδῶ.

1. Bornemann, E.: Betriebspsychologie, Wiesbaden 1967.
2. Nachbauer, K.: Über den pädagogischen Gehalt der Jugendwohlfahrtspflege, Freiburg i. Br. 1959.
3. Bornemann, E. und Böttcher, H.: Der Jugendliche in Betrieb.
4. Walther, L.: Arbeitspsychologie, Luzern 1950.
5. Lampe, H.: Der Grobbetrieb als Erziehungsfaktor. 1959.

ΣΥΓΚΡΗΤΙΣΜΟΣ*: ΕΝΑΣ ΚΡΥΦΟΣ ΚΙΝΔΥΝΟΣ

Ήταν κάποτε κάποια εποχή, όχι και πολύ μακρυνή, πού η χριστιανική πίστι είχε ένα, κι' έντιμο αντίπαλο, τις περισσότερες φορές, πού άκουγε στο όνομα στρατευμένη άθεΐα. Κι' ήσουν υποχρεωμένος από τά πράγματα, αν και έβλεπες τόν άλλοτριο στήν αντίπερα όχθη, να τόν σεβασθής όχι για κανένα άλλο λόγο, παρά μόνο γιατί ό ίδιος πίστευε, έστω, στήν άπιστία του.

Ό χρόνος, όμως, κύλησε κι' έφ' όσον τά «πάντα ρεΐ και ουδέν μένει» στόν κόσμο αυτό τής σχετικότητας, άλλαξε μορφή ό άθεος, αλλά τί τραγικό! χωρίς και ό ίδιος να πιστεύη στήν άθεΐα του. Έπαλήθευσε έτσι ή προφητεΐα ενός τραγικού προφήτη του άθεισμού τών μέσων του περασμένου αιώνος πού μίλησε για τήν υπέρβασι τής άθεΐας, ότι, δηλαδή, θά έλθουν χρόνια πού θά ξεπερασθή τó κλασσικό σχήμα πίστι-άπιστία γιατί άπλούστατα άθεοι δέν θά υπάρχουν έφ' όσον θά έχουν γίνει μηδενιστές και δέν θά πιστεύουν σέ τίποτα.

Έτσι βρισκόμαστε μπροστά στο φαινόμενο να χάνη καθημερινά ή χριστιανική πίστι τόν αντίπαλό της, γιατί ό σύγχρονος άνθρωπος έπαψε να ασχολήται και να ενδιαφέρεται, στήν συντριπτική πλειοψηφία για τά μεταφυσικά προβλήματα. Ξέπεσε ή θεωρητική και μαχητική άθεΐα σ' ένα παχυλό μηδενισμό και μιá καταλυτική άδιαφορία, π' ούτε πιστεύει τίποτα, ούτε αγαπά κανένα.

Η ιδεολογική όμως αυτή καθίζηση του αντίπαλου στρατοπέδου άφίνει βαθειά τά ίχνη της στόν κόσμο τής πίστεως και μάλιστα από τότε πού ή θεωρητική άθεΐα άλλαξε προσωπείο και μεταμορφώθηκε όχι σέ αντίπαλο καθαρό κι' έντιμο, αλλά σέ

(*) Συγκρητισμός καλείται τó φαινόμενο τής αναμίξεως και άλλιώσεως τών θρησκειών, τó όποϊον παρατηρήθη τó πρώτον κατά τάς τελευταΐας πρό Χριστού έκκατονταετίας ως άποτέλεσμα τής αναμίξεως και άλλιώσεως τών πολιτισμών. (Βασιλείου Στεφανίδου, Έκκλ. Ιστορία 1948, σελ. 10).

ύπουλο. Συγκρητισμός είναι τ' όνομά του, γέννημα και θρέμμα τής άδιαφορίας τών ανθρώπων για τήν αλήθεια τής μεταφυσικής πραγματικότητας. Είσεπήδησε έτσι ό όρθολογισμός με συγκρητιστικά συνθήματα «όλες οι θρησκείες τó ίδιο είναι», «δέν υπάρχει αντικειμενική αλήθεια» στόν χώρο τής πίστεως. Παρεπλανήθησαν μυριάδες καλοπροαίρετες ψυχές απ' τó φτιασιδωμένο με κακόγυστες χάνδρες και μογιές τής εποχής προσωπείο του ύλισμού πού ή παγωνιά του άπλώνεται καθημερινά όλο και περισσότερο για να παγώνη σχετικοποιώντας τόν λόγο τής πίστεως, και μάλιστα τήν γνησιότερη και αυθεντικότερη μορφή του, πού είναι ό λόγος τής Όρθοδοξίας. Και τά θλιβερά μηνύματα μäs έρχονται πρώτα απ' έξω, απ' τόν «πολιτισμένο κόσμο», με όλεθριες επιδράσεις, για τήν δική μας πνευματική ζωή. Γράφει λοιπόν ένας σύγχρονος στο άποκαλυπτικό και πολύ διαφωτιστικό πονημάτιό του: «Η κρίσις Θεολογίας και Οικουμενισμού εν Άμερικη»(1), μελετώντας τó θρησκευτικό πρόβλημα τής Άμερικανικής ήπειρου:

«Η έκκοσμικευμένη κοινωΐα εις Η.Π.Α. αποδέχεται τήν θρησκείαν ως ένα χρήσιμον κοινωνικόν θεσμόν. Δέν έχει σημασίαν εις ποίαν θρησκείαν άνήκεις. Καλόν είναι να άνήκης εις μίαν θρησκείαν, διότι όλοι αι θρησκείαι βοηθοΐν». Ούτως ή θρησκεία έκκοσμικευομένη γίνεται κοινωνικώς αποδεκτή, έφ' όσον αυτοπεριορίζεται μη έγείρουσα άξιώσεις δια τήν λύτρωσιν και τόν άγιασμόν του πληρώματος τής ζωής. Η τοιουτοτρόπως άπομονωθείσα θρησκεία απεκλήθη ως γνωστόν «θρησκεία τής Κυριακής». Τó τραγικόν όμως είναι ότι ό συγκρητισμός αυτός άρχισε να άλλιώνη και ίκανή μερίδα τής Δυτικής Θεολογίας, ή όποία εκφράζει επιφυλάξεις και άμφιβολίες για τήν άπόλυτη αλήθεια τής Θεΐας Άποκαλύψεως και τήν αυθεντία τής Έκκλησίας. Κινδυνεύει να εκφυλισθῆ αυτή σέ μιá ά-

(1) Γ. Καψάνη: «Η κρίσις Θεολογίας και οικουμενισμού εν Άμερικη», Άθήναι 1968, σελ. 6 κ. έ.

χρωμη κρυπτοαθεϊστική φυσική θεολογία. Ἡ ἀδιαφορία λοιπὸν γιὰ τὴν δογματικὴ ἀλήθεια προάγει τὸν θρησκευτικὸ συγκρητισμὸ καὶ ἀποχρωματίζει εὐρύτατα χριστιανικὰ στρώματα λαοῦ. Ἀπὸ μυριάδες στόματα ἀκούει κανεὶς καθημερινὰ σ' ὄλους τοὺς τόνους ὅτι: «Τί θὰ πῆ Χριστιανισμός; Τί Βουδδισμός; Τί Μασσωνισμός; ὅλες οἱ θρησκείες τὸν ἴδιο σκοπὸ ἐξυπηρετοῦν, χρειάζονται μόνο γιὰ νὰ βαστᾶνε τὴν ἠθικὴ ἰσορροπία τῆς κοινωνίας ἢ τοὺς ποικιλομορφοὺς ἔθνοφυλετισμούς». Γι' αὐτὸ βλέπουμε νὰ ὑποχωρῇ καθημερινὰ ὄλο καὶ πιὸ πολὺ, ἰδιαίτερα στοὺς νέους ἀνθρώπους, ἡ πίστις στὸν Θεὸ τῆς Ἀποκαλύψεως. Τὸ «Θεανδρικό» πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ γιὰ πάρα πολλοὺς ἀνθρώπους ἔχει καταστήσει ὄχι μιὰ πηγὴ ζωῆς καὶ ἀναγεννήσεως, ἀλλὰ ἓνα ἀξιοσέβαστο κειμήλιο, ἂν δὲν ἔχη γιὰ πολλοὺς ἄλλους ξεφτίσει ἡ δύναμί του, πού μόνο τίς μεγάλες ἑορταστικὲς ἡμέρες τὸ θυμοῦνται γιὰ νὰ κάνουν μονάχα ποιήσι καὶ λογοτεχνία, κι' ἔτσι ν' ἀναπολήσουν τὰ ξεχασμένα παιδικὰ τους χρόνια.

Ἄν ρωτήσῃ κανεὶς καὶ γιὰ τὴν πίστι στην Ἁγία Τριάδα; Ἔ, ἐκεῖ τὸ πρόβλημα μπλέκεται ἀκόμη περισσότερο. Καὶ δὲν μιᾶ κανεὶς γιὰ τοὺς ὑλιστές, κρυφοὺς καὶ φανεροὺς μόνο, ἀλλὰ γιὰ πολλοὺς Χριστιανοὺς πού παρακολουθοῦν καὶ διάφορες θρησκευτικὲς συγκεντρώσεις, ὅπου θὰ διακρίνῃ πολὺ ζῆλο γιὰ εὐσεβιστικὲς ἠθικολογίες καὶ ἐλάχιστο, ἀναιμικὸ θὰ μποροῦσε νὰ πῆ κανεὶς, ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἀποκεκαλυμμένη δογματικὴ πίστι τῆς Ἐκκλησίας. «Αὐτὰ εἶναι γιὰ τοὺς θεολόγους». «Τὰ δόγματα δὲν μᾶς ἐνδιαφέρουν», «ἐμᾶς ἐνδιαφέρουν οἱ καλὲς πράξεις», διακηρύττουν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς θρησκευομένους σ' ὄλο τὸν κόσμο. Πραγματικὴ θεολογικὴ διάβρωσι καὶ ὑποτονία. Καὶ ὑπάρχει ὁ μεγάλος κίνδυνος νὰ φθάσουμε σὲ μιὰ ἐποχὴ, ὅπου στίς μεγάλες γιορτὲς καὶ στὰ πανηγύρια θὰ γεμίζουν οἱ ἐκκλησίες ἀπὸ θεατὲς μικροβιασμένους ἀπὸ τὰ μικρόβια τοῦ συγκρητισμοῦ καὶ τῆς ἀμφιβολίας. Ἔτσι θὰ βρῇ δικαίωσι ὁ τραγικὸς λόγος τοῦ Κίκεργκαρντ ὅτι «ὁ Χριστιανισμὸς πεθαίνει ἐπάνω

στὴν δόξα του ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια τῆς συμβατικότητος»⁽²⁾.

Ἡ κακὴ ὁμῶς αὐτὴ θεολογικὴ τοποθέτησι, σύμφωνα μὲ τὸ ἀξίωμα κακὴ θεολογία μᾶς δίνει κακίστη ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ, κάνει τοὺς Χριστιανοὺς νὰ μὴ γνωρίζουν πῶς καὶ πού νὰ προσεύχονται, τοὺς ἀλλοτριώνει ἀπὸ τὴν οὐσία τῆς Ὁρθοδοξίας-αὐτῆς τῆς ὀρθῆς δοξολογίας τοῦ Θεοῦ, τοῦ ζῶντος καὶ ἀληθινοῦ⁽³⁾. Ἀλήθεια! Πόσοι ἀπευθύνουν τὴν ἀτομικὴ προσευχή τους στὴν Ἁγία Τριάδα ἢ στὸ Παράκλητο Πνεῦμα; Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἱεραποστολικὲς προσπάθειες ξεπέφτουν σὲ μιὰ στείρα καὶ ἄγονη ἠθικολογία πού λίγους κατορθώνει νὰ πείσῃ καὶ νὰ συγκινήσῃ. Μέσα, λοιπὸν, σ' αὐτὴ τὴν σχετικοποίησι τῶν πάντων, ὅπου πίστεις καὶ ἀξίες ἀκυρώνονται, ἡ Ἐκκλησία μὲ τὸ πιστὸ «λείμμα τῆς», πού εἶναι ὁ θεματοφύλακος, ὁ μάρτυς ὁ πιστὸς καὶ ὁ φρουρὸς τῆς «ἅπαξ παραδοθεῖσι τοῖς ἁγίοις πίστει»⁽⁴⁾, ὀφείλει νὰ ἔχη «πάντα ἀνοικτά, πάντ' ἄγρυπνα τὰ μάτια τῆς ψυχῆς τῆς»⁽⁵⁾.

Ὁ ἐχθρὸς «πλάνος» καὶ «γόης» μὲ ποιζίλες μορφὲς καὶ ἀποχρώσεις «ὡς λέων ὠρῶνόμενος ζητεῖ τίνα καταπίῃ»⁽⁶⁾.

Ἀπέναντι στὴν ἀκατάσχετη, στὴν ραγδαία ἐξέλιξι καὶ μεταβολὴ τοῦ κόσμου, ὅπου οἱ ἀξίες μεταξιώνονται, ἡ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία ὀφείλει νὰ ὑψώσῃ μὲ μεγαλύτερη καὶ γνησιώτερη πίστι καὶ προᾶξι, μὲ σύγχρονα ποιμαντικά καὶ ἱεραποστολικά μέσα, τὴν δογματικὴν πίστι τῆς θείας Ἀποκαλύψεως, πού εἶναι ξένη μὲ κάθε κοσμικὸ πνεῦμα καὶ πού μαζὶ μὲ τὰ ἔργα εἶναι ἱκανή, μόνο αὐτὴ, νὰ σώσῃ, νὰ λυτρώσῃ καὶ νὰ θεώσῃ τὸ ἀνθρώπινο.

Τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας ὀλόκληρο, ἀδιαίρετο κι' ἐνωμένο, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ κλείσῃ τὰ μάτια του καὶ νὰ φραξῇ τ' αὐτιά του στίς ἐλκυστικὲς σειρήνες τῆς ἐκκοσμικεύσεως, πού μὲ τὸ ἔνδυμα ἑνὸς ἀ-

(2) «Ἡμερολόγιο».

(3) Τρία δοκίμια περὶ Ὁρθοδοξίας, Olivier Clement, σελ. 55, ἐκδ. Χ.Ε.Ε., Ἀθῆναι: 1962.

(4) Ἐπ. Ἰουδά, 3-4.

(5) Διον. Σολωμοῦ: «Οἱ ἐλεύθεροι πολιορκημένοι», σχεδιάσμα 6'.

(6) Α'. Πέτρου ε', 8-9.

θεού ἀνθρωπισμοῦ καὶ ἐνὸς ἀδιαφόρου συγκρητισμοῦ ἢ νεοεπιστημονισμοῦ, προσπαθοῦν νὰ τὸ ἀλώσουν γιὰ νὰ τὸ ἀπονευρώσουν. Κι' εἶναι ὁ κίνδυνος νὰ πέση κανεὶς στὴν παραχάραξι καὶ στὴν νοθεΐα τῆς πίστεως μεγαλύτερος καὶ εὐκολώτερος παρὰ νὰ βρεθῆ στὴν ἄρνησι, πὺν εἶναι ἕνας ἐχθρὸς φανερός καὶ γυμνός, ὅποτε ὁ καθένας πιστὸς φυλάγεται ἀποτελεσματικώτερα.

Εἶναι μεγάλη ἀλήθεια, ὅτι ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος, μέσα στὸ πνευματικὸ χάος καὶ τὸ τραγικὸ ἀδιέξοδο πὺν ἔχει, ἄθελά του ἴσως, περιέλθει, ὅπου ζῆ καὶ ἀναπνέει μέσα στὸ παράλογο τῆς ἐποχῆς, πεινᾷ καὶ διψᾷ καὶ ζητᾷ τὸν λόγον τοῦ Χριστοῦ, αὐτὸς ὁ καταλυτὴς κάθε πίστεως πὺν νοσταλγεῖ τὸ Θεό, πὺν παλεύει μαζί του, πὺν τὸν καταδιώκει καταδιωκόμενος ἀπ' τὴν ἀγάπη του. Μέσα στὴν ἀμαρτία «ὑπερπερισεύει ἢ χάρις τοῦ Θεοῦ»⁽⁷⁾, ἀρκεῖ οἱ ἄν-

(7) Ρωμ. ε', 20.

θρωποι τῆς Ἐκκλησίας «οἱ υἱοὶ τοῦ φωτός»⁽⁸⁾, νὰ φανοῦν φρονημώτεροι τῶν υἱῶν τοῦ σκότους καὶ νὰ μὴ παύσουν βιοθεωρικὰ νὰ καταγγέλλουν ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ἡ μοναδικὴ «ὁδός, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ»⁽⁹⁾ καὶ ἡ λύσις τοῦ ἀνθρωπίνου δράματος, ὅτι εἶναι «χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας»⁽¹⁰⁾.

Τὰ ξυλοκέρατα τῆς ἀποστασίας ἔπαψαν πιά νὰ χορταίνουν καὶ νὰ ἱκανοποιοῦν τοὺς ἀσώτους τῆς ἐποχῆς μας. Ζητᾷ ὁ ἄρνητὴς νὰ γνωρίσῃ στὸν οἶκο τοῦ πατέρα. Ἄρκεῖ ὁ οἶκος αὐτὸς νὰ βρισκεται ἐκεῖ καὶ νὰ τὸν περιμένῃ ἀμετακίνητος, ἀσυμβίβαστος σὲ διάφορες σκοπιμότητες, τυλιγμένος στῆς πίστεως καὶ στῆς ἀγάπης τὴν σεμνότητα.

Γ. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ

(8) Λουκ. στ' 8-9.

(9) Ἰω. ιδ', 6-7.

(10) Ἐβρ. ιγ', 8-9.

ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΚΩΦΑΛΑΛΟΥΣ

ΕΚ ΤΗΣ ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥ 1951

I. Ἡ στατιστικὴ τοῦ 1951 (1) ἀναβιβάζει τοὺς κωφαλάλους ἐν ὄλῳ (συμπεριλαμβανομένων καὶ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἔχουν πληγὴ καὶ ἐκ δευτέρας ἀναπηρίας) εἰς 6.111 εἰς πληθυσμὸν ἀνερχόμενον συνολικῶς εἰς 7.632.801. Ἡ στατιστικὴ τοῦ 1920 εἰς πληθυσμὸν ἀνερχόμενον εἰς 5.021.790 ἀνεβίβαζε τὸν ἀριθμὸν τῶν κωφαλάλων εἰς 4.395. Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν δύο στατιστικῶν προκύπτει ὅτι σημειοῦται ἐλαφρὰ μείωσις εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν κωφαλάλων. Συγκεκριμένως ἐνῶ συμφῶως πρὸς τὴν στατιστικὴν τοῦ 1920 ἀντιστοιχοῦν 8,75 κωφάλαλοι εἰς 10.000 κατοίκους, κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ 1951 ἀντιστοιχοῦν 8,06. Τὸ φαινόμενον αὐτό, τῆς θαυμαστῆς μειώσεως δηλονότι τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κωφαλάλων, παρατηρεῖται εἰς ὅλας περίπου τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς καὶ δέον νὰ ἀποδοθῆ εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν συνθηκῶν ὑγιεινῆς καὶ εἰς τὴν ἀποτελεσματικὴν ἀντιμετώπισιν πολλῶν νόσων, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ὡς συνέπειαν τὴν προσβολὴν τῆς ἀκοῆς, χάρις εἰς τὰς νεωτέρας μεθόδους τῆς Ἰατρικῆς καὶ Φαρμακευτικῆς Ἐπιστήμης. Παρ' ὄλην ὅμως τὴν μείωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κωφαλάλων δὲν παύει οὗτος νὰ εἶναι σχετικῶς μεγαλύτερος εἰς τὴν Ἑλλάδα, συγκρινόμενος πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν κωφαλάλων εἰς τὰς πλέον ἀνεπτυγμένας χώρας τῆς Εὐρώπης. Οὕτω εἰς τὴν Γαλλίαν ἐπὶ 10.000 κατοίκων ἀναλογοῦν 4 κωφάλαλοι, εἰς τὴν Δυτικὴν Γερμανίαν 7, εἰς τὴν Ὁλλανδίαν 6, εἰς τὴν Δανίαν 6,4, εἰς τὸ Βέλγιον 4,3, μὲ μοναδικὴν ἐξαιρέσιν τὴν Ἑλβετίαν, ὅπου δι' ἀνεξακριβώτους ἀκόμη λόγους, ἴσως λόγῳ τῆς ὀρεινῆς διαμορφώσεως τῆς χώρας, ὁ ἀριθμὸς τῶν κωφαλάλων εἶναι μέγας, μὲ ἀντιστοιχίαν 24,5 κωφαλάλων εἰς 10.000 κατοίκους.

¹ Ἀντιθέτως ὁ ἀριθμὸς τῶν κωφαλάλων

(1) Ἀσχολούμεθα μὲ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1951 καὶ οὐχὶ μὲ τὴν τοῦ 1961, διότι κατὰ τὴν τελευταίαν δὲν ἐτέθησαν ἐρωτήματα, σχετικὰ μὲ τοὺς κωφαλάλους.

εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶναι σχετικῶς μικρότερος συγκρινόμενος μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν κωφαλάλων εἰς τὰς μᾶλλον καθυστερημένας χώρας τῆς Μέσης Ἀνατολῆς καὶ Ἀσίας. Οὕτω εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐπὶ 10.000 κατοίκων ἀντιστοιχοῦν 12 κωφάλαλοι, εἰς τὴν Κίναν 15. Τέλος ὁ ἀριθμὸς τῶν κωφαλάλων εἰς τὴν Ἑλλάδα κυμαίνεται εἰς τὸ ἴδιον περίπου ἐπίπεδον συγκρινόμενος μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν κωφαλάλων εἰς τὰς ὑπὸ ἀνάπτυξιν χώρας τῆς Εὐρώπης. Οὕτω εἰς τὴν Γουγκοσλαβίαν ἐπὶ 10.000 κατοίκων ἀναλογοῦν 8,5 κωφάλαλοι, εἰς τὴν Φιλανδίαν 9,07, εἰς τὴν Ἰσπανίαν 10,4, εἰς τὴν Ἰταλίαν 10,8, εἰς τὴν Τουρκίαν 10, εἰς τὴν Πολωνίαν 7,8.

Ἡ διαφορὰ αὐτὴ μεταξὺ ἀνεπτυγμένων, ὑπὸ ἀνάπτυξιν καὶ ὑποανάπτκτων χωρῶν, ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἀριθμὸν τῶν κωφαλάλων, δέον νὰ ἀποδοθῆ εἰς τὰς δυσμενεῖς ὑγειονομικὰς συνθήκας, καθὼς καὶ εἰς τὰ ἀτελῆ μέσα τῆς Ἰατρικῆς καὶ Φαρμακευτικῆς Ἐπιστήμης εἰς τὰς καθυστερημένας χώρας, δεδομένου ὅτι, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἐκ τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν κωφαλάλων οἱ περισσότεροι εἶναι ἐπίκτητοι, ἐπλήγησαν δηλαδὴ μετὰ τὴν γέννησίν των ὑπὸ τῆς κωφαλαλίας, λόγῳ διαφόρων νόσων.

II. Οἱ Ἕλληνες κωφάλαλοι, ἀνερχόμενοι ἐν συνόλῳ εἰς 6.111, κατανέμονται εἰς 3.393 ἄρρενας καὶ 2.718 θήλειες. Ὁμοίως κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ 1920 οἱ 4.395 κωφάλαλοι κατενέμοντο εἰς 2.850 ἄρρενας καὶ 1.815 θήλειες. Τὸ φαινόμενον αὐτό, ἡ ὑπεροχὴ δηλαδὴ τῶν ἄρρένων ἐπὶ τῶν θηλέων εἶναι γενικὸν σχεδόν. Οὕτω εἰς τὴν Γαλλίαν (στατιστικὴ τοῦ 1946), οἱ 18.683 κωφάλαλοι κατανέμονται εἰς 10.110 ἄρρενας καὶ 9.573 θήλειες, εἰς τὴν Ἑλβετίαν ἐκ τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν κωφαλάλων ποσοστὸν 53,7% εἶναι ἄρρενες, εἰς ποσοστὸν 46,3% θήλειες. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει εἰς ὅλας σχεδόν τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Ἀσίας, χωρὶς ἀκόμη νὰ ἔχουν ἐξιχνιασθῆ οἱ λόγοι διὰ τοὺς

όποιους κατά προτίμησιν πλήσει ή κωφαλαλία τὸ ἄρρεν φύλον.

Ἐναφέροντες ἀνωτέρω τὸν ἀριθμὸν τῶν κωφαλάλων εἰς τὰς διαφόρους χώρας, πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει καὶ τοῦτο: Οἱ ἀριθμοὶ αὐτοί, ἔστω καὶ ἂν τὰ στατιστικὰ δεδομένα εἶναι ἀπολύτως ἀκριβῆ, δὲν ἀναποκρίνονται πρὸς τὸν πραγματικὸν ἀριθμὸν τῶν κωφαλάλων. Ὁ ἀριθμὸς τῶν κωφαλάλων εἶναι ἀσφαλῶς σημαντικώτερος καὶ ἰδίως μάλιστα εἰς τὰς καθυστερημένας χώρας. Ἐὰν αἱ στατιστικὰ παρουσιάζουν τὸν ἀριθμὸν τῶν μειωμένον σχετικῶς, τοῦτο δέον νὰ ἀποδοθῆ εἰς τοὺς ἐξῆς λόγους:

α) Δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ διακρίνη κανεὶς κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ παιδιοῦ τὴν κωφαλαλίαν ἀπὸ τὴν ἀπλὴν ἐπιβράδυνσιν τῆς ἀκοῆς καὶ β) Οἱ γονεῖς ὑπέκοντες εἰς αἴσθημα πολὺ φυσικόν, δυσκολεύονται νὰ πιστεύσουν ὅτι τὸ τέκνον τῶν πάσχει ἀπὸ ἐλάττωμα τόσοσ σοβαρόν, ὡς εἶναι πράγματι ἡ στέρησις τῆς ἀκοῆς καὶ κατὰ συνέπειαν ἀποφεύγουν νὰ δηλώσουν τοῦτο κατὰ τὴν διενέργειαν ἀπογραφῶν.

III. Ἡ στατιστικὴ τοῦ 1951 ἀντιθέτως πρὸς τὴν στατιστικὴν τοῦ 1920, δὲν κατανέμει τοὺς κωφαλάλους κατὰ νομοὺς καὶ γεωγραφικὰ διαμερίσματα. Ἀρκεῖται εἰς τὴν κατανομὴν τῶν κωφαλάλων κατὰ εὐρείας γεωγραφικὰς περιοχὰς (Ἀθηναϊκὰ περιφέρειαι-ἡμισιατικὰ περιφέρειαι-ἀγροτικὰ περιφέρειαι). Συνεπεία τούτου δὲν εἶναι δυνατὸν θεθαίως νὰ ἐξαχθοῦν ἀσφαλῆ συμπεράσματα κατὰ πόσον ἐκτὸς τῶν ὑγειονομικῶν συνθηκῶν, ἢ ἐπίδρασις τῶν ὁπίων εἶναι ἀναμφισβήτητος, καὶ ἡ κοινωνικὴ καὶ ἡ οἰκονομικὴ συγκρότησις, αἱ κλιματολογικὰ συνθήκαι, καθὼς καὶ ἡ γεωγραφικὴ διαμόρφωσις μιᾶς περιοχῆς, ἐπηρεάζουν τὸ φαινόμενον τῆς κωφαλαλίας.

IV. Σχετικῶς μὲ τὴν κατανομὴν τῶν κωφαλάλων εἰς ἕκ γενετῆς καὶ ἐπικτήτους ἢ στατιστικὴ τοῦ 1951 ἀναριθμῶν τοὺς ἕκ γενετῆς κωφαλάλους εἰς 3.313, τοὺς δὲ ἐπικτήτους εἰς 2.798, ἐνῶ ἡ στατιστικὴ τοῦ 1920 δὲν παρέχει σχετικὰ στοιχεῖα.

Νομίζομεν ὅτι οἱ ἀριθμοὶ αὐτοὶ δὲν ἐκφράζουν τὴν πραγματικὴν σχέσιν μεταξὺ

ἐπικτήτων καὶ ἕκ γενετῆς. Συνήθως ἕκ γενετῆς δηλοῦνται καὶ ἐκεῖνοι οἱ κωφάλαλοι, οἱ ὅποιοι ἐπλήγησαν ἀπὸ κώφωσιν κατὰ τὴν περίοδον τῆς κυήσεως, κατὰ τὴν περίοδον τοῦ τοκετοῦ καὶ τέλος κατὰ τοὺς πρῶτους μῆνας ἀπὸ τῆς γεννήσεως, διότι καὶ εἰς τὰς τρεῖς περιπτώσεις εἶναι δυσχερὴς ἢ ἐξακριβῶσις τῆς προσβολῆς τῆς ἀκοῆς. Φαίνεται πιθανώτερον (ὡς προκύπτει ἄλλωστε καὶ ἐκ τῶν στατιστικῶν πινάκων τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Προστασίας Κωφαλάλων), ὅτι οἱ ἐπικτήτοι κωφάλαλοι ὑπερβαίνουν ὅπωςδήποτε τοὺς ἕκ γενετῆς, ὅπως ἔχει διαπιστωθῆ καὶ εἰς τὰς περισσότερας χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, στατιστικὰ στοιχεῖα, τῶν ὁπίων, ἀναφορικῶς πρὸς τοὺς κωφαλάλους, ἔχουν ὑπ' ὄψιν. Σχετικῶς μὲ τὰ αἴτια τῆς ἐπικτήτου κωφαλαλίας δυστυχῶς ἢ στατιστικὴ τοῦ 1951 δὲν παρέχει ἐπαρκῆ στοιχεῖα. Περιορίζεται ἀπλῶς νὰ κατανέμη τὰ αἴτια τῆς ἐπικτήτου κωφαλαλίας εἰς τρεῖς κατηγορίας: ἦτοι α) εἰς ἀτυχήματα, β) εἰς ἀτυχήματα ἐκ πολέμου, γ) εἰς ἀσθενείας.

V. Ἀναφορικῶς μὲ τὴν κατανομὴν τῶν κωφαλάλων εἰς οἰκονομικῶς ἐνεργοὺς καὶ οἰκονομικῶς ἀνεργοὺς ἢ ἀπογραφῆ τοῦ 1951 παρέχει τὰ ἀκόλουθα στοιχεῖα: Ἐκ τῶν 5866 κωφαλάλων (δὲν περιλαμβάνονται οἱ κωφάλαλοι οἱ ὅποιοι ἔχουν πληγῆ καὶ ἀπὸ δευτέραν ἀναπηρίαν), οἱ οἰκονομικῶς ἐνεργοὶ ἀνέρχονται εἰς 2.103, ἐνῶ οἱ οἰκονομικῶς ἀνεργοὶ εἰς 3.731, ἐκ τῶν ὁπίων οἱ 32 περιθάλπονται εἰς ἰδρύματα⁽²⁾.

VI. Σχετικῶς μὲ τὴν οἰκογενειακὴν κατάστασιν τῶν κωφαλάλων, ἀξίζει νὰ σημειωθῆ ὅτι οἱ κωφάλαλοι νυμφεύονται εἰς μικροτέραν ἀναλογίαν παρ' ὅσον τὰ ὁμαλὰ ἄτομα. Οὕτω κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ 1951 ἐπὶ 6.111 κωφαλάλων, ἔγγαμοι εἶναι

(2) Ἐδῶ χρειάζεται μίαν διευκρίνισιν διὰ τὸν ἀναγνώστην: «Οἰκονομικῶς ἐνεργοὶ», νοοῦνται κατὰ τὴν ἀπογραφὴν, οἱ ἀπλῶς ἔχοντες τὴν δυνατότητα νὰ ἐργάζωνται, οὐχὶ δὲ καὶ οἱ πραγματικῶς ἀπασχολούμενοι. Στοιχεῖα σχετικῶς μὲ τὴν ἀπασχόλησιν τῶν κωφαλάλων δὲν δίδονται ἐκ τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1951, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

1.036, ἐνῶ ἐπὶ συνολικοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας 7.632.801, ἔγγαμοι εἶναι 2.878.217. Τοῦτο παρατηρεῖται καὶ εἰς τὰς ἄλλας χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Ὁ Best μάλιστα εἰδικῶς ἀσχοληθεὶς μὲ τὸ πρόβλημα τοῦ γάμου τῶν κωφάλαων καὶ ἔχων ὑπ' ὄψει τὰς στατιστικὰς πολλῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς ἀναθίθαι τὸν ἀριθμὸν τῶν νυμφευομένων κωφάλαων εἰς 42,6%, ἐνῶ τὸ ποσοστὸν τῶν νυμφευομένων ἐφ' ὀλοκλήρου τοῦ πληθυσμοῦ τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας ἔλαθεν ὑπ' ὄψιν ἀνέρχεται εἰς 68,7%. Ἡ διαφορὰ αὐτῆ ἐξηγεῖται εὐκόλως. Οἱ κωφάλαοι μειονεκτοῦντες εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς, λόγω τῆς ἀναπηρίας των, εἶναι φυσικὸν νὰ ἀντιμετωπίζουσι μὲ ἐπιφυλακτικότητά τὸ πρόβλημα τοῦ γάμου καὶ νὰ διστάζουσι εἰς τὴν ἀνάληψιν οἰκογενειακῶν εὐθυνῶν. Σχετικῶς μὲ τὰ διαζύγια τῶν κωφάλαων, ἡ στατιστικὴ τοῦ 1951 δὲν παρέχει ἀκριβῆ στοιχεῖα. Συγκαταριθμεῖ εἰς τὴν ἰδίαν στήλην διεζευγμένους κωφάλαους καὶ χήρους, καὶ συνεπῶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καταλήξωμεν εἰς σαφῆ συμπεράσματα. Πάντως ἐὰν συγκαταριθμῶμεν τοὺς χήρους καὶ διεζευγμένους ὀλοκλήρου τοῦ πληθυσμοῦ καὶ συγκρίνομεν τὸ ἄθροισμα πρὸς τὸ ἄθροισμα τῶν χήρων καὶ διεζευγμένων κωφάλαων, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν:

Τὸ ποσοστὸν τῶν διαζυγίων, ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν κωφάλαων, εἶναι μεγαλύτερον ἀπὸ τὸ ποσοστὸν τῶν διαζυγίων ἐφ' ὀλοκλήρου τοῦ πληθυσμοῦ. Τὸ γεγονός δὲν εἶναι θεθαίως ἀνεξήγητον. Αἱ οἰκονομικαὶ καὶ ἠθικαὶ διακυμάνσεις, κάμπτην περισσότερο τοὺς κωφάλαους, οἵτινες εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς διαθέτουν ὀλιγώτερα ὄπλα, μὲ ἀποτέλεσμα τὸν κλονισμὸν καὶ τῆς ἐγγάμου συμβιώσεως.

VII. Σχετικῶς μὲ τὴν ἡλικίαν τῶν κωφάλαων ἡ στατιστικὴ τοῦ 1951 ἀναφέρει ὅτι ἐπὶ συνόλου 6.111, οἱ κωφάλαοι σχολικῆς ἡλικίας, ἦτοι ἀπὸ 5-14 ἐτῶν, ἀνέρχονται εἰς 1172. Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς τῶν κωφάλαων σχολικῆς ἡλικίας, ἀποκαλύπτει τὴν ἐκτάκτως περιωρισμένην προσασίαν, ἣτις παρέχεται πρὸς τοὺς κωφάλαους εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐὰν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐκ τῶν 1172 κωφάλαων παιδῶν ἐκ-

παιδεύονται σήμερον εἰς τὰ Σχολεῖα τοῦ Ἰδρύματος καὶ εἰς τὸ Ἰδιωτικὸν Σχολεῖον ἐν συνόλῳ 350 περίπου. Ἡ κατάστασις αὐτῆ εἶναι περισσότερο ὀδυνηρὰ ἀκόμη, ὅταν εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν κωφάλαων ἡλικίας 5-14 συγκαταριθμηθοῦν καὶ οἱ κωφάλαοι ἡλικίας 15-19 ἐτῶν (679), ὁπότε τὸ σύνολον τῶν δεομένων γενικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως ἀνέρχεται εἰς 1851.

VIII. Ἡ στατιστικὴ τοῦ 1951 παρέχει καὶ στοιχεῖα σχετικῶς μὲ τοὺς κωφάλαους, οἱ ὁποῖοι ἔχουν πληγὴ καὶ ὑπὸ δευτέρας ἀναπηρίας ἢ πάσχουν συγχρόνως καὶ ἀπὸ ἀνίατον νόσημα. Οὕτως εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν 6.111 συγκαταλέγονται καὶ 72 τυφλοὶ κωφάλαοι, 32 κωφάλαοι ἀκρωτηριασμένοι, 137 κωφάλαοι πάσχοντες ἀπὸ ἀνίατον νόσημα, 3 τυφλοὶ κωφάλαοι πάσχοντες ἀπὸ ἀνίατον νόσημα καὶ 1 τυφλὸς κωφάλαος καὶ ἀκρωτηριασμένος. Ἐξ αὐτῶν, ἀν ἐξαίρεσωμεν τοὺς τυφλοκωφάλαους σχολικῆς ἡλικίας, οἱ ὁποῖοι περιθάλπονται εἰς τὸν «Οἶκον Τυφλῶν», οἱ ἄλλοι κωφάλαοι τῶν κατηγοριῶν αὐτῶν εἶναι ἐγκαταλελειμμένοι εἰς τὴν τύχην των.

IX. Ἡ ἀπογραφὴ τοῦ 1951, μολονότι παρέχει πολὺτιμα στοιχεῖα, δὲν παύει ἐν τούτοις νὰ εἶναι καταφανῶς ἐλλειπής. Συγκεκριμένως: α) Δὲν ἀναφέρονται ἀναλυτικῶς αἱ ἀσθένειαι ἐξ ἧς ἐπλήγησαν οἱ ἐπίκτητοι κωφάλαοι, οὔτε καὶ ἡ ἡλικία, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπλήγησαν. β) Δὲν ἀναφέρεται ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπασχολουμένων κωφάλαων οὐδέ, κατὰ συνέπειαν, καὶ τὰ ἐπαγγέλματα τὰ ὁποῖα ἀσκοῦν. γ) Δὲν ἀναφέρεται, προκειμένου περὶ ἐγγάμων κωφάλαων, πόσοι ἐξ αὐτῶν ἔχουν τέκνα καὶ πόσοι εἶναι ἀνευ τέκνων, ἀκόμη, καὶ κατὰ συνέπειαν, δὲν ἀναφέρεται πόσα ἐκ τῶν τέκνων των εἶναι κωφάλαα ἢ μή. δ) Δὲν ἀναφέρεται, προκειμένου περὶ ἐγγάμων κωφάλαων, ἐὰν ὁ ἕτερος τῶν συζύγων εἶναι κωφάλαος ἢ μή. ε) Δὲν ἀναφέρονται εἰς ἰδίαν στήλην οἱ διεζευγμένοι κωφάλαοι. στ) Δὲν ἀναφέρεται ὁ ἀριθμὸς τῶν κωφάλαων κατὰ νομοῦς.

Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ διὰ νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὰ πλέον σοβαρά, εἶναι πολὺτιμα καὶ δεόν νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν ἐκ μέρους τῆς ἀρμοδίας ἐπιτροπῆς, ἣτις ἔχει ἀναλάβει

τήν προεργασίαν διὰ τήν προκήρυξιν τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1971, ἐφ' ὅσον θεβαίως κατ' ἀρχήν δεχθῆ νά θέσῃ ἐρωτήματα σχετικὰ μέ τούς κωφαλάλους. Διά τούς ἐξῆς λόγους ἀναλυτικώτερον: 1) Στοιχεῖα σχετικῶς μέ τάς ἀσθενείας ἐξ ὧν ἐπλήγησαν οἱ ἐπικτήτοι κωφαλάλοι, καθὼς καί ἡλικία εἰς τήν ὁποίαν ἐπλήγησαν, θά διευκολύνουν καί τὸ κοινόν καί τάς ἀρμοδίας κρατικῆς ὑπηρεσίας διὰ τήν λήψιν τῶν ἀπαραιτήτων προληπτικῶν μέτρων, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου θά διευκολύνουν καί τὸν τρόπον ἐκπαιδεύσεως, ὁ ὁποῖος ποικίλλει ἀναλόγως πρὸς τὸν χρόνον ἐμφανίσεως τῆς κωφαλαλίας.

2) Στοιχεῖα σχετικῶς μέ τήν κατ' ἐπαγγέλματα ἀπασχόλησιν τῶν κωφαλάλων θά βοηθήσουν εἰς τήν ἐπί θετικῶν θάσεων θεμελίωσιν τοῦ ἐπαγγελματικοῦ αὐτῶν προσανατολισμοῦ.

3) Στοιχεῖα λεπτομερῆ ἀναφορικῶς

πρὸς τὸν γάμον καί τὰ διαζύγια, θά συντελέσουν εἰς τήν πληρεστέραν μελέτην τῆς ψυχολογικῆς συγκροτήσεως τῶν κωφαλάλων.

4) Στοιχεῖα σχετικὰ μέ τὰ τέκνα τῶν κωφαλάλων καί ἰδίως τήν ὑγείαν καί τήν αἰσθητηριακὴν ἀρτιότητα τούτων, θά διευκολύνουν κατὰ πολὺ εἰς τήν ἐξιχνίασιν τοῦ σκοτεινοῦ προβλήματος τῆς κληρονομικότητος τῆς κωφαλαλίας.

5) Τέλος, στοιχεῖα σχετικὰ μέ τὸν ἀριθμὸν τῶν κωφαλάλων κατὰ νομοὺς θά συμβάλουν εἰς τήν μελέτην τοῦ θέματος, ὡς ἐσημειώθη καί ἀνωτέρω, κατὰ πόσον ἡ ἰδιάζουσα κοινωνικὴ-οἰκονομικὴ-κλιματολογικὴ-γεωγραφικὴ διαμόρφωσις μιᾶς περιοχῆς ἐπηρεάζει τὸ φαινόμενον τῆς συχνότητος τῆς κωφαλαλίας.

ΒΑΣ. Ι. ΛΑΖΑΝΑΣ

Η ΠΤΩΣΙΣ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ἡ παρούσα ἐποχὴ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἀγγώδη προσπάθειαν τοῦ ἀνθρώπου νὰ προσαρμοσθῇ ἀφ' ἐνὸς εἰς τὸν σύγχρονον τεχνολογικόν του «παράδεισον» καὶ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ τὰ προγονικά του «δεσμά» προκαταλήψεων, θεσμῶν καὶ ἰδεολογιῶν, τὰ ὁποῖα θεωρεῖ παρωχημένα καὶ ἀνάξια τῆς συγχρόνου «θανυμαστῆς» τεχνολογικῆς φρενιτιδος καὶ ἐμπόδια διὰ τὴν κατάκτησιν ἐνὸς νέου ἰδανικοῦ εὐδαιμονίας, εἰς τὸ ὁποῖον ὅμως ἀδυνατεῖ νὰ δώσῃ τὸ ἐπιθυμητὸν περιεχόμενον. Ἡ τεχνολογικὴ φρενιτις—συνέπεια, βασικῶς, τοῦ ἀτέρμονος ἀνταγωνισμοῦ τῶν ἐξοπλισμῶν—τῆς ὁποίας τὰ κύρια δῶρα εἶναι τὸ Διάστημα, ἡ πυρηνικὴ ἐνέργεια, αἱ ἠλεκτρονικαὶ ἐπιτεύξεις καὶ ὁ πύραυλος, μετέδωκε τὴν ἀγγώδη ἀσθθενίαν τῆς ταχύτητος, τοῦ ἀνταγωνισμοῦ καὶ τῶν ἐκπλήξεων, εἰς ἀπάσας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρωπίνου καὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου, μὲ κύριον ἀποτέλεσμα τὸν ἀνθρώπινον ἐκτροχιασμόν. Ἄπαντες πνευστιοῦν νὰ φθάσουν εἰς ἓν ὀλοκληρωμένον—βάσει μιᾶς ἀρχικῆς τῶν ἐκτιμήσεως—ὀρόσημον ἐπιτυχίας· μετὰ τὴν κατάκτησιν, ὅμως, τούτου, ἐξορροῦν πρὸς νέους ἀσαφεῖς ὀρίζοντας μὲ συνοδοὺς πάντοτε τὸ ἄγχος καὶ τὴν ἀγωνίαν. (Ἡ διεθνὴς στατιστικὴ ἀναφέρει ὅτι εἰς ἓν σύγχρονον μέγα κράτος μόνον τὸ 18% τῶν κατοίκων του εἶναι ἀπηλλαγμένοι νευρώσεων, ψυχοσθνευῶν κ.λ.π. καὶ οἱ κάτοικοι οὗτοι ἔχουν εἰς τὴν διάθεσίν των ἀπάσας τὰς καταπληκτικὰς προσφορὰς τοῦ συγχρόνου τεχνολογικοῦ «παράδεισου»).

Ὁ ἀνθρώπος ἔχασεν ἤδη τὸν ἀνθρώπινον ἑαυτὸν του, διὰ τὴν σμίλευσιν τοῦ ὁποίου ἐγένετο μεθοδικὴ καὶ ἀκάματος προσπάθεια χιλιετιῶν, ἔχασε τὴν πίστιν του πρὸς τοὺς ὑγιεῖς θεσμούς του (θρησκείαν, οἰκογένειαν, πατρίδα, παραδόσεις, ἔθνικα ἰδεώδη κ.λ.π.), καὶ οἱ δραματισμοὶ του ἔγιναν πτωχοὶ καὶ ἀτομικιστικοί, ἄνευ ὑψηλοῦ περιεχομένου. Πισθεῖ τὴν ἄμεσον καὶ ταχείαν κατάκτησιν τοῦ εὐδαιμονισμοῦ, ἀντὶ πάσης θυσίας καὶ προσφορᾶς, μὲ σκοπὸν τὴν εὐκόλον καὶ συνεχεῖ ἀπόλαυσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπιθυμεῖ νὰ κυριαρχῇ ὁ εὐδαιμονι-

σμός. Ἡ ὡς ἄνω κρίσις εἶναι καθολικὴ, ἐνσκήψασα ὑπὸ μορφὴν ἐπιδημίας, καὶ ἔχει προσβάλει ἀπάσας τὰς ἡλικίας καὶ ἀπάσας τὰς κατηγορίας ἀνθρώπων. Αἱ πλέον ἔντονοι καὶ χαρακτηριστικαὶ ἐκδηλώσεις παρουσιάζονται εἰς τὴν ἀνήσυχον καὶ ἀνεπιτήδευτον νεολαίαν. Προσφάτως ἡ εὐρωπαϊκὴ νεολαία, ὡς ἐκ συνθήματος ἐξεγερθεῖσα, ἔδωκεν ἀνησυχητικὰ δείγματα τῆς ἀνθρωπίνης καταρρέουσας. Οἱ σύγχρονοι νέοι, κατὰ σημαντικὸν ποσοστὸν, περιφρονοῦν τὰς ἀξίας, ἀνιοῦν πρὸ τῶν ἠρωϊκῶν προτύπων καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ κατακτῆσουν ἀκόπως καὶ πλήρως ἓνα ζωώδη βίον ἀπολαύσεων καὶ μηδενισμοῦ. Οἱ ἐπιφορτισμένοι μὲ τὸν ἐξανθρωπισμὸν τῆς συγχρόνου νεολαίας δὲν κρατοῦν πλέον τὸ πηδάλιον τοῦ κοινωνικοῦ σκάφους καὶ ἡ συντροφος καὶ βοηθὸς των πυξὶς ἀπομαγνητισθεῖσα δὲν δείχνει πλέον σταθερὰν κατεύθυνσιν, ἀλλὰ χορεῦει καὶ αὐτὴ τὸν ἔξαλλον χορὸν τῶν «μπῆτλς» καὶ τῶν «χίπυς». Τὸ κοινωνικὸν σκάφος δὲν ἔχει πλέον προορισμὸν καὶ φέρεται ἐπὶ τῶν κυμάτων μιᾶς πρωτοφανοῦς τρικυμίας, μὲ ἀναμενόμενον, ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν, τὸν θρυμματισμὸν του ἐπὶ παραδοκούντων ὑφάλων, οἵτινες ἐκπροσωποῦν τοὺς ἀρνητὰς καὶ τοὺς καταστροφεῖς τοῦ παντός.

Αἱ ὡς ἄνω σκέψεις γεννῶνται εἰς πάντα νηφάλιον παρατηρητὴν καὶ τὰς ἐπιθεβαιῶναι ἢ ἀκόλουθος θρηνοῦν, διὰ τὴν συντελουμένην ἀνθρώπινον πτώσιν, τοῦ Γάλλου Ἀκαδημαϊκοῦ Ἀντρέ - Φρανσουά Πονσέ: «Ὁ ἀνθρώπος ἔχει σήμερον «ξεπερασθῆ» ἀπὸ τὰς ἐφευρέσεις τοῦ δαιμονίου του, εἰς τὰς ὁποίας προσαρμόζεται δυσκόλως, καὶ διὰ τῶν ὁποίων ὅμως ἠῤῥῆσεν ὑπερμέτρος τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τῆς φύσεως. Ἀλλὰ ἡ φύσις ἐκδικεῖται διαταράσσουσα τὰς φρένας του. Ἡ ἠθικὴ του ἠτόνησεν. Ἡ διάκρισις τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ ἐξηφανίσθη. Ἡ αἰδῶς καὶ ἡ τιμὴ ἔγιναν ἔννοια κεναί. Ὁ ἐρωτισμὸς κυριαρχεῖ ἀχαλίνωτος. Ἀναδύονται ἐκ τῶν θυθῶν τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως τὰ πλέον θολὰ καὶ ταπεινὰ ἔνστικτα. Οἱ ἰθύνοντες

σιωποῦν. Ἡ νεολαία εὐρίσκειται πρὸ κλειστοῦ ὁρίζοντος, χωρὶς ἰδεώδη...».

Οἱ ἐκπρόσωποι καὶ λειτουργοὶ τῶν ὑγιῶν θεσμῶν καὶ παραδόσεων, οἱ ἐπιφορτισμένοι διὰ τὴν συντήρησιν καὶ τὴν βελτίωσιν τοῦ χειμαζομένου ἠθικοπνευματικοῦ πολιτισμοῦ, δὲν ἔχουν τὸν ἀπαιτούμενον ἐξοπλισμὸν καὶ τὴν δύναμιν διὰ τὸ βαρυσήμαντον ἔργον των. Αἱ ἱκανότητές των εἶναι ἀκαλλιέργητοι καὶ ἡ δύναμις τῆς θελήσεως των ὑποτυπώδης. Οἱ πλείστοι εὐρέθησαν ἐπὶ τῶν ἐπάλλεων τυχαίως καὶ χωρὶς τὴν ἔλξιν τῆς θυσίας γάρων τῶν ὑψηλῶν σκοπῶν. Παρατηροῦν ὡς θεαταὶ τὸν ἐκτροχιασμόν, τὸν ἐπιζοροῦν, ἀλλὰ ἐνδομύχως— ἂν ὄχι καὶ κατ' ἄλλον τρόπον—μετέχουν, οἱ πλείστοι, εἰς τὸν χορὸν τοῦ αἰσθησιασμοῦ. Ὑπάρχουν, βεβαίως, καὶ ἐξαιρέσεις, ἀλλὰ εἶναι τόσον ἀπογοητευτικῶς ὀλίγοι. Οὕτω, οἱ φύλακες τῶν θεσμῶν ἀντὶ νὰ σβύνουν τὴν πυρὰν τοῦ ἀφανισμοῦ, τὴν παρατηροῦν ἀδιαφόρως καὶ πολλοὶ θερμαίνονται ἀσμένως ἀπὸ τὰς φλόγας τῆς, λησμονοῦντες ὅτι μετ' ὀλίγον θὰ κατακαοῦν ἀπὸ αὐτάς.

Ἡ ζοφερά εἰκὼν τῆς συγχρόνου νεολαίας δὲν προέροχεται ἐξ ἐλαττώματος τῆς παρθένου καὶ ἀδιαπλάστου φύσεως τῶν νέων— ἥτις ἀναμένει σμίλευσιν ἀπὸ τοὺς ἐντεταμένους πρὸς τοῦτο—, ἀλλὰ εἶναι ἔργον τῶν ὑπευθύνων οἰκοδόμων τοῦ κοινωνικοῦ κτίσματος, οἱ ὁποῖοι νοσοῦντες δὲν ἀντέδρασαν ἐγκαίρως καὶ μεθοδικῶς εἰς τὰς ἀνεργατίστους τάσεις τῆς συγχρόνου ἐποχῆς. Πολλὰ ἐπετράπησαν ἐν ὀνόματι μιᾶς κακῶς ἐρμηνευθείσης Δημοκρατίας καὶ Ἐλευθερίας, καὶ ἤδη τὰ ἀβασανίστως ἐπιτραπέντα μετεβλήθησαν εἰς θυέλλας. Οἱ ὑπεύθυνοι οἰκοδόμοι δὲν ἐστήριξαν, ὡς ἔδει, τοὺς θεσμοὺς καὶ ἤδη θάπτονται ὑπὸ τὰ ἐρείτιά των. Δὲν προσέφεραν ἰδανικὰ εἰς τὴν ἀναζητοῦσαν ταῦτα νεολαίαν, ἡ ὅποια δὲν γνωρίζει πὺ κατεπθίνεται καὶ τί ἐπιθυμεῖ, καλλιεργεῖται κακῶς καὶ ὅταν ἀνδρωθῆ διὰ νὰ ἐπωμισθῆ τὰς τύχας τῆς ἀνθρωπότητος, θὰ ἀποτελέσῃ ἓνα ἀκατάλληλον φορέα, ἂν ὄχι καταστροφέα, τοῦ ὑγιούς πολιτισμοῦ. Ἡ χρονικὴ περίοδος, τὴν ὁποίαν διανύομεν, ἥτις συμπίπτει μὲ τὴν συμπλήρωσιν δύο χιλιετιῶν ἀπὸ τῆς Θυσίας τοῦ Θεανθρώπου

(προσφερθείσης διὰ τὴν ἀνάσυσιν τῆς πτώσεως τοῦ ἀνθρώπου), εὐρίσκει τὴν ἀνθρωπότητα καταπεποιημένην, ἀπογοητευμένην, ἄνευ ὑγιῶν ὁριζόντων καὶ προσανατολισμῶν, καὶ ἀτενίζουσαν μὲ δέος ἐν τεράστιον ἐρωτηματικὸν διὰ τὸ μέλλον τῆς.

Κατέκτησεν ὁ ἄνθρωπος τὴν τιτάνιον πυρηνικὴν ἰσχύν, ἀλλὰ ἔχασε τὴν ἰσχύν τῆς ἠθικῆς του καὶ ἀδυνατεῖ νὰ ἀντιδράσῃ εἰς τὴν ἀδιάκοπον φθοράν του. Αἱ στιβαραὶ τεχνολογικαὶ πτέρυγες τοῦ ἐξεσηφάλισαν ρωμαλέαν καὶ μεγαλειώδη πτῆσιν πρὸς τὸ ἀχανὲς Διάστημα, ἀλλὰ αἱ ἀτροφικαὶ πτέρυγες τοῦ ἠθικοπνευματικοῦ του πολιτισμοῦ δὲν δύνανται νὰ τὸν συγκρατήσουν ἀπὸ τὴν μοιραίαν πτώσιν του εἰς ἐν ἐρεβῶδες χάος.

... Καὶ καταλήγομεν: Τὰ γεγονότα μαρτυροῦν, κατ' ἀναμφισβήτητον τρόπον, ὅτι ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος διέρχεται μίαν περίοδον μεγάλης καὶ ἐπικινδύνου κρίσεως, κρίσεως καθολικῆς τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεώς του. Βεβαίως, ὑπάρχουν αἱ ἐξαιρέσεις καὶ αἱ παρηγορίαι τῶν αἰσιοδόξων, ἀλλὰ αὐταὶ δὲν μεταβάλλουν τὴν κατάστασιν. Ἴσως ἡ ἀγαθοποιὸς αἰσιοδοξία ἐφυσχάζει τοὺς ὑπευθύνους καὶ ἐμποδίζει μίαν ἐκ βαθέων τιτάνιον προσπάθειαν σωτηρίας.

Πάντως ἄς παρηγορηθῶμεν ἀπὸ ἓνα ἀφορισμὸν τοῦ ἀγωνισθέντος μέχρις αὐτοθυσίας διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας Προέδρου τῶν Η.Π.Α., Τζῶν Φ. Κέννεντυ, περιλαμβανόμενον εἰς τὸ συμβολικὸν βιβλίον του: «Σκιαγραφία Γενναίων» (οὗτινος βιβλίου τὸ πνεῦμα ἐπεβεβαίωσε ὁ πολιτικός του βίος καὶ ὁ θάνατός του): «Αἱ μεγάλαί κρίσεις δημιουργοῦν τοὺς μεγάλους ἀνθρώπους καὶ αὐτοὶ τὰς μεγάλας πράξεις γενναιότητος».

Ἄς ἀναμείνωμεν, λοιπόν, τοὺς μεγάλους τούτους καὶ γενναίους ταγούς, οἱ ὁποῖοι θὰ συγκρατήσουν τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν θανατηφόρον πτώσιν του καὶ θὰ τὸν βοηθήσουν νὰ ἐπανέλθῃ ἐπὶ τῆς κανονικῆς του τροχιάς, ἐπὶ τῆς τροχιάς ἐκείνης, ἥτις θὰ διαγράφεται πλέον σταθερῶς καὶ ἠρέμως ἐντὸς ἐνὸς ἠθικοπνευματικοῦ πολιτισμοῦ ὑψηλῶν ἰδεωδῶν καὶ μεγαλειωδῶν πνευματικῶν ἐπιτευξέων.

ΑΧΙΑ. ΤΑΓΑΡΗΣ

ΟΙ ΟΡΘΟΔΟΞΟΙ ΝΕΟΙ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ

Είναι γνωστή στην πατρίδα μας, ή προσπάθεια του «Συνδέσμου», που θέλει να ενώσει τους Όρθοδόξους νέους όλου του κόσμου, με το σύνδεσμο του διαλόγου, της αγάπης και του κοινού αγώνος. Πριν λίγο καιρό, οι Όρθοδόξοι νέοι και από τὰς πέντε ηπείρους συνήλθαν στο Rättvik τῆς Σουηδίας, γιά νά ἀποτελέσουν τήν 7η Γενική Συνέλευσι τοῦ «Συνδέσμου» καί νά μελετήσουν μαζί τὰ προβλήματα καί τίς προοπτικές τῆς σημερινῆς Όρθοδόξου νεολαίας, μέσα στό σύγχρονο κόσμο. Τό γενικό θέμα τοῦ Συνεδρίου ἦταν: «Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, χθές καί σήμεραν ὁ αὐτός καί εἰς τοὺς αἰῶνας».

Ὁ κόσμος, μέ τήν πρόοδο τῆς τεχνικῆς καί τήν ἀνάπτυξι τῆς ἐπιστήμης ἔχει ἀλλάξει ριζικά. Αὐτή ἀκόμα ἡ ἀλλαγῆ, ὅπως τόνισε στήν εἰσήγησί του ὁ Ἴνδος C. I. Ity, ἔχει ἐπιταχυνθῆ ἰδιαίτερα κατά τίς τελευταῖες δεκαετίες. Βριοκόμαστε ἔτσι μπροστά σέ μιὰ νέα ἀντίληψι περὶ κόσμου. Δέν χρειαζόμαστε τῆ βοήθεια ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν γιά νά καταλάβουμε πῶς ὁ κόσμος μας μοιάζει μ' ἕνα χωριό, πού ἀποτελεῖται ἀπό πολλές χῶρες καί πόλεις. Ἡ μηχανή παρεμβλήθηκε μεταξύ τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς φύσεως, προσφέροντάς του καινούργιες προοπτικές. Πολλές μηχανές πού χρησιμοποιοῦμε, φαίνονται σάν προέκτασις τῶν χειρῶν καί τῶν ποδιῶν μας. Ἀκόμα κι' αὐτοὶ οἱ ἠλεκτρονικοὶ ἐγκέφαλοι φαίνονται σάν μιὰ προέκτασις τοῦ νευρικοῦ μας συστήματος. Ἀλλά στό σύγχρονο κόσμο συμβαίνει καί τό ἐξῆς περιεργον: Ἐνῶ ζοῦμε σ' ἕνα κόσμο, ὁ καθένας ἔχει δημιουργήσει ἕνα κλειστό γιά τοὺς ἄλλους, δικό του κόσμο, ἐντελῶς διαφορετικό ἀπό τόν κόσμο τοῦ διπλανοῦ του...

Τὰ φαινόμενα αὐτὰ μᾶς τοποθετοῦν μπροστά σέ μιὰ κατάστασι, τήν ὁποῖαν θά πρέπει σάν Όρθοδόξοι νά μελετήσουμε κατὰ τρόπον σοβαρόν. Γι' αὐτό καί τό θέμα τῆς ἐπομένης εἰσηγήσεως τοῦ Ἀρχ. George Khodre ἀπό τό Λίβανο, ἦταν «Ὁ ρόλος τῆς Όρθοδοξίας σέ ἕνα μεταβαλλόμενον κόσμο».

Εἶναι κοινὴ ὁμολογία, ὅτι ἡ τεχνικὴ κυριαρχεῖ στίς μέρες μας. Μέχρι τώρα ζούσαμε σέ ἕνα ἐντελῶς διαφορετικὸ περιβάλλον. Σέ ἕνα περιβάλλον, πού μπορεῖ κανεὶς νά δῆ τὸ ἔργο τοῦ Θεοῦ εὐκολώτερα μέσα στή φύσι, στὰ βουνά, στὰ δένδρα, παρὰ μέσα στήν τεχνικὴ. Γιατί ἡ τεχνικὴ ἀπαιτεῖ μιὰ ἰδιαίτερον ἐρμηνεῖα.

Πρέπει νά δοῦμε τήν τεχνικὴ ὄχι σάν κάτι ξένο καί ἀπόβλητο ἀπό τὴ ζωὴ τοῦ πιστοῦ, ἀλλὰ σάν τήν πραγματοποιήσει τῆς κυριαρχίας τοῦ ἀνθρώπου ἐπάνω στή φύσι.

Ἐνα ἄλλο ἀκόμη σημεῖο πού τόνισε ὁ π. Khodre ἦταν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία, δέν θά πρέπει ποτὲ νά διστάζη, χάριν κοσμικῶν ὑπολογισμῶν, νά προσφέρει τὴ ζωντανὴ μαρτυρία τῆς, γιά τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Θά πρέπει νά μιλά πρὸς ὅλους μέ τὸν ἴδιο τρόπο, εἴτε εἶναι πλούσιοι, εἴτε εἶναι φτωχοί. Θά πρέπει νά ἐπαναλαμβάνη μέ τὸν ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο, ὅτι ὁ κόσμος ἀνήκει σέ ὅλους, κι' ὅτι ὁ πλούσιος εἶναι φονιάς ἐκείνου πού δέν τρέφει. Τὸ θέμα δέν εἶναι ἡ Ἐκκλησία νά δώσῃ τὴν α ἢ β λύσι, σὲ α ἢ β συγκεκριμένο κοινωνικὸ πρόβλημα, ἀλλὰ νά ἐμπνεύσῃ ἕνα τρόπο ἐπιλύσεως τοῦ κάθε προβλήματος.

Μέσα, ὅμως, στήν ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων ἀνακατατάξεων καί ἀλλαγῶν, ὑπάρχει ἕνας, ὁ ὁποῖος παραμένει πάντα ὁ ἴδιος καί ταυτόχρονα πάντα σύγχρονος: ὁ Ἰησοῦς! Αὐτὸ ἀκριβῶς τόνισε στήν τρίτη εἰσηγησί τοῦ Συνεδρίου ὁ Ρῶσος Μητροπολίτης Ἀγγλίας κ.κ. Antony Bloom, πού εἶχε σάν τίτλο τὸ γενικό θέμα τοῦ Συνεδρίου. Ὁ Θεός — εἶπε — εἶναι μιὰ πραγματικότης πάντα σύγχρονος. Ὁ Χριστὸς εἶναι διαρκῶς παρὼν μέσα στήν Ἐκκλησία. Γι' αὐτό κι' ἡ Ἐκκλησία ὡς πρὸς τὴ σχέση τῆς μέ τόν κόσμο, δέν μπορεῖ νά πάσῃ ἄλλῃ θέσι, ἀπὸ ἐκείνη πού πῆρε ὁ Χριστὸς ἀπέναντι στὸν κόσμο. Στὸ ἐρώτημα: τοῦ τί θά μπορούσαμε νά ἀποδεχοῦμε ἀπὸ τὰ καινούργια δεδομένα πού μᾶς προσφέρει ἡ ἐποχὴ μας, σάν πιστοὶ, ὁ Μητροπολίτης Ἀντώνιος εἶπε: Κάθε τί πού δέν μπορεῖ

νά σταθῆ μέσα στὸν κῆπο τῆς Γεθσημανῆ, δίπλα στὸ λόφο τοῦ Γολγοθᾶ, κοντὰ στὸ κενὸ μνημεῖο, κάθε τι ποὺ δὲν μπορεῖ ν' ἀνθέξῃ στὴ φλόγα τοῦ Πνεύματος, εἶναι ἀνάξιο τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ συμμετοχὴ τοῦ ἀνθρώπου στὴν Ἐκκλησία τοῦ χαρίζει τὴ νίκη ἐπάνω στὴ φθορὰ καὶ τὸ θάνατο. Τὸ πὺ φοβερὸ ποὺ μπορεῖ νὰ συμβῆ στὸν ἄνθρωπο, εἶναι νὰ χάσῃ τὴν ἐπαφὴ του μὲ τὸν Θεό.

Ἐπάνω στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο μίλησε καὶ ὁ π. Len Jillet στὶς πρωῒνές βιβλικές μελέτες. Ὁ καθένας ζῆ καὶ κινεῖται μέσα στὸ ἀπέραντο πέλαγος τῆς θείας ἀγάπης, ποὺ μοιάζει μὲ τὴν ἀτμοσφαιρικὴ πίεσι, ποὺ μᾶς πιέζει ἀπὸ παντοῦ. Ἀλλὰ ἡ συνειδητοποίησις αὐτῆς τῆς ἀγάπης ζητᾶ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο ἀνταπόκρισι μὲ ὅλη τὴν ἰσχύ, μὲ ὅλη τὴν καρδιὰ καὶ μὲ ὅλη τὴ διάνοια, καὶ προστάζει τὴν ἀγάπη τοῦ πλησίον ὡς ἑαυτοῦ. Ἡ ἀγάπη εἶναι μιὰ ἐμπειρία ποὺ μπορεῖ ὁ καθένας νὰ ἔχῃ στὴ ζωὴ του. Καθένας ποὺ ζῆ χωρὶς ἀπεριορίστη ἀγάπη, εἶναι νεκρός. Αὐτὸ τὸ χρέος τῆς ἀγάπης, ἐπιβάλλει οἱ Ὁρθόδοξοι νέοι νὰ καταπιαστοῦν σοβαρὰ μὲ τὶς δυνατότητες ποὺ ἔχουν νὰ δώσουν μιὰ παρουσία ἀληθείας στὸ σύγχρονο κόσμο. Γι' αὐτὸ ἐπιτροπές στὸ Συνέδριο, μελέτησαν τὸν ρόλον ποὺ ἔχει νὰ παίξῃ κάθε κίνησις, σὰν κίνησις ἀνανεώσεως μέσα στὴν Ἐκκλησία, τὸ πρόβλημα τῆς ἐνότητος τῶν Ὁρθόδοξων, τὴν ἱεραποστολὴ καὶ τὶς Οἰκου-

μενικὲς σχέσεις. Μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴ ἀπόψεων, ζητήθηκε ἀπὸ ὅλους, νὰ καταβάλουμε πὺ ἐντονὴ προσπάθεια γιὰ νὰ γνωρίσουμε τὸν πολῦτιμο θησαυρὸ ποὺ κρατᾶμε στὰ χέρια μας καὶ νὰ ἐνώσουμε τὶς δυνάμεις, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ ἀνταποκριθοῦμε ὑπεύθυνα στὸ μεγάλο χρέος ἀπέναντι στὸ Θεό, τὴν ἱστορία καὶ τὴν ἐποχὴ μας.

Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἀνησυχία εἶναι ποὺ προσδίδει, σὲ παρόμοιες εὐκαιρίες σημαντικῆ ἀξία, γιατί βοηθᾶ τὶς συνειδήσεις νὰ γρηγορήσουν καὶ νὰ ἀφυπνισθοῦν ἀπὸ τὴν ἐπανάτασι στὴν ἡρεμὴ βεβαιότητα, ὅτι κατέχουμε τὴν ἀλήθεια, καὶ στὸν ἐνθουσιασμόν τῶν διθυράμβων, μᾶς χωρὶς Πνεῦμα παρελθοντολογίας. Ἡ ὀρθόδοξος πίστις εἶναι ἀναμφισβήτητα ἡ ἀλήθεια, ποὺ σὰν κόρη ὀφθαλμοῦ κρατήθηκε καθαρὴ καὶ κρυστάλλινη μέσα στὴν ἱστορία, ἀλλὰ δὲν εἶναι ποτὲ μόνον ἓνα πολῦτιμο χθές. Εἶναι συγχρόνως ἓνας θησαυρὸς τοῦ σήμερα καὶ ἓνα φῶς ποὺ φωτίζει τοὺς αἰῶνες. Ἀπέναντι στὰ νέα δεδομένα τῆς κάθε ἐποχῆς, δὲν εἶναι ἡ ἄρνησι τοῦ κάθε νέου, ἡ στάσι ἐκλογῆς. Ὁ Χριστὸς δὲν εἶπε: Ἐγὼ εἶμαι ὁ τοίχος ποὺ ἐμποδίζει τὸ κάθε τι, ἀλλὰ ἐγὼ εἶμαι ἡ θύρα ποὺ εἰσάγει σὲ μιὰ νέα ζωὴ. Αὐτὴ ἡ νέα ζωὴ, τονίσθηκε συμπερασματικὰ στὸ Συνέδριο, ἀποτελεῖ ἐπαγγελία στὴν κάθε ἐποχὴ, «χθὲς καὶ σήμερον καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας».

II. ΚΥΜΙΣΗΣ

ΞΕΠΕΡΑΣΕ ΤΗΝ ΧΛΙΑΡΟΤΗΤΑ

«Οὐδὴ σου τὰ ἔργα, ὅτι οὔτε ψυχρὸς εἶ, οὔτε ζεστός· ὄφελον ψυχρὸς ἢ ἢ ζεστός. Οὕτως ὅτι χλιαρὸς εἶ, καὶ οὔτε ζεστός οὔτε ψυχρὸς, μέλλω σε ἐ-
μέσαι ἐκ τοῦ στόματός μου».

(Ἀποκάλυψις κεφ. γ' 15-16).

Τὴ νέα χρονιά, τὸ 1969, ἡ στήλη μας θὰ ἀπευθυνθῆ εἰδικότερα στὰ νεῖατα, πού δὲν ἀρνοῦνται τὴν πίστι, τίς ἀρχές καὶ τὰ αἰώνια ἰδανικά. Ἀναπνέουν στὸ χῶρο τῆς Χριστιανικῆς Ἀλήθειας, ἀντιμετωπίζουν ὁμως καὶ αὐτὰ εἰδικὰ προβλήματα στὴν πορεία τῆς ζωῆς τους. Κι' ἔνα ἀπ' αὐτὰ εἶ-
ναι... ἡ χλιαρότης!

Συχνὰ τὰ σύγχρονα νεῖατα, ἄτονα πιστεύουν καὶ ἄτονη χριστιανική ζωὴ ζοῦνε. Δὲν εἶναι οἱ νέοι αὐτοί, ὅπως λέει ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης στὴν Ἀποκάλυψη, οὔτε ψυχροὶ στὴν πίστι καὶ στὴ ζωὴ, οὔτε ζεστοὶ καὶ θερμοί. Εἴθε νὰ ἦταν, ἢ ψυχροί, γιατί τότε θὰ ὑπῆρχε μεγαλυτέρα ἐλπίδα κάποτε νὰ μετανοήσουν ἢ νὰ ἦταν θερμοί. Ἐπειδὴ ὁμως εἶναι χλιαροί, καὶ δὲν εἶναι οὔτε ζεστοί, οὔτε ψυχροί, λέει τὸ Πνεῦμα, θὰ τοὺς ἀποκηρύξῃ ὁ Θεός!

Αὐτὴ εἶναι ἡ μετριότης τῶν Χριστιανῶν νέων. Χαμηλὴ θερμοκρασία στὴν Πίστι, ἄτονη προσπάθεια στὸν ἀγῶνα τοῦ καλοῦ γιὰ τὴν κατάκτησι τῆς ἀγνότητος, τῆς τιμιότητος, τῆς δικαιοσύνης.

Ὁ Μπέρναρντ Σὼ εἶπε κάποτε, μὲ τὸν συνηθισμένο κυνισμό του, πὼς ὁ Διάβολος ἔκανε στὸν ἄνθρωπο μιὰ ἐλαφριά ἔνεσι Χριστιανισμοῦ, γιὰ νὰ τοῦ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀνοσία ἀπὸ καμμιά πιδ γερὴ προσβολή!...

Κάτι τέτοιο, ἴσως, θὰ μποροῦσε νὰ πῆ κανεὶς πὼς συμβαίνει καὶ μὲ μερικὸς νέους τῆς ἐποχῆς μας. Πιστεύουν, πηγαίνουν στὴν ἐκκλησία, ἀλλὰ ζοῦνε μιὰ ζωὴ ρουτίνας. Θέλουν κάπως νὰ συμβιβάξουνται μὲ τὴ νοοτροπία τοῦ καιροῦ μας. Ὑποχωροῦν

σὲ μερικὲς ἀρχές, στίς ὁποῖες θὰ ἔπρεπε νὰ ἦταν ἀκλόνητοι. Δὲν φθάνουν ὁμως ν' ἀρνηθοῦν τὰ πάντα!

Σὰν τοὺς παρακολουθῆς στὴ ζωὴ τους ἀναρωτιέσαι: Καὶ τί διαφέρουν ἀπὸ τοὺς νέους πού δημόσια κηρύττουν τὴν ἀθεΐα τους! Δὲν φθάνουν ὡς ἐκεῖ, ἀλλ' ἡ ζωὴ τους δὲν εἶναι καὶ πολὺ διαφορετικὴ, τόσο διαφορετικὴ, ὅσο θὰ ἔπρεπε νὰ ἦταν.

Κι' ὄλ' αὐτὰ μέσα σ' ἓναν κόσμον, πού δὲν ἔχει ἀνάγκη τόσο ν' ἀκούῃ τὸ Εὐαγγέλιο, ἀλλὰ νὰ βλέπῃ στὴ ζωὴ ἐφαρμοζόμενον τὸ νόμον τοῦ Θεοῦ. Σὲ μιὰ ἐποχῇ, πού χρειάζεται μιὰ καλὴ ζύμη ἀπὸ νέους φλογισμένους ἀπὸ τὴν Πίστι. Σὲ καιροὺς πού ζητᾶνε ἀπὸ τὰ νεῖατα νὰ βγοῦν ἀπὸ τὴν χλιαρότητά τους καὶ ν' ἀγωνισθοῦν νὰ ἐφαρμόσουν στὴ ζωὴ τους τὸ νόμον τοῦ Θεοῦ.

Μὰ ὅσο δὲν δίνουν οἱ νέοι, οἱ καλεσμένοι ἀπὸ τὸν Θεό, τοῦτο τὸν σπινθῆρα, ὁ κόσμος θὰ ζῆ—ὅπως ζῆ—στὴν παγωνιά, στὴν ἀδιαφορία, στὴν ἰλιτιστικὴ του νοοτροπία. Κροῦοὶ ὅσοι εἶναι ἐντεταλμένοι νὰ κρατοῦν τὴ θεία φωτιὰ στὰ χέρια τους, ἀσύγκριτα πιδ κροῦοὶ οἱ ἄλλοι, πού δὲν γνώρισαν τὴν Ἀλήθεια.

Ὁ ἱερός Χρυσόστομος τονίζει χαρακτηριστικά: «Οὐδεὶς ἂν ἦν Εἰδωλολάτρης, εἰ ἡμεῖς ἡμεν Χριστιανοί». Καὶ ὁ Thomas Merton συμπληρώνει: «Μὴ βιάζεσαι νὰ καταδικάσῃς τὸν ἄνθρωπον, πού δὲν πιστεύει πιδ στὸν Θεό. Ἴσως καὶ ἡ δικὴ σου μετριότης καὶ ψυχρότης νὰ σκότωσαν τὴν Πίστι του».

Ι. Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΕΝΑΛΛΑΓΗΣ

Ἦρθε καὶ πέθανε προσμένοντας!...

Στὴν ἀρχή, στὴν πρώτη του ἡλικία, ἔκανε ὄνειρα. Παιδικὰ ὄνειρα γεμάτα αὐτοπεποίθηση. Γεμάτα σιγουριά γιὰ τὸ μέλλον καὶ τὴν προσωπικὴ του πορεία. Ὑστερα, ἔχασε τὰ ὄνειρα μέσα ἀπὸ τὰ χέρια του. Ξεφύγανε τόσο ἀνέλπιστα ἀπὸ τὰ δάχτυλά του! Λὲς καὶ ἦταν ἀέρινα. Καὶ καθὼς τὰ ἐσφιγγε, νὰ μὴν τὰ χάσει, γλιστρίασε καὶ χάθηκαν μέσα στὴν καθημερινότητα. Καὶ κείνος ἔμεινε μὲ ἄδεια χέρια, νὰ περιμένει. Ὁ θάνατος δὲν τὸν ἔβριχε ἀναπάντεχα. Πέθανε «πλήρης ἡμερῶν»! Ἄσπρομάλλης, μὲ κυρτωμένο κορμὶ καὶ μειωμένη ὄραση. Μόνο μειωμένη ὄραση. Τίποτα ἄλλο!...

★

Οἱ πνευματικὲς του δυνάμεις δὲν τὸν εἶχαν ἀφήσει ὡς τὴν τελευταία στιγμή τῆς ζωῆς του. Θὰ μπορούσε, μάλιστα, νὰ εἶναι δραστήριος ἴσαμε τὴν ὥρα τοῦ θανάτου. Νὰ κάμει αἰσθητὸ τὸ πέρασμά του σὲ ὄλους. Ν' ἀφήσει τὴν προσωπικὴ του σφραγίδα στὶς πράξεις καὶ στὰ πράγματα. Νὰ ζεῖ ἀπὸ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη καὶ ὄχι ἀπὸ βιολογικὸ ἔνστικτο. Νὰ ἐνεργεῖ ἀπὸ αἴσθημα εὐθύνης καὶ ὄχι ἀπὸ συνήθεια.

Δὲν τὸν βοηθοῦσαν ὅμως τὰ μάτια του. Ἔτσι, κοντόφθαλμος πού ἔγινε, δὲν μπορούσε νὰ ξεχωρίσει τὴν πραγματικὴ οὐσία τῶν ὄντων. Νὰ ἰδεῖ πέρα ἀπὸ τὰ σχήματα πού ἔχει καθιερώσει ἢ ἐπανάληψη. Καὶ πίσω ἀπ' τὰ θολὰ τζάμια, πού ἔχει ὑψώσει ἢ συνήθεια. Νὰ ἰδεῖ ἐκεῖ πού ὑπάρχει ἢ πραγματικὴ ἀφετηρία. Καὶ ἡ ζωὴ του ἔγινε ἕνα πέρασμα ἀνάγκης.

Κι' ὅμως, στὴν ἀρχή, ἔκανε ὄνειρα! Ὁμορφα παιδικὰ ὄνειρα γεμάτα ἀγνότητα καὶ αὐτοπεποίθηση. Ὑστερα ἦρθαν οἱ πρώτες ἀποτυχίες. Καὶ οἱ ἐπιτυχίες. Καὶ τὸν βρῆκαν ἀπροετοίμαστο. Δὲν μπόρεσε νὰ τις δεχτεῖ μὲ ψυχραιμία. Στις ἀποτυχίες τσάκιζε. Γέμιζε ἀπὸ ἕνα αἴσθημα κενοῦ· σὰ νὰ ἔπεφτε ἀπὸ μεγάλο ὕψος. Στις ἐπιτυχίες, τὸν ἔπιανε παραλήρημα. Κι' ἔχανε τὴν ἰσορροπία του.

Αὐτὲς οἱ ψυχικὲς ἀναστατώσεις ἐπηρεάσανε ἀθεράπευτα τὸ ὀπτικὸ του νεῦρο. Κι' ἡ ὄρασή του μειώθηκε. Ἔγινε κοντόφθαλμος. Ἔτσι ἦρθε ἡ συνήθεια. Καὶ κείνος ἔπεσε στὸ πάθος τῆς ἀνυπαρξίας.

Κάποτε, στὰ φωτεινὰ πνευματικὰ διαλείματα, πού συχνὰ τὸν κυριεύαν, ἀποφάσιζε νὰ ἀντιδράσει. Νὰ βγεῖ ἀπ' τὴν ρου-

τίνα, πού ἀπειλοῦσε νὰ τὸν ἀφανίσει· νὰ τὸν ἐξουθενώσει ὀλότελα. Καὶ ἔπαιρνε, κάθε φορά, τὴ γενναία ἀπόφαση νὰ ὀπλισθεῖ μὲ τὴν ἐλπίδα. Ἀλλὰ μὲ μίαν ἐλπίδα στατική. Σχεδὸν παθητικὴ...

Ἔτσι περιμένε, πάντα, τὸ αὔριο. Καὶ τὸ αὔριο γινότανε σήμερα· καὶ κείνος περιμένε τὸ αὔριο. Μιὰ ἀτέλειωτη ἐναλλαγὴ τοῦ αὔριο μὲ τὸ σήμερα! Μὲ μόνη δικὴ του συμμετοχή, σὲ τοῦτο τὸ παιχνίδι, τὴν προσδοκία. Καὶ τὴν ἀπόφαση νὰ δράσει αὔριο.

Ἀκολούθησε τὴν συνήθεια τῶν γονιῶν του. Μὲ μερικὲς, ἴσως, παραλλαγές. Καὶ πέρασε τὴ ζωὴ του προσμένοντας. Ἔγινε «πλήρης ἡμερῶν»... Τριακόσιες ἐξήντα ἐξη ἀκριβῶς! Καὶ πέθανε...

★

Τὸν διαδέχτηκε ὁ γιός του!... Ἦρθε τὰ μεσάνυχτα μαζί μὲ τις κωδονοκρουσίες τῆς χαρᾶς καὶ τὰ παιδικὰ ὄνειρα. Καὶ τις εὐχές: Νὰ εἶναι καλλίτερος ἀπ' τὸ γέρο πού ἔφυγε!

Πολλοί, λένε, τὸν ἔφερε ὁ Ἄη-Βασίλης μαζί μὲ πλοῦσια δῶρα. Μάλιστα, μερικοί, τρέξανε στὴ μεγάλη πλατεία μὲ τὸ χριστουγεννιάτικο δέντρο νὰ τὸν προὔπαντήσουν. Τὸ δέντρο τοὺς θάμπωσε! Ἦταν ὀλόφωτο, στολισμένο μὲ χρυσὰ σειρήνια, μὲ ἄψυχα ἀγγελούδια καὶ ἐτερόφωτα ἀστέρια. Τὸ κυττάξανε μὲ περιέργεια· καὶ θαμπωθήκανε. Στὸ τέλος, ὅμως, βεβαιώθηκαν πῶς, ὅλος τοῦτος ὁ διάκοσμος, ἦταν ψεύτικος.

Ὡστόσο μείνανε μὲ τὴν ψευδαίσθηση τῆς ἀλλαγῆς. Τὸ δέντρο θύμιζε τὸν ἐρχομὸ τοῦ καινούριου χρόνου. Εἶχε ἔρθει τὸ αὔριο! Κι' αὐτὸ τὸ αὔριο γέμισε τοὺς ἀνθρώπους αἰσιοδοξία.

Μόνο κάποιοι—μεμφίμοιροί στ' ἀλήθεια— ὑποστηρίζουν πῶς θάναι καλλίτερα ἂν τὸν ἔχει φέρει ὁ ἄγγελος μὲ τὴν ὀστεῶδη μορφὴ καὶ τις πολλὲς ἀνησυχίες. Γιατί, τότε,—λένε—τοῦτος ὁ νέος, ὁ γεμάτος παιδικὰ ὄνειρα, θὰ καταλάβει πῶς τὸ σήμερα μὲ τὸ αὔριο εἶναι οἱ δυὸ ὄψεις τοῦ ἴδιου νομίσματος. Καὶ δὲ θὰ χάσει τὸν καιρὸ του μὲ τὸ παιχνίδι τῆς ἐναλλαγῆς. Δὲ θὰ μείνει κυττάζοντας πότε τὴ μιὰ, πότε τὴν ἄλλη ὄψη τοῦ νομίσματος. Θὰ χουφτιάσει τὸ νόμισμα.

Ἡ ζωὴ του δὲν θὰ εἶναι ἕνα πέρασμα ἀνάγκης. Καὶ δὲν θὰ πεθάνει προσμένοντας!...

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

Φοιτητική Στήλη

ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟΣ ΧΡΟΝΟΣ

Το 1968 σημαδεύτηκε από τὰ ἀλλεπάλληλα φοιτητικά γεγονότα, πού συνετάραξαν τὸν κόσμο. Ἦταν μιὰ ἐπανάσταση, πού ξεκίνησε ἀπὸ τὸ ἀνικανοποίητο καὶ τὸ κενὸν τοῦ συγχρόνου νέου. «Κενό», πού δημιουργήθηκε ἀπὸ τὴν ἄρνησι κάθε πίστεως καὶ ἀπὸ τὴν καταπάτησι κάθε ἠθικῆς.

Ἔτσι μπαίνουμε στὴν καινούργια χρονιά, πού δὲν ξέρει κανεὶς τί θὰ μᾶς ἐπιφυλάξει. Ἴσως εἶναι εὐκόλο νὰ μᾶς καταβάλλῃ ἡ ἀπαισιοδοξία καὶ νὰ μελαγχολήσουμε γιὰ τὸ μέλλον. Δὲν εἶναι ὅμως τούτῃ ἡ σωστὴ γραμμὴ γιὰ ὅσους διατηροῦν ἀκόμα τὴ φλόγα τῆς Πεντηκοστῆς. Καὶ ὅσοι μετέχουμε στὴν πνευματικὴ προσπάθεια τῆς «Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως», διαθέτουμε τὴ «θεία φωτιά», πού γιὰ ἀλλῆ μιὰ χρονιά καλούμεθα—ὄτι κι' ἂν συμβῆ—νὰ τὴν διατηρήσουμε καὶ νὰ τὴν παρουσιάσουμε στὶς Σχολές μας καὶ στὴν κοινωνία.

Εἶναι τὸ καθήκον μας καὶ ἡ ἐπιταγὴ τοῦ 1969.

ΤΟ ΧΡΕΟΣ ΜΑΣ

Τὸ ἀκαδημαϊκὸ τοῦτο ἔτος βρῖσκει ἀνανεωμένο τὸ χριστιανικὸ φοιτητικὸ ἔργο, πού ἐκλήθη νὰ δώσῃ τὸ παρὸν ἀπὸ τοὺς πνευματικούς του ἡγέτας στὸν ραγδαία μεταβαλλόμενο καὶ γεμάτο προβλήματα κόσμο μας. Τὸ σύνθημα τῆς ἐφετεινῆς χρονιάς, «Ἐγγίσατε τῷ Θεῷ καὶ ἔγγιει ὑμῖν» (Ἰακώβου δ' 8), πού ἀνέλυσε καὶ παρουσίασε ὁ Ἄρχ. κ. Ἰωάννης Ἀλεξίου, δόνησε τίς ψυχὰς πολλῶν φοιτητῶν. Σ' αὐτοὺς ἀπευθυνόμενος καὶ ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἰερώνυμος, ἐτόνισε τὴν μεγάλην εὐθύνην τῶν νέων στὴν ἐποχὴ μας καὶ τὸ χρέος τους νὰ κρατήσουν ψηλά τὴν σημαία τῆς Πίστεως.

Ἰδιαίτερη ὅμως χαρὰ ἔδωσε σ' ὄλους μας ἡ παρουσία τοῦ Πατέρα τῶν Λεπρῶν Ραούλ Φολλερώ στὴν πολυπληθῆ ἐκείνη συγκέντρωσι. Τὸ μήνυμα πού μᾶς ἀπηύθυνε εἶχε σὰν κέντρο τὴν Ἀγάπη. Ἐφ' ὅσον ὑπάρχει δυστυχία σ' ὅποιαδήποτε μορφή,

εἶπε, ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ θὰ ἀπουσιάζῃ ἀπὸ τὴν γῆ.

Η ΑΓΑΠΗ, ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΜΑΣ ΜΕΡΙΜΝΑ

Ἔχουμε ἀποστολὴ σὰ νέοι νὰ δίνουμε τὸ παρὸν, ὄχι μόνο στὸ στίβο τῶν ἰδεολογικῶν ἀγώνων, ἀλλὰ καὶ στῆς Ἀγάπης τίς ἐπάλλξεις. Ἔτσι καὶ ἐφέτος μέλη καὶ συνεργάται τῆς φοιτητικῆς μας προσπάθειας τόσο στὴν Ἀθήνα, ὅσο καὶ στὴν Θεσσαλονίκη, βρῖσκονται συχνὰ κοντὰ στοὺς πονεμένους ἀδελφούς μας, σὲ νοσοκομεία, ὀρφανοτροφεία, πρεβαντόρια.

Συγχρόνως, ὁμάδες φοιτητῶν ἐπισκέπτονται μικρὲς ἐπαρχιακὲς πόλεις γιὰ νὰ δημιουργήσουν εὐκαιρίες πνευματικῆς ἐπικοινωνίας. Σημειώνουμε μιὰ τέτοια ἐπίσκεψι στὸ Αἰτωλικὸ καὶ Νεοχώρι (Αἰτωλοακαρνανίας). Ἐκεῖ εἶχαν τὴν ἐυκαιρία νὰ ἐρθοῦν σ' ἐπαφὴ μὲ τοὺς κατοίκους καὶ σὲ εἰδικὲς ὁμιλίες νὰ τοὺς παρουσιάσουν τὰ προβλήματα τῆς σημερινῆς νεότητος.

Τὶς δὲ ἡμέρες τῶν Χριστουγέννων οἱ φοιτηταὶ Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης βρῖσκονται κοντὰ στοὺς ἀκρίτας τῆς Θράκης. Ὅπου ὅμως μὴς καλεῖ τὸ χρέος τῆς Ἀγάπης δίνουμε μαζί μὲ τὸ λυτρωτικὸ μήνυμα τῆς θείας Ἀλήθειας καὶ ὅτι ἔχουμε συλλέξει, πού μπορεῖ νὰ δώσῃ χαρὰ σὲ μικροὺς καὶ μεγάλους.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ

Πλούσιες καὶ πυκνὲς εἶναι οἱ πνευματικὲς καὶ μορφωτικὲς εὐκαιρίες, πού δίδονται στὰ νεατά, πού σπουδάζουν τόσο στὴν Ἀθήνα καὶ στὴ Θεσσαλονίκη, ὅσο καὶ στὶς ἄλλες πόλεις πού λειτουργοῦν ἀνώτατες Σχολές. Μὲ τὴν ἔναρξι τοῦ πανεπιστημιακοῦ ἔτους ἔγινε στὸν Μητροπολιτικὸ Ναὸ Ἀθηνῶν καὶ στὸν Ἅγιο Γεώργιο (Ροτόντα) Θεσσαλονίκης εἰδικὴ πανφοιτητικὴ θεία Λειτουργία. Χιλιάδες φοιτητὰ παρακολούθησαν καὶ συμπροσευχήθηκαν μὲ θέρμη γιὰ τὴν πρόδό τους. Εἰδικὲς ὁμιλίες καὶ συγκεντρώσεις ὁργανώθηκαν γιὰ τοὺς σπουδαστάς, ὅπου τονί-

«ΑΡΧΙΜ. ΙΩΗΛ ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ»,
 Ἐπιμέλεια Γεωργίου Κούβελα. Ἐκδοσις
 Χριστιανικῆς Στέγης, Καλαμάτα.

Κάθε ἔργο πού παρουσιάζει μορφές τῆς
 νεωτέρας μας πνευματικῆς ἱστορίας εἶναι
 πολύτιμο. Συμβάλει στήν κατανόησι τῆς
 ἐποχῆς μας καί στήν μελέτη τῶν συγχρό-
 νων ρευμάτων. Σάν τέτοιο χαιρετίζουμε
 καί τήν ἔκδοσι τῆς «Χριστιανικῆς Στέγης
 Καλαμῶν», μέ ἐπιμέλεια τοῦ κ. Γεωργίου
 Κούβελα, γιά τόν ἀφανῆ ἐργάτη τῆς Ἐκ-
 κλησίας μας Ἰωὴλ Γιαννακόπουλο. «Εἶναι
 ἕνα χρέος τιμῆς, μιά ὀφειλομένη προσφορά
 ἀγάπης καί θαυμασμοῦ στήν θαυμαστή
 προσωπικότητα τοῦ φλογεροῦ κληρικοῦ,
 πού ἐκδεδάσθησε τή ζωῆ του στή διακονία
 τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ καί τίμησε τήν πόλι
 τῆς Καλαμάτας», τὸ ἀναμνηστικό αὐτὸ
 τεῦχος.

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Μεσσηνίας κ.
 Χρυσόστομος, ὁ Δήμαρχος Καλαμάτας,
 στενοὶ συνεργάται του καί φίλοι, παρουσιάζουν
 τήν πολύμορφη δρᾶσι του στό κήρυγμα,
 στήν ἐξομολόγησι καί στήν συγγραφή.
 Δυστυχῶς, ὁ τελευταῖος τοῦτος τομεύς,
 πού εἶναι ἴσως καί ὁ πιό ἀξιόλογος, δέν
 παίρνει τήν θέσι πού τοῦ ταιριάζει. Τὸ ἔρ-

μηνευτικό του ἔργο στήν Παλαιὰ Διαθήκη—
 ἔργο μεγάλο καί πολύ μόχθου—χρειάζεται
 εἰδική παρουσίασι ἀπὸ εἰδικούς. Ὡστόσο
 ὅμως, ὁ τόμος αὐτός γιά τὸν ἀείμνηστο
 π. Ἰωὴλ συγκινεῖ ὅσους τὸν ἐγνώρισαν
 καί γνωρίζει σ' ὅσους δέν τὸν ἐγνώρισαν
 τὸν ἀφανῆ, ἀλλὰ πολύμορφο καί πολυτά-
 λαντο τοῦτον πνευματικὸν ἄνθρωπο.

Εἶναι μιά ἔκδοσις προσεγμένη, ἐπιμελη-
 μένη, πού μᾶς ζωντανεῖ τόσο μέ τὰ κεί-
 μενα τοῦ ἰδίου καί τῶν συνεργατῶν του,
 ὅσο καί μέ τὰ περιστατικά—συναρπαστικά
 μερικές φορές—τῆν ἀγωνιστικὴν μὰ καί τα-
 πεινὴν προσωπικότητα τοῦ Ἰωὴλ Γιαννα-
 κοπούλου. Ἱεροκῆρυξ προσγειωμένος καί
 θερμὸς παρουσιάζεται, ἀκαμπτος μπρὸς
 στοὺς κατακτητὰς καί τοὺς κομμουνιστὰς,
 συμπαραστάτης τῶν πονεμένων, ἐμπνευ-
 στής καί ἰδρυτῆς τοῦ Ἡσυχαστηρίου τῶν
 Καλαμῶν καί θαθὺς συγγραφεὺς.

Ἐπαινος ὀφείλεται στὰ μέλη τῆς «Χρι-
 στιανικῆς Στέγης» καί ἰδιαίτερα στὸν
 κ. Γεώργ. Κούβελα, γιά τὴν ὥραία τους
 πρωτοβουλία νὰ πλουτίσουν τὴ νεωτέρα
 ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας μας μέ τὴ χρυσὴ
 τούτη καλαματιανὴ σελίδα, πού φέρνει τὴν
 ἐπιγραφή «Ἰωὴλ Γιαννακόπουλος».

σθηκε ἡ εὐθύνη τους καί ἡ ἀποστολὴ τους
 στοὺς καιροὺς μας.

Γιά δὲ τὰ μέλη καί τοὺς φίλους τῆς
 Χ.Φ.Ε. δημιουργοῦνται καί ἄλλες εἰδικές
 εὐκαιρίες. Σημειώσουμε τὴν ὁμιλία τοῦ
 Ψυχιάτρου κ. Ἀρ. Ἀσπιώτη, γιά τοὺς φοι-
 τητὰς καί τίς φοιτήτριες τῶν τελευταίων
 ἐτῶν μέ θέμα: «Προσανατολισμοὶ τοῦ νέου
 ἐπιστήμονος». Ὁ ὁμιλητῆς ἐτόνισε τίς εὐ-
 θύνες καί τὸ χρέος τοῦ νέου ἐπιστήμονος
 καί ἀνέλυσε τὴν πορεία του—πού πρέπει
 νὰ εἶναι πραγματικὴ, προσγειωμένη, ἀλλὰ
 καί πνευματικὴ.

Ἐπίσης εἶχαμε τὴν εὐκαιρία νὰ παρα-
 κολουθῆσομε τὸν καθηγητὴ καί Ἀκαδη-
 μαϊκὸ κ. Ἰ. Θεοδοωρακόπουλο, πού μίλησε
 μέ θέμα: «Ἡ οὐσία τῆς θρησκείας», καθὼς
 καί τὴν μορφωτικὴν συγκέντρωσι, πού μᾶς
 χάρισε ἡ μουσικοκριτικὴ σ. Ἀθηνᾶ Σπα-
 νοῦδη, μέ θέμα τὰ Χριστοῦγεννα στή Μου-
 σική.

Ἰδιαίτερός θὰ πρέπη νὰ ὑπογραμμίσου-
 με τὴν καθιέρωσι τοῦ «Σεμιναρίου Νεότη-

τος» καί τὴν λειτουργία τῶν Κύκλων τῆς
 Ἁγίας Γραφῆς. Τὸ «Σεμινάριο Νεότητος»,
 πού γιά τοὺς φοιτητὰς διευθύνει ὁ θεολό-
 γος κ. Ἀλ. Βάμβας καί γιά τίς φοιτήτριες
 ἡ φιλόλογος δις Ἐλ. Λογοθέτου, ἀσχολεῖ-
 ται μέ τὰ ρεύματα καί τίς τάσεις τῆς ἐπο-
 χῆς μας καί τὴν κατεῦθουσι καί ἀποστολὴν
 τῶν αὐριανῶν ἐπιστημόνων. Συγχρόνως
 οἱ Κύκλοι Ἁγίας Γραφῆς μᾶς βοηθοῦν
 γιά μιά συστηματικώτερη πνευματικὴ κα-
 τάρτισι.

Ἀλλὰ καί στήν Θεσσαλονίκη, οἱ συνά-
 δελφοὶ μας ἔχουν παρόμοιες εὐκαιρίες.
 Ἐκτὸς ἀπὸ διαλέξεις, πού δίδουν πανεπι-
 στημιακοὶ διδάσκαλοι καί ἄλλοι, ἔχουν
 καί τίς ἐβδομαδιαίας βιβλικῆς συγκεντρώ-
 σεις τοῦ καθηγητοῦ κ. Σ. Ἀγουρίδου. Πο-
 λλοὶ συνάδελφοι τῆς συμπρωτεύουσῆς παρα-
 κολουθοῦν μέ ἐνδιαφέρον τὴν ἐμβάθυνσι
 στὸν Αἰώνιον Λόγον τοῦ Θεοῦ, πού δίδει
 μηνύματα γιά τὸν κάθε ἄνθρωπο κάθε ἐ-
 ποχῆς.

Ο ΕΝΤΕΤΑΛΜΕΝΟΣ

Ἄρχιμ. Ἀνθίμου Ρούσσα, θεολόγου-φιλολόγου: «ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ», πρόλογος Μητροπολίτου Κοζάνης κ. Διονυσίου, Ἀθήναι.

Χειριστὴς καλῶς τοῦ προφορικοῦ καὶ γραπτοῦ λόγου, μᾶς ἔδωσε τώρα τελευταία σ' ἓνα καλαίσθητο τόμο μιὰ σειρά κηρυγμάτων του ὁ π. Ἀνθίμος Ρούσσας. Πλουτίζει ἔτσι τὴν ὥς τώρα ἀρκετὰ πλούσια βιβλιοθήκη τῶν Κυριακοδρομιῶν καὶ βοηθεῖ τοὺς «διακόνους» τοῦ θείου λόγου. Τὸ κάθε κήρυγμά του διαπνέεται ἀπὸ πίστι καὶ δίδει μερικὲς νέες ἰδέες καὶ παρατηρήσεις στὴν εὐαγγελικὴ περικοπή. Ἡ ὅλη του ἐργασία εἶναι προσεγμένη καὶ γλωσσικὰ ἀψογή. Γράφει ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Κοζάνης κ. Διονύσιος στὸν πρόλογό του: «Ἀπληλαγμένα πολλοῦ θεωρητικοῦ φόρτου, χωρὶς νὰ στεροῦνται ὑγιоῦς θεολογικῆς πνοῆς, τὰ ἐν τῷ παρόντι τόμῳ κηρύγματα εἶναι γλαφυρὰ καὶ ψυχοφελῆ ἀναγνώσματα πρὸς οἰκοδομὴν τῶν πιστῶν».

Ἡλία Δ. Μουτσούλα, Δ. Θ.: «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΝΥΣΣΗΣ ΩΣ ΕΡΜΗΝΕΥΤΗΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ», Ἀθήναι 1968.

Καὶ ἡ μονογραφία αὐτὴ τοῦ κ. Ἡλίου Μουτσούλα παρουσιάζει τὰ ἴδια γνωρίσματα τῆς ὥς τώρα πνευματικῆς προσφορᾶς του: ἐμβάθυνσι, ἐπιμέλεια, πίστι. Μὲ τὸ πολὺπλευρο τοῦτο φακὸ μελετᾶται τὸ θέμα του, παρουσιάζοντάς μας μὲ συντομία τὸν Γρηγόριο Νύσσης σάν ἐρμηνευτὴ τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ἀσχολεῖται μὲ τὰς προϋποθέσεις πρὸς κατανόησιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τὸν τρόπον τῆς ἐρμηνείας της κατὰ τὸν Γρηγόριο, ἐρευνᾷ εἰδικώτερα τὰ διὰ διαφορὰ ἐρμηνευτικὰ ἔργα του, καὶ καταλήγει: «ὅτι ἡ Ἁγία Γραφή διὰ τὸν Γρηγόριον Νύσσης, ὡς καὶ διὰ πάντας τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι οὐχὶ ἀπλοῦν τι βιβλίον ἀλλ' αὐτὸς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ...».

I. Γ. ΑΛΞΙΟΥ

Γ. Κουρμούλη: «ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ», Ἀθήναι 1967.

Ὁ καθηγητὴς τῆς γλωσσολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν κ. Γ. Κουρμούλης ἐξέδωσεν ἓνα θαυμάσιον πόνημα σχετικὸν μὲ τὰ προβλήματα τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης.

Κατὰ τὴν ἀλφαθητικὴν ἔνταξιν τῶν λημμάτων δὲν ἠκολούθησε τὸν παραδοσιακὸν τρόπον, ὥστε αἱ λέξεις νὰ εὐρίσκωνται ἀπὸ τὸ πρῶτον γράμμα, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ τελευ-

ταῖον π.χ. τὸ ρῆμα ἀντιστρέφω θὰ εὐρεθῆ εἰς τὴν κατάληξιν -ω, τὸ ὄνομα ἀντιστροφή εἰς τὴν κατάληξιν -ῆ ἔντευθεν καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ λεξικοῦ ὡς ἀντιστρόφου.

Ἡ ἀντίστροφος κατάταξις τῶν λέξεων παρέχει εἰς τὸν ἐπιθυμοῦντα νὰ ἐμβάθῃ εἰς τὴν ἑλληνικὴν, τὴν δυνατότητα νὰ παρακολουθῆ καὶ νὰ συνεξετάσῃ τὰς λέξεις ἐξ ἐπόψεως μορφολογικῆς, ὀρθογραφικῆς, ἐτυμολογικῆς.

Ὁ πλοῦτος τῶν λέξεων (τὸ λεξικὸν αὐτὸ εἶναι τὸ πληρέστερον εἰς λέξεις), ἡ ἐπισημονικὴ, συγχρονικὴ διάταξις τῆς ὕλης, ἡ φωτισμένη εἰσαγωγή δὲν θέτουν μόνον ἐπὶ τάπητος οὐσιώδη προβλήματα ὀρθογραφίας, ἀλλὰ καὶ δίδουν ἐπισημονικὰς ἀπαντήσεις, ὀδηγητικὰς εἰς πρακτικὰς λύσεις.

Ἡ ἔκδοσις ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Κουρμούλη τοῦ ἀντιλεξικοῦ ἀποτελεῖ ἀληθῆ μορφωτικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν προσφορὰν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἑλληνικῆς, ὅχι μόνον διότι τὸ βιβλίον εἶναι πρωτότυπον εἰς τὸ εἶδος του, ἀλλὰ καὶ διότι κατευθύνει τὴν σκέψιν τοῦ ἀναγνώστου πρὸς τὴν ὀρθὴν χρῆσιν τῶν λέξεων.

Γ. Μ.

Γ. Μπαμπινιώτη—Π. Κοντοῦ: «ΣΥΓΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ», Ἀθήναι 1967.

Οἱ κ. κ. Μπαμπινιώτης καὶ Κοντός, συνεργάται τοῦ κ. Κουρμούλη εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ ἀντιλεξικοῦ, εἰς τὴν παρουσίαν τῆς γραμματικῆς τῶν ἀκολουθοῦν τὰ γλωσσικὰ διδάγματα τοῦ διδασκάλου τῶν.

Κατ' αὐτοὺς νέα ἑλληνικὴ δὲν εἶναι ἡ καθαρεύουσα, οὔτε ἡ δημοτικὴ τύπου Τριανταφυλλίδη, ἀλλ' ἡ ἐξελεκτικὴ σύνθεσις τῶν δύο. Ἀληθὴς δημοτικὴ, ἔλεγεν ὁ Τζάρτζανος, εἶναι ἡ γλῶσσα ποῦ ὁμιλοῦν ἀθιάστως οἱ μορφωμένοι ἄνθρωποι εἰς τὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα τῆς Ἑλλάδος καὶ εἶχε δίκαιον.

Αὐτὴν τὴν γλωσσικὴν πραγματικότητα παραδέχονται οἱ δύο συγγραφεῖς. Δὲν περιφρονοῦν ὅμως τὴν δημοτικὴν, ἀλλὰ καὶ δὲν κηρύσσουν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς καθαρευούσης. Ὑποστηρίζουν, καὶ δικαίως, τὴν ἀλληλεπίδρασιν καὶ σύνθεσιν τῶν δύο γλωσσικῶν ἰδιωμάτων.

Ἡ μέθοδος τῆς ἐν λόγῳ γραμματικῆς δὲν εἶναι ἱστορικὴ, ἀλλὰ συγχρονικὴ. Παρακολουθεῖ τὰς λέξεις ὅχι εἰς τὴν ἱστορικὴν τῶν διαφοροποιήσιν, ἀλλ' εἰς τὴν παρούσαν λειτουργικὴν καὶ μορφολογικὴν τῶν φάσιν δι' αὐτὸ οἱ σ. ἀκολουθοῦντες τὰ διδάγματα τοῦ καθηγητοῦ Κουρμούλη, δὲν χωρίζουν τὰ οὐσιαστικά κατὰ γένη, ἀλλ' εἰς διπτῶ-

τα, τρίπτωτα, μεικτά, αναλόγως του αριθμού των διαφορετικών μορφολογικώς πτώσεων. Πρωτοτυπία επίσης εμφανίζουν εις τας καταλήξεις των επιθέτων και την κλίσην του ρήματος.

Ἡ γραμματικὴ αὐτὴ εἶναι πρακτικὴ, εὐμέθοδος, πρωτότυπος, συνοδεύεται ἀπὸ πλῆθος ἀσκήσεων, ἡ ἀναγραφή δὲ τῶν κυρίων γραμματικῶν ὄρων καὶ εἰς τὴν ἀγγλικὴν παρέχει τὴν δυνατότητα τῆς χρήσεως τοῦ βιβλίου αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τούτων ξένους.

Γ. Μ.

★

Ἀλεξοπούλου Θ. Βασιλείου, Γυμνασιάρχου: «HELEN KELLER» (ΕΛΕΝ ΚΕΛΛΕΡ), 1880-1968, Ἀθήναι 1968.

Εἶναι ὁμολογουμένως ἀξιοθαύμαστος ἡ δραστηριότης καὶ ἡ ἐργατικότης τοῦ Γυμνασιάρχου κ. Β. Ἀλεξοπούλου, ὁ ὁποῖος, παρὰ τὰς πολλαπλὰς ἀπασχολήσεις του, παρουσιάζει συγχρόνως καὶ μίαν λίαν ἀξιέπαινον συγγραφικὴν προσπάθειαν.

Ἡ περὶ Ἐλεν Κέλλερ ἐργασία του εἶναι ἡ 15ῃ σειράς μονογραφιῶν, εἰδικῶν παιδαγωγικῶν καὶ κοινωνικῶν θεμάτων καὶ πρωτοτύπων ἐργασιῶν ὅπως: Κόπωσης καὶ Ὑπερκόπωσης, Ξενομανία τῶν Ἑλλήνων, Πρωτοπόροι τοῦ Σχολείου Ἐργασίας, Σπράνγκερ, Γιούνιγ, Φαίρστερ κ.λ.π.

Ἡ περὶ Κέλλερ ἐργασία περιλαμβάνει ὄχι μόνον μίαν ἔγκυρον ἱστορίαν τῆς ζωῆς τῆς περιφήμου αὐτῆς ἀναπήρου ἀγωνιστρίδος κοινωνικῆς ἐργατίδος καὶ ἀληθοῦς φιλοσόφου, ἀλλὰ καὶ κατάλογον τῶν μελετῶν τῆς καὶ ἀρκετὰ διαλεγμένα ἀποφθέγματα ἐκ τῶν ἔργων τῆς.

Μὲ τὴν ἀνάγνωσίν τινων ἐξ αὐτῶν αἰσθάνεται ὁ ἀναγνώστης τὰ ἐφηθικὰ περουργήματα τῆς ψυχῆς.

«Ὅταν κλεινὴ μιά πόρτα εὐτυχίας, μιά ἄλλη ἀνοίγει».

«Προσπάθησε νὰ λησμονῆς τὸν ἑαυτὸν σου καὶ τότε θὰ εὕρης χαρὰν».

«Αἰώνια ἀλήθειαι ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἐξυπηρετικότης»

«Πρόδος σημαίνει ριψοκίνδυνος μεγαλοψυχία».

Δὲν δυνάμεθα παρὰ νὰ συχαρῶμεν εὐλικρινῶς τὸν κ. Ἀλεξόπουλον.

Δ. Γ. ΚΟΥΤΡΟΥΜΠΑΣ

★

Μέσα σ' ἓνα καθαρὸ νησιώτικο χρῶμα κινεῖται ὁ Βελ. Φρέρης στίς: «ΣΥΡΙΑΝΕΣ ΗΘΟΓΡΑΦΙΕΣ» του, πού κυκλοφόρησαν ἀπ' τὸν «Καλὸ Τύπο». Ξεχασμένες ἱστορίες, παιδικές ἀναμνήσεις, πρόσωπα καὶ πρά-

γματα, ἦθη καὶ ἔθιμα τῆς Σύρου, ὅλα ζωντανεῦν ἀπ' τὴν ἐπιδέξια πέννα τοῦ κ. Φ. Ἡ ἀφήγησις εἶναι ἀπλή καὶ ζεστή, χωρίς ἐπιτήδευση. Ὁ σ. κατορθώνει νὰ μπάξει τὸν ἀναγνώστη στὴ συριανὴ ἀτμόσφαιρα γιὰ νὰ χαρεῖ τὸ τοπικὸ χρῶμα.

★

Γεμάτοι νοσταλγία καὶ ὁμορφία οἱ «ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ» τοῦ Στεφάνου Ρόδη (Ἐκδοσις Καλὸς Τύπος). Μᾶς ξαναφέρνουν πίσω, στὸν παλιὸ καλὸ καιρὸ, στὴ ρωμαντικὴ Ἀθήνα, μὲ τὰ φαναράκια τοῦ γκαζιοῦ στοὺς δρόμους, τὶς μισάνοιχτες γριλλίαι, τὶς γλάστρες μὲ θασιλικὸ στὸ περθᾶζι καὶ τοὺς τροβαδούρους μὲ τὴν κιθάρα στὰ στενὰ δρομάκια τῆς Πλάκας. Ὁ σ. ζωντανεῖ μετὰ πολὺ κέφι καὶ μαστοριά, ἀλλὰ καὶ ἀγάπη, τὴν Ἀθήνα τῆς ἐποχῆς τοῦ Γεωργίου Βλάχου καὶ τοῦ Τέλλου Ἀγρα, τοῦ Μωραϊτίνου καὶ τοῦ Παπαδιαμάντη. Μέσα ἀπ' τὰ στενά σοκάκια μᾶς ἀνεβάζει στὸ ἐκκλησάκι τοῦ Ἁγίου Ἐλισσαίου νὰ παρακολουθήσουμε τὶς ἱεροτελεστίας μὲ δεξιὸ ψάλτι τὸν Παπαδιαμάντη. Κι' ἀπὸ κεῖ στὴ Δεξαμενὴ, στὸ καφενεῖο «Παράδεισος», νὰ πάρουμε μαζί μὲ τὸν κύρ-Ἀλέξανδρο τὸν καφέ μας. Κι' ὕστερα στοῦ «Ψαρρῆ» στὴν ταξέρνα τοῦ Καρχιναῆ, νὰ πιοῦμε μαζί του τὸ «μίσο». Θὰ ἀκολουθήσει τὸ Ἄλσος, τὸ Νέο Φάληρο, οἱ Ἀμπελόκηποι, τὰ Πατήσια, ἡ Κηφισιά. Ἔτσι, οἱ «ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ» θὰ ζωντανέψουν μέσα στὶς σελίδες του παλιῆς ξεχασμένες γωνιῆς τῆς Ἀθήνας.

★

Ο ΠΛΑΝΗΤΗΣ ΜΕ ΤΗ ΖΩΗ, τῆς Μαρίας Δαβαρούκα—πού κυκλοφόρησε σὲ μιά καλαισθητὴ ἔκδοσις ἀπ' τὸν ἐκδοτικὸ εἶκο «Alvin Redman» (Hellas)—εἶναι ἓνα μυθιστόρημα μὲ πολλὴ πρωτοτυπία στὴ σύλληψη καὶ μὲ μοντέρνο—μὲ τὴν καλὴ ἔννοια τοῦ ὄρου—γράψιμο. Δυὸ ἐξωγήινα πλάσματα φτάνουν ἀπρόσκλητα στὸν πλανήτη μας! Μέσα ἀπὸ τὰ κατακαθαρα μάτια τους, τὰ ἀπαλλαγμένα ἀπὸ τὴν γῆϊνη πραγματικότητα καὶ τὴν ἀνθρώπινη κακία ἡ σ. θὰ ἀναλύσει τὴν ἔσχασια (!) πνευματικὴ μας πορεία, τὴ θαυμάσια (!) κοινωνικὴ μας συγκρότησι καὶ τὸν γῆϊνο ἐσωτερικὸν μας κόσμον. Γιὰ νὰ ὑποβάλει, μὲ τὴν μέθοδο τῆς ἀντιδιαστολῆς, τὴν κοσμοθεωρίαν. Κι' ἡ κοσμοθεωρία τῆς εἶναι θεμελιωμένη σὲ γερὰς θέσεις. Ἔτσι «Ὁ Πλανήτης μὲ τὴ Ζωή» δὲν εἶναι μόνον ἓνα εὐχάριστο καὶ πρωτότυπο μυθιστόρημα, εἶναι καὶ μιά πετυχημένη προσπάθεια ψυχογραφῆσεως τοῦ πολιτισμοῦ μας.

Σμιλεμένα με δεξιοτεχνία και ύπομονη είναι και τὰ 13 διηγήματα που έκλεισε στο βιβλίο της «ΦΟΝΙΑΔΕΣ» ή Κα Σοφία Κλήμη—Παναγιωτοπούλου. Λόγος ρεαλιστικός (με την ένδοσσοπική έννοια του όρου)· σχεδόν νωπότερι στα σάπια μέλη της κοινωνίας μας. Γλώσσα ζωντανή και ρέουσα. Ξεματωγραφικά παρμένη απ' τή σύγχρονη πραγματικότητα. Το ξεσκεπάσμα του άλλου έαυτού μας, εκείνου που κληρομήσαμε από τον Κάιν, γίνεται με παρησία και θάρρος. "Όταν άποσώσει κανείς και την τελευταία σελίδα του βιβλίου—και τουτο γίνεται γρήγορα και εύχάριστα—τότε θά συμφωνήσει με τήν σ. «'Αλοι μας—μ' ένα μας λόγο, κάποια πράξη μας—γίναμε κάποτε φονιάδες». Τά λόγια που συνθέτουν τό φιλοσοφικό υπόβαθρο του βιβλίου και γίνονται ό συνδετικός κρίκος ανάμεσα σε όλα τὰ διηγήματα.

★

Η Κα Πίτσα Δενδριού, στο μυθιστόρημά της: «Ο ΔΙΧΑΣΜΕΝΟΣ», άνοίγει με πολλή δεξιοτεχνία τήν αύλαία, απ' όπου θά παρακολουθήσουμε τήν εξέλιξη του μύθου και τήν κίνηση των ήρώων της. Η συνέχεια, δυστυχώς, μάς άπογοητεύει. Η πρωταγωνίστρια είναι μιά νοσηρή γυναίκα πλάγι σ' έναν ύποτονικό—διανοητικά και ψυχικά—άντρα. Κι' ή φιλοσοφική τοποθέτηση: "Ενας άπαραδέκτος φροϋδισμός, διάχυτος σε όλο τό έργο. Έδω, οι άνθρωποι, δέν σκέφτονται τίποτα πέρα απ' ότι προσφέρει ό αισθησιασμός. Ζούν και κινούνται για τό σέξ...

Ένα πολύ ώραίο άνοιγμα τής αύλαίας· και πίσω απ' τό ρινοτό ή καταπαχτή του έρωτισμού. Τί κρίμα!

★

Ό Δημήτρης Γκούτας στο βιβλίο του: «ΤΟ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΗΜΕΡΑ», μάς δίνει μερικές «ταξιδιωτικές έντυπώσεις από τήν όδοιπορία Καθολικών και Όρθοδόξων στη Δυτική Εύρώπη». Με στροτή αφήγηση, χωρίς ιδιαίτερες λογοτεχνικές αξιώσεις, πα-

ρουσιάζει τήν πνευματική Εύρώπη και τὰ σύγχρονα προβλήματά της.

★

Ό «ΠΙΠΗΣ Ο ΡΕΜΠΕΛΟΣ» του Γ. Σαματούρα είναι μιά ήθρογραφική βιογραφία, που μέσα από τό παραμύθι και τό πρόσωπο του ήρωα ζωντανεύει μιά ξεχασμένη έποχή. Η προπολεμική έποχή, που ό σύγχρονος ρυθμός τής ζωής τήν έχει τόσο πολύ άπομακρύνει από μάς, ώστε να τήν θεωρούμε παλιά και ξεχασμένη κι' άς θρίσκειται, χρονικά, κοντά μάς. Θαλάσσιες περιπέτειες και στεριανές αναπολήσεις, μέσα σ' ένα κάδρο ρέμπελης ζωής και κρασιού, ξεπετιούνται ή μιά μετά τήν άλλη απ' τις σελίδες του βιβλίου. Έκείνο που χαιρείται κανείς διαβάζοντάς το, είναι ή γλώσσα με τή γνήσια θαλασσινή διάλεκτο και ή στροτή αφήγηση.

Ό Μανώλης Πράτσικας στο «ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ» του, τήν ποιητική συλλογή που κυκλοφόρησε τον περασμένο χρόνο, μάς προβληματίζει με τις ύπαρξιακές του προεκτάσεις. Ό κεντρικός πυρήνας είναι ό θάνατος. Άλλά μέσα σ' αυτόν τον πυρήνα και πέρα απ' τό «άπλό γεγονός του θανάτου» ύπάρχει ή άναγωνία ύπαρξιακή αναζήτηση. Υπάρχει ή ανθρώπινη άνάγκη να δικαιολογηθεί ή παρουσία τής ζωής πάνω στη γη. Να θρεθεί ό δρόμος που θά μάς βγάλει απ' τό μεγάλο έρωτηματικό, που τοποθετεί μέσα μας ή ίδια ή "Υπαρξη. Το έναγωνίο και πανανθρώπινο έρωτηματικό!

Οι διαπιστωτικές προεκτάσεις που ύπάρχουν στην ποίηση του Πράτσικα φωτίζουν θετικά τήν ύπαρξιακή του πορεία. Έδω κλείνεται ένα δράμα· τό δράμα του ανθρώπινου γένους. Και έπισημαίνεται ή ευθύνη μας που γεννιέται απ' τήν έγκληματική σιωπή μας μπροστά στους νέους καιρούς. Το «ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ» δέν είναι ή ποίηση που «τέρπει» είναι ή κατακάθαρη φωνή μιάς καρδιάς που πάσχει με ειλκρίνια—δίχως τους φαρισαϊσμούς του άγχους του «μοντέρνου» ποιητικού λόγου—και άναζητεί με συνέπεια.

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ

Είναι θέβαια αρκετά καθυστερημένα, όμως η στήλη αυτή οφείλει τὰ λίγα αὐτὰ λόγια στὴν δίδα 'Ελένη Οικονομοπούλου γιὰ τὸν δίσκο πού ἐκυκλοφόρησε πρό μηνῶν μὲ τὸ ὁρατόριό της «Ὁ Κοινωνικός», σὲ στίχους τοῦ Γ. Βερίτη.

Ἡ ἑλληνικὴ μουσικὴ παραγωγὴ εἶναι πτωχότατη σὲ Ὁρατόρια. Κι' ἔτσι κάθε τέτοιο ἔργο πού γράφεται, εἶναι καὶ ἕνα σημαντικό βῆμα στὸν ἐμπλουτισμὸ τῆς μουσικῆς αὐτῆς περιοχῆς, τὸ πρόβλημα τῆς ὁποίας εἶναι ἀπολύτως συνηρημένον μὲ τὴν παρακμὴ καὶ τὸν ἀφανισμὸ τῆς μουσικῆς ζωῆς τοῦ τόπου.

Τὸ ἔργο, λοιπόν, τῆς δίδος Οικονομοπούλου εἶναι γραμμένο ἀπλά, μεθοδικά, χωρίς προβλήματα, προφανέστατα γιὰ νὰ μποροῦν νὰ τὸ δεχθοῦν καὶ νὰ τὸ καταλάβουν οἱ μεγάλες μάζες, χωρίς νὰ χρειάζεται νὰ καταβάλλουν ἰδιαιτέρες προσπάθειες.

Οἱ μελωδικές γραμμές εἶναι ἀπλές, ἡμέρες, χωρίς τίς σκιές καὶ τίς καυτερές συσπάσεις τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀγωνίας πού συνέχουν τοὺς σύγχρονους συνθέτες, κυλοῦν ἡρέμες καὶ ἀνέμελες. Οἱ ἁρμονίες τῆς χορφῆς εἶναι διαυγεῖς, γλυκές, ἡχοῦν δεμένες εὐχάριστες καὶ εἶναι φανερὴ ἡ ἐμμονὴ τῆς συνθέτιδος νὰ μείνῃ πιστὴ στὴν παραδοσιακὴ μουσικὴ γραφῆ.

Ἡ ἐνορχήστρωση τοῦ ἔργου ἔγινε ἀπὸ τὸν ἐμπειρότατον συνθέτη κ. Κ. Κυδωνιάτη. Πρέπει νὰ τονισθῆ, ὅτι, ἡ ἐπιτυχημένη ἐνορχήστρωση βοηθᾷ σημαντικὰ στὴν δημιουργίαν τῆς εὐχάριστης ἐντυπώσεως τοῦ ἔργου.

Βέβαια, ἡ ποίηση τοῦ Γ. Βερίτη εἶναι μιὰ αὐθόρμητη καὶ πηγαία ἔκφραση μιᾶς ζεστῆς καὶ πιστῆς καρδιάς. Ἐχει ὅμως παρατηρηθῆ, ὅτι μερικὰ ποιήματά του, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ «Κοινωνικός», ὅταν ἔτυχε νὰ τονισθοῦν, μὲ τὴν ἔξαρση τοῦ λόγου ἀπὸ τὴν μουσικὴ, ἄρισμένοι ἀδύνατοι στίχοι τοὺς ἐπαρουσίασαν ἀκόμη ἐντονώτερη τὴν κάποια ὑποτονικότητά τους, γεγονός τὸ ὁποῖον θὰ πρέπει νὰ προσέχουν οἱ συνθέτες.

Γενικά, ἡ ἐκτέλεση τοῦ Ὁρατορίου εἶναι πολὺ ἐπιμελημένη. Τὸ ἐκλεκτὸ ὄλικὸ τῆς Ὁρχήστρας καὶ τῆς Χορφῆς ἀποδί-

δουν τὰ μέρη τους, ὑπὸ τὴν καθοδήγηση τῆς συνθέτιδος, μὲ πλαστικότητα τονικὴ ἀκρίβεια καὶ μὲ αἰσθητικὴ κατὰ τὴν ἐναλλαγὴ τῶν διαφόρων μερῶν.

Ἡ συμβολὴ τῶν σολίστ, τῆς ὕψιφῶνου κ. Μ. Χαλαραμπίδου καὶ τῆς μεσοφῶνου κ. Κ. Ἀποστολάκη εἶναι ἀπολύτως σημαντικὴ.

Ἐμπειρες καὶ οἱ δύο καλλιτέχνιδες, κρατοῦν τὰ μέρη τους μὲ σιγουριά καὶ πάντα μέσα στὸ κλίμα τοῦ ἔργου. Ἄς εὐχηθοῦμε, ἐκτὸς ὄλων τῶν ἄλλων, ὁ δίσκος νὰ ἔχῃ καὶ τὴν ἀνάλογη ἐμπορικὴ ἐπιτυχία, γιὰτὶ γνωρίζω τίς οικονομικὲς συνέπειες οἱ ὁποῖες ἀκολουθοῦν αὐτοῦ τοῦ εἴδους τίς εὐγενικὲς ἐπιδιώξεις.

★

Ἡ πιανίστα κ. Κ. Τρούλη εἶναι μιὰ γνήσια στοφὸ σολιστικὴ, ἡ ὁποία διαθέτει ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ προσόντα καὶ τίς προϋποθέσεις τῆς σοβαρῆς μουσικοῦ. Εἶναι μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ δραστήριες καλλιτέχνιδες τοῦ πιάνου, οἱ ἐμφανίσεις τῆς ὁποίας συνεχῶς σημειοῦνται μιὰ ἀνοδικὴ πορεία.

Ἐξετάζοντας τὸ ρεσιτάλ τῆς 25 Ὀκτωβρίου στὸ «Γκαίτε Ἰνστιτούτ» καὶ κρίνοντας τὰ πράγματα ἀπὸ σκοπιᾶς λεπτομερειῶν, θὰ εἶχε κανεὶς νὰ παρατηρήσῃ ὅτι μερικὲς τεχνοτροπίες ταιριάζουν περισσότερο στὴν ψυχοσυστασία καὶ πρό πάντων στὴν εὐαισθησία τῆς καλλιτέχνιδος, ὅπως ἀπέδειξε ἡ ὥραια ἐκτέλεση τοῦ Μότσαρτ καὶ τοῦ Μπετόβεν.

Στὰ δύο αὐτὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ἀπετέλεσαν τὸ κορύφωμα τῆς καλλιτεχνικῆς τῆς ἐργασίας, ἐφάνη ἡ σοβαρὴ μελέτη καὶ ἰδίως, ἡ τάσις τῆς ἐνδεδειχῆς ἐπεξεργασίας τῶν λεπτομερειῶν.

Στὸν Μότσαρτ, τὸ παίξιμο εἶχε τὴν ἀθρότητα, τὴν διαφάνεια καὶ τὴν ἐλαφράδα ἐκείνη τοῦ ὄλικου πού καθιστᾷ ἕνα ἔργο κομφοτένημα καὶ ἀντιπροσωπευτικὸ δείγμα τῆς τεχνοτροπίας τοῦ Ροκοκό. Ὁ Μπετόβεν, χωρίς νὰ χάσῃ τὰ βασικὰ στοιχεῖα τοῦ Μότσαρτ, εἶχε τὴν ἀνδρική ἐκείνη ὕψη, τὴν θεληματικότητα, πού καθιστᾷ τὰ ἔργα του ρωμαλέα, ἀναμφισβήτητα καὶ δυνατά.

Ἡ συναυλία τῆς κ. Τρούλη ἦταν μιά ὁμορφη καλλιτεχνική θραυτά.

Στὴν συναυλία τῆς Κρατικῆς Ὀρχήστρας τῆς 18ης Νοεμβρίου 1968 ἡ πιανίστα κ. Μαρία Χαιρογιώργου—Σιγάρα ἔπαιξε τὸ Κοντσέρτο γιὰ πιάνο ἀριθμὸς 1 σὲ μι ἐλάσσονα τοῦ Σοπέν.

Ἔργο γεννημένο στὸ κορúφωμα τῆς ἐποχῆς τοῦ Μουσικοῦ Ρομαντισμοῦ (καλοκαίρι τοῦ 1830) συγκεντρώνει μέσα σ' ἓνα πλήθος ψυχικῶν μεταπτώσεων τὸ ψυχολογικὸ διάγραμμα τοῦ συνθέτη, τῆς εὐγενικῆς, ἀλλὰ καὶ τόσο τραγικῆς ἐκείνης μορφῆς. Οἱ ψυχικὲς διακυμάνσεις τοῦ συνθέτη μεταφρασμένες σὲ γλυκύτερες μελωδικές γραμμές, κρύβουν παρ' ὅλα αὐτὰ γιὰ τὸν σύγχρονον ἐκτελεστὴ πλήθος μελωδικῶν καὶ ρυθμικῶν παγίδων, πού μποροῦν τὸ κατ' ὅλα ὠραίο αὐτὸ ἔργο νὰ τὸ μετατρέψουν σὲ ἔργο παρακμῆς, σ' ἓνα ἔργο «Μπανάλ».

Τὸ πάθος, ἡ ἔξαψη καὶ πρὸ πάντων οἱ στιγμὲς τῆς νοσταλγίας, τῆς ἀπαισιοδοξίας, τῆς ἐγκαταλείψεως, τοῦ ἀρρώστου ἐκείνου ψυχικοῦ ἐρμητισμοῦ τοῦ Σοπέν, εἶναι τόσο ἔντονα ἀποτυπωμένα στὶς ἀντίστοιχες μελωδικές καταστάσεις τοῦ ἔργου, ὥστε ἡ παραμικρὴ ἔξαρσή τους ἐκ μέρους τοῦ ἐκτελεστοῦ νὰ μετατρέψῃ τὸ ἔργο σὲ μιά κουραστικὴ ἀλυσιδωτὴ δακρύβρεκτη λαϊκοῦ ρομάντζου ἱστορία, ἔξω ἀπὸ τὴν πραγματικὴ αἴσθησι καὶ ἀντίληψιν τῆς τεχνολογίας τοῦ Σοπέν.

Ἡ κα Χαιρογιώργου, μιά ἀπὸ τίς κορυφαίες Ἑλληνίδες διεθνούς κύρους καλλιτέχνιδες τοῦ πιάνου, διέρχεται αὐτὴ τὴ στιγμὴ τὴν περίοδο τῆς ὠριμότητος.

Τὰ παλαιότερα χρόνια, τίς ἐρμηνεῖες τῆς ἐξακρίβωτης ἡ ἐκκρηκτικότητος, τὸ πάθος, ἡ ἔνταση, στοιχεῖα θέβαια μιᾶς ἐντατικῆς μουσικῆς ψυχοσυστάσεως, ἡ ὁποία ὁμως ἐβλέπε τὴν μουσικὴ δημιουργία κυρίως μέσα ἀπὸ τὴ φλόγα, τὴν πυρακτωμένη μάζα τῆς.

Οἱ σημερινές τῆς ἐρμηνεῖες ἔχουν μίαν ἄλλην ὕφιν. Ὁ χρόνος ἴσως, οἱ ποικίλες ἐμπειρίες, ἡ προσωπικὴ φιλοσοφία, κατέστειλαν τελικῶς τὰ στοιχεῖα δυνάμεως καὶ ἀφήσαν νὰ ἐμφανισθῇ τὸ ὑπέροχο καὶ δεσπότην ἐκεῖνο στοιχεῖο τῆς ὠριμότητος τὸ ὁποῖο ἤρεμα, μεθοδικὰ καὶ ψυχραῖμα τὰ πάντα ἀναλύει καὶ μεταμορφώνει, ἡ πνευματικότητά.

Οἱ ἐρμηνεῖες τῆς ἔχουν σήμερα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς καταλήξεως. Ἡ ἀπόδοσι τοῦ Κοντσέρτου τοῦ Σοπέν ἦταν μιά ἀκόμη ἀπόδειξι.

Ἡ καλλιτέχνις ἀπέφυγε σκοπίμως ὅλα ἐκεῖνα τὰ «Ρουμπάτι», τὰ πολὺ ἀργὰ Τέμπι, τὴν παθιασμένη καὶ γλυκερὴ ἀπόδοσι τῶν μελωδιῶν, ἐπίσης τὴν ὑπερβολικὴ ἔξαρσι πού νὰ φθάσῃ στὴν ἔκρηξι.

Ὅλα ἦσαν μέσα στὰ πλαίσια τῶν δυνατοτήτων τῶν μικρῶν καὶ γυναικείων χεριῶν τοῦ Σοπέν καὶ τῆς εὐαίσθητης εὐγενικῆς δειλῆς καρδιάς του.

Ἡ Ὀρχήστρα ὑπὸ τὸν κ. Β. Κολάσι συνῶδευσε τὴν καλλιτέχνιδα μὲ πολλὴ προσοχή, μόνον πού δὲν θ' ἔπρεπε νὰ δοθῇ ἴσως τόσο μεγάλη ἐρμηνευτικὴ σημασία σὲ ὠρισμένα συνοδευτικὰ μέρη καθὼς καὶ σὲ μερικὰ «Τούττι» πού ἦσαν ὑπὲρ τὸ δέον δυνατὰ.

Τὸ «Ντιβερτιμέντο» τοῦ κ. Θ. Καρωτάκη εἶναι ἓνα πολὺ ὁμορφα γραμμένο ἔργο μὲ ἔντονα στοιχεῖα ἐλληνικότητος, μὲ ποικιλία ἐπιτυχῶν ἡχοχρωμάτων, ἰδίως στὸ πρῶτο μέρος. Ἡ Ὀρχήστρα «σονάριε» εὐχάριστα καὶ ὁ ἀκροατὴς χαίρεται ἓνα καλοδουλεμένο ἐλληνικὸ ἔργο.

Πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ὁ κ. Κολάσις καὶ στὸ «Ντιβερτιμέντο» καὶ στὴν «5 Συμφωνία» τοῦ Μπετόβεν διηύθυνε τὴν ὀρχήστρα μὲ προσοχή καὶ ἀγάπη προσπαθώντας συνεχῶς νὰ ἐπιτύχῃ τὸ καλύτερον.

Κ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ

Μηνιαῖον Περιοδικὸν «ΑΚΤΙΝΕΣ». Ἔκδοσις Χριστιανικῆς Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Ἀκαδημίας 45, Ἀθήναι 135 (Τηλ. 624-233). — Θεσσαλονίκης: Ἀγίας Σοφίας 39. — Ὑπεύθυνος: Γ. Δ. Ἰατρίδης, κατοικία Μισσαλιώτου 13 Ἀθήναι (402). Ἐτησία συνδρομὴ δρχ. 70, ἔξωτ. \$ 5. Χειρόγραφα, δημοσιεύματα ἢ μή, δὲν ἐπιστρέφονται.